Załącznik do uchwały Zarządu
Stowarzyszenia „Sąsiedzi”
Nr XVI/1/2022 z dnia 28.09.2022r.

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2016-2022

DLA STOWARZYSZENIA LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „SĄSIEDZI”

Łomża, Wrzesień 2022 r.

SPIS TREŚCI

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW I POJĘĆ …… 4
ROZDZIAŁ I 5
CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „SĄSIEDZI” …….
1.1. Nazwa i status prawny LGD …… 5
1.2. Charakterystyka przestrzenna …….. 5
1.3. Opis tworzenia partnerstwa ……. 6
1.4. Doświadczenie i potencjał ludzki …… 7
1.5. Opis struktury LGD (w tym charakterystyka członków LGD) …….. 8
1.6. Organ decyzyjny …….. 9
1.7. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które będą w nich zawarte …… 9
ROZDZIAŁ II 11
PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR …….
ROZDZIAŁ III 14
DIAGNOZA OBSZARU …….
3.1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup …… 14
3.1.1. Potencjał demograficzny …… 14
3.1.2. Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym i ich problemów …….. 17
3.2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości (w tym przedsiębiorczości społecznej), branż z potencjałem rozwojowym ……. 22
3.2.1. Podmioty gospodarki narodowej …… 22
3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości …….. 25
3.2.3. Przedsiębiorczość społeczna …….. 26
3.2.4. Udział podmiotów prawnych i osób fizycznych w dochodach budżetu gmin …….. 27
3.2.5. Charakterystyka branży turystycznej……. 28
3.3. Opis rynku pracy ……. 30
3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia …….. 30
3.3.2. Poziom i struktura bezrobocia …… 31
3.3.3. Charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy …… 31
3.4. Aktywność społeczna ……. 34
3.5. Ogólna diagnoza problemów społecznych …… 35
3.5.1. Poziom ubóstwa ……. 35
3.5.2. Struktura wsparcia …….. 36
3.5.3. Charakterystyka instrumentów wsparcia …… 37
3.6. Uwarunkowania społeczne …….. 39
3.6.1. Ochrona zdrowia i opieka społeczna …….. 39
3.6.2. Edukacja przedszkolna …….. 39
3.6.3. Edukacja na poziomie podstawowym i gimnazjalnym …….. 40
3.7. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LGD (innej niż spójność przestrzenna) …… 40
3.7.1. Uwarunkowania historyczne i kulturowe …….. 40
3.7.2. Sytuacja demograficzna …….. 42
3.7.3. Spójność gospodarcza ……. 42
3.7.4. Spójność przyrodnicza …….. 42
3.8. Zagospodarowanie przestrzenne obszaru LGD …….. 43
3.8.1. Dostęp do lokalnej infrastruktury i usług …….. 43
3.8.2. Dziedzictwo kulturowe …….. 45
3.8.3. Atrakcyjność przyrodnicza …… 45
3.9. Rolnictwo i jego struktura …….. 48
Wnioski wynikające z przeprowadzonej diagnozy i konsultacji społecznych …… 48
ROZDZIAŁ IV 51

ANALIZA SWOT …….
4.1. Identyfikacja potrzeb ……... 51
4.2. Matryca SWOT dla poszczególnych obszarów priorytetowych ……. 53
ROZDZIAŁ V **56**
OKREŚLENIE CELÓW OGÓLNYCH I SZCZEGÓŁOWYCH LSR ORAZ WSKAZANIE PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ SŁUŻĄCYCH OSIĄGNIĘCIU POSZCZEGÓLNYCH CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH, W RAMACH KTÓRYCH BĘDĄ REALIZOWANE OPERACJE ……..
ROZDZIAŁ VI **68**
SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU ……
6.1. Procedury oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD i grantobiorców …….. 68
6.2 Kryteria wyboru operacji ……... 69
6.3. Informacja o realizacji projektów grantowych i projektów współpracy …….. 71
ROZDZIAŁ VII **73**
PLAN DZIAŁANIA ……...
ROZDZIAŁ VIII **73**
BUDŻET LSR ……
ROZDZIAŁ IX **76**
PLAN KOMUNIKACJI …….
ROZDZIAŁ X **78**
ZINTEGROWANIE ……...
10.1 Określenie powiązań LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR …….. 78
10.2. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego do planowanych celów w ramach LSR …… 82
ROZDZIAŁ XI **83**
MONITORING I EWALUACJA ……..
ROZDZIAŁ XII **83**
STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO …….
12.1. Podstawy prawne ……... 83
12.2. Przebieg strategicznej oceny oddziaływania na środowisko …… 84
12.3. Najważniejsze ustalenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko …… 84
12.3.1. Ustalenia zawarte w Prognozie oddziaływania na środowisko ……. 84
12.3.2. Zgłaszane uwagi i wnioski w ramach konsultacji społecznych …… 85
12.3.3. Opinie właściwych organów …….. 85
12.3.4. Wyniki postępowania dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko … 85
12.4 Uzasadnienie wyboru przyjętego dokumentu 86
WYKAZ LITERATURY …….. 87
SPIS RYSUNKÓW, TABEL, WYKRESÓW …… 88
ZAŁĄCZNIKI
ZAŁĄCZNIK 1. Procedura aktualizacji LSR …… 89
ZAŁĄCZNIK 2. Procedury aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju ……..... 90
ZAŁĄCZNIK 3. Plan działania wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu …….. 94
ZAŁĄCZNIK 4. Budżet LSR ……. 103
ZAŁĄCZNIK 5. Plan komunikacji …… 104

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW I POJĘĆ

Skrót/ pojęcie	Wyjaśnienie
LGD	Lokalna Grupa Działania – partnerstwo trójsektorowe (podmiotów sektora społecznego, publicznego i gospodarczego), funkcjonujące na „oddolnie" określonym terytorium, którego celem jest opracowanie a następnie realizacja lokalnej strategii rozwoju danego obszaru
LSR	Lokalna Strategia Rozwoju – dokument określający cele, priorytety i kierunki rozwoju obszaru, na którym działa konkretne LGD, opracowany zgodnie z zawartością określoną przepisami prawa, o określonym horyzoncie czasowym, odpowiadającym najczęściej okresowi programowania Unii Europejskiej
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność – instrument rozwoju terytorialnego bazujący na metodologii podejścia LEADER, zaproponowany przez Komisję Europejską w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 roku (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 487).
EFRROW	Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, finansujący m.in. wdrażanie podejścia LEADER w ramach PROW
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFSI	Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
PROW 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Operacja	Projekt przygotowany przez wnioskodawcę, wybrany przez LGD zgodnie z kryteriami określonymi w przepisach prawa oraz LSR; realizowany przez co najmniej jednego beneficjenta, pozwalający na osiągnięcie celów osi LEADER
OW	Operacja własna
PG	Projekt Grantowy
Zarząd	Organ statutowy Władz Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi" o charakterze wykonawczym
RPOWP 2014-2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 – dokument planistyczny określający obszary a czasem szczegółowe działania, jakie organy samorządu Województwa Podlaskiego podejmują lub mają zamiar podjąć na rzecz wspierania rozwoju regionu z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego
Podejście LEADER	Podejście do rozwoju obszarów wiejskich, polegające na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. lokalną grupę działania – partnerstwo międzysektorowe, które samodzielnie wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

ROZDZIAŁ I
CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „SĄSIEDZI”

I.1. Nazwa i status prawny LGD

Nazwa LGD: Stowarzyszenie „Sąsiedzi”
Status prawny LGD: Stowarzyszenie
data wpisu do KRS 31-12-2008
Numer KRS: 0000320763
NIP: 7182094185
REGON: 200250009

Logo Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi”

I.2. Charakterystyka przestrzenna

Obszar LGD „Sąsiedzi”, który objęty będzie Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, zwaną dalej LSR, tworzy 5 gmin powiatu łomżyńskiego: Łomża, Piątnica, Miastkowo, Wizna oraz Śniadowo. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 838 km2 (tabela 1).

Tabela 1. Gminy wchodzące w skład LGD „Sąsiedzi, stan na 2013 rok

Gmina	Powiat	Typ gminy	Powierzchnia (ha)	Pow. (km2)	Liczba ludności	Ilość miejsco-wości
Łomża	łomżyński	gmina wiejska	20 695	207	10 753	43
Miastkowo	łomżyński	gmina wiejska	11 485	115	4 332	26
Piątnica	łomżyński	gmina wiejska	21 906	220	10 736	44
Śniadowo	łomżyński	gmina wiejska	16 298	163	5 562	48
Wizna	łomżyński	gmina wiejska	13 338	133	4 249	25
		Obszar LGD:	**83 722**	**838**	**35 632**	**186**
				Powiat łomżyński:	**51 860**	
				Województwo podlaskie:	**767 655**	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Liczba mieszkańców obszaru na koniec 2013 r. wynosiła 35 632 osób, co stanowiło 4,64% mieszkańców województwa podlaskiego a 68,71% wszystkich mieszkańców powiatu łomżyńskiego.

Cały obszar jest spójny w kontekście przestrzennym, ponieważ każda para gmin wchodzących w skład LGD znajduje się w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, a cały obszar pozostaje w jednym obrysie (rysunek 1). Charakterystyczne dla tego obszaru jest również to, iż w większości tworzą go gminy bezpośrednio sąsiadujące z miastem Łomża. Żadna z gmin będąca członkiem Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi” nie jest członkiem innej Lokalnej Grupy Działania ani podmiotem, który zobowiązał się do współpracy w zakresie realizacji LSR z inną LGD.

W najbliższym sąsiedztwie działają następujące grupy z trzech województw: Lokalna Grupa Działania Mazurskie Morze, Związek Stowarzyszeń Kurpsie Razem, Lokalna Grupa Działania Kraina Mlekiem Płynąca, Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury oraz Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zaścianek Mazowsza.

Rys 1. Lokalizacja obszaru LGD w latach 2016-2022

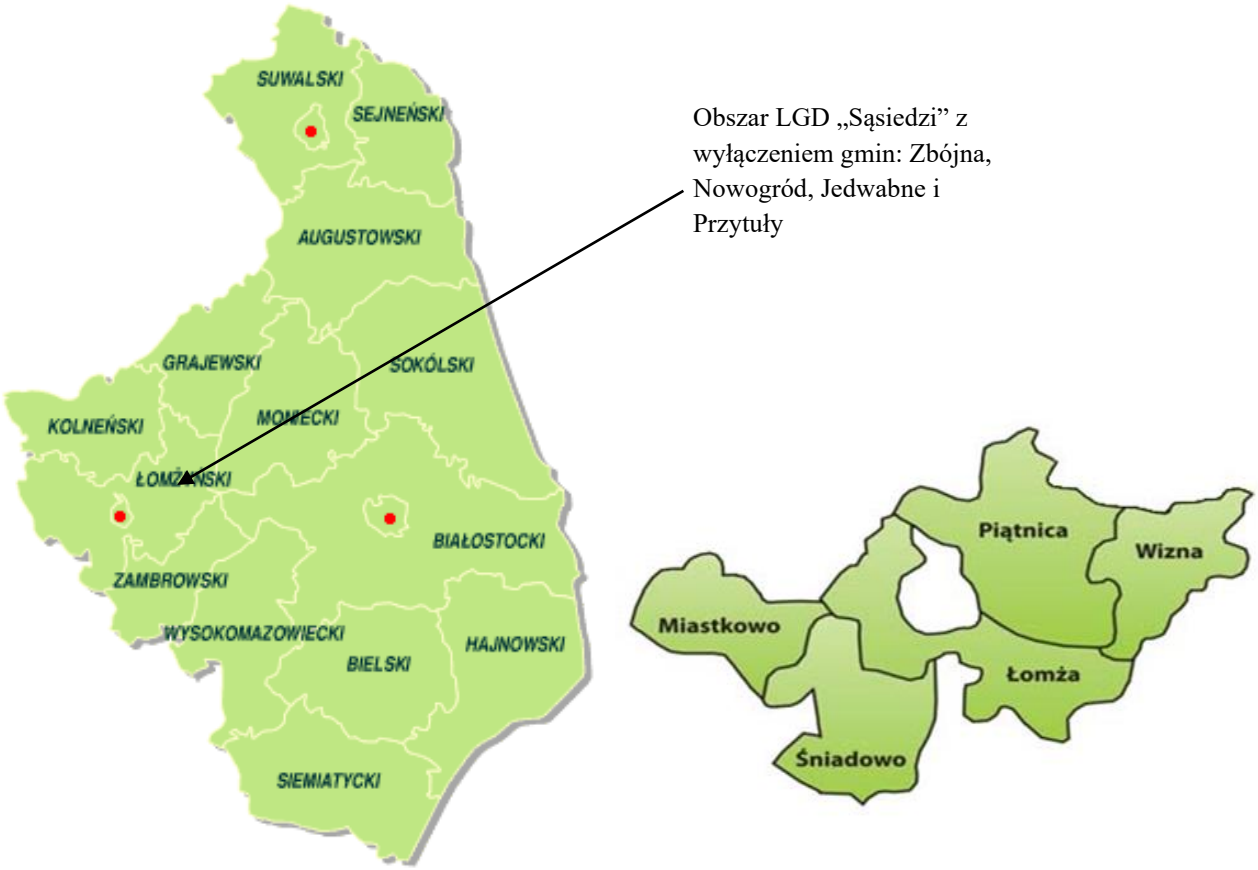

Źródło: http://archiwum.zpp.pl/index.php?path=main/danetel&level=2&wojew=podlaskie (dostęp w dniu 15.06.2015)

I.3. Opis procesu tworzenia partnerstwa

LGD „Sąsiedzi" powołana została w celu działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz wzmacniania aktywności ludności wiejskiej (w tym kształtowania postaw przedsiębiorczych wspieranie działań kooperacyjnych w sektorze gospodarczym, rozwijanie potencjału turystycznego i rekreacyjnego obszaru, promocja aktywnego stylu życia, dbałość o dziedzictwo kulturowe, historyczne i przyrodnicze oraz wspieranie działalności organizacji pozarządowych, a także działanie na rzecz defaworyzowanych grup społecznych). Stowarzyszenie „Sąsiedzi" powstało na mocy uchwały założycieli w dniu 21 listopada 2008r. W skład grona Założycieli weszło 19 osób fizycznych działających społecznie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz dwoje prowadzących działalność gospodarczą na obszarze LGD. Następnie dołączyli do tego grona przedsiębiorcy oraz jednostki samorządu gminnego: gmina miejsko –wiejska Jedwabne oraz gminy wiejskie: Łomża, Miastkowo, Piątnica, Przytuły, Śniadowo i Wizna. W ramach tak ukształtowanego partnerstwa przeprowadzono wybory do Rady –organu decyzyjnego.

Stowarzyszenie LGD „Sąsiedzi" jest dobrowolnym, samorządowym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych, prawnych w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych, działającym jako Lokalna Grupa Działania (LGD). Głównym celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, a w szczególności:

- opracowanie i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru gmin: Łomża, Miastkowo, Piątnica, Śniadowo oraz Wizna;
- wspieranie działań na rzecz realizacji LSR;
- promocja obszarów wiejskich;
- mobilizowanie ludności wiejskiej do wzięcia aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich;

- upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywnością ludności na obszarach wiejskich.

Szczególnie istotnym jest, iż LGD współtworzone było i jest kierowane, przez mieszkańców obszaru LGD „Sąsiedzi"- osoby istotnie zaangażowane w działania związane z poprawą jakości życia lokalnej społeczności. **W nowej perspektywie funduszy strukturalnych, a w szczególności: PROW na lata 2014-2020 oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2016-2022** LGD „Sąsiedzi" będzie kontynuować politykę prowadzoną w ramach osi Leader w PROW 2007-2013, ukierunkowując się na promowanie aktywności mieszkańców w kształtowaniu rozwoju obszaru objętego LSR z wykorzystaniem jego zasobów (m.in. bogatego materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, tradycji, a także bazy i oferty czasu wolnego), a także wdrażać nową politykę związaną w ramach RPO WP na lata 2014-2020 (ze szczególnym uwzględnieniem Osi Priorytetowej VIII. Działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego oraz Osi Priorytetowej IX. Rozwój Lokalny, Działania 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego).

Należy jednakże podkreślić, że – **w porównaniu z poprzednią perspektywą – pomniejszeniu uległ zasięg terytorialny obszaru objętego LSR** – ze składu stowarzyszenia odeszły dwie gminy: gmina miejsko-wiejska Jedwabne oraz gmina wiejska Przytuły. LGD „Sąsiedzi" wykorzysta specyficzne cechy obszaru związane z bliskością gospodarczą miasta Łomża dla tworzenia nowych miejsc pracy na terenie obszaru. Ponadto bliskość przestrzenna, historyczna i społeczna miasta Łomża będzie służyć wzmacnianiu potencjału kulturowego i społecznego mieszkańców obszaru.

1.4. Doświadczenie i potencjał ludzki

W latach 2009-2015 Lokalna Strategia Rozwoju realizowana była na terenie siedmiu gmin założycielskich. Za pośrednictwem LGD mieszkańcy, organizacje społeczne, przedsiębiorcy i samorządy zrealizowały szereg przedsięwzięć służących rozwojowi obszaru, wykorzystując łącznie kwotę 6 134 034,40 zł przede wszystkim na realizację projektów z zakresu:

- odnowy i rozwoju wsi (23 projekty na łączną kwotę 2 554 028,03 zł; 95,12% wykorzystanych środków ze wskazanego działania i 40,28 % budżetu,
- małych projektów (68 projektów na łączną kwotę 1 348 462,83 zł; 94,22 % wykorzystanych środków ze wskazanego działania i 21,27 % budżetu
- tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw (2 projekty na kwotę 400 000,00 zł; 6,31% budżetu).
- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej (5 projektów na kwotę 433 413,50 zł; 95,78% wykorzystanych środków ze wskazanego działania i 6,84% budżetu,
- projekt współpracy (1 projekt na kwotę 42 462,42 zł);
- funkcjonowanie LGD, nabywanie umiejętności i aktywizacja (1 242 186,00 zł, 19,59% budżetu), wykorzystanie 100%.

Ogólnie w ramach Osi 4 Leader na lata 2007-2013 LGD „Sąsiedzi" wykorzystało 96,76% przyznanego budżetu. Ponadto, przez cały okres wdrażania LSR, biuro LGD prowadziło konsultacje dla beneficjentów oraz szkolenia związane z ogłaszanymi naborami.

Szczególnie istotne dla społeczności lokalnej przedsięwzięcia, realizowane przez LGD ze środków PROW na lata 2007-2013 LGD „Sąsiedzi" posiada doświadczenie w realizacji projektów i przedsięwzięć finansowanych nie tylko ze środków PROW 2007-2013. Poza statutową działalnością LGD zrealizowało w partnerstwie dwa projekty finansowane z EFS (w ramach Priorytetu IX Rozwój kształcenia i kompetencji w regionach, Działanie 9.5 Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich)
pn.:

- „Kompetencje ICT szansą na naszą aktywność zawodową!" (2013 rok)
- „Uczyć się każdy chce – nowe kompetencje kadry zarządzającej oraz nauczycieli z terenów wiejskich gmin: Łomża, Piątnica oraz Miastkowo'' (2013 rok).

Członkowie LGD dysponując wnioskami z dotychczas prowadzonych konsultacji, analizami, raportami z ewaluacji LSR za lata 2009-2015 oraz swoją wiedzą na temat potencjałów obszaru, a nade wszystko swoim doświadczeniem zawodowym dokonali ostatecznego wyboru tematów wiodących, celów strategicznych oraz zadań, które będą wdrażane w LSR. W ciągu intensywnych spotkań warsztatowych

powstały plany realizacji poszczególnych działań. Dzięki temu skutecznie wdrożono w życie zasadę partnerstwa, minimalizując ryzyko braku akceptacji dokumentu przez mieszkańców.

Pracownicy Biura LGD „Sąsiedzi" mogą się wykazać dużą wiedzą i doświadczeniem niezbędnym do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych, a więc również LSR. Kadra biura składa się z trzech stanowisk – Kierownika Biura, specjalisty ds. projektów oraz specjalisty ds. wdrażania LSR. Na stanowiskach tych szczegółowy zakres zadań określa Regulamin Pracy Biura oraz opis stanowisk stanowiący załącznik nr 15 do Wniosku o wybór LSR. Pracownicy LGD posiadają wiedzę oraz udokumentowane doświadczenie adekwatne do zakresu obowiązków. Kierownik Biura brał również udział w licznych szkoleniach z zakresu tworzenia LSR. Dwóch pracowników posiada udokumentowane doświadczenie (umowa o pracę oraz zakres obowiązków) w sporządzanie wniosków o płatność w ramach PROW 2007-2013. Kompetencje jakie są wymagane na konkretnych stanowiskach w Biurze LGD zostały wskazane w Regulaminie Pracy Biura.

W celu dalszego rozwoju osób pełniących kluczowe funkcje w LGD wymagane jest przeprowadzenie szkoleń dla członków organu decyzyjnego, Zarządu oraz pracowników Biura. Dla pracowników biura, Zarządu oraz organu decyzyjnego jakim jest Rada LGD na lata 2016-2022 określony został Plan Szkoleń, który stanowi załącznik nr 15 do Wniosku o wybór LSR. W Planie Szkoleń uwzględniono zagadnienia niezbędne do prawidłowej realizacji LSR, tj. przygotowanie do wdrażania LSR, procedury wyboru oraz oceny wniosków czy ewaluacji i monitorowania. Ponadto w Planie zaplanowane zostały szkolenia dla pracowników podnoszące ich wiedzę i umiejętności w zakresie sprawnego wdrażania LSR, zwłaszcza podnoszenia kompetencji do obsługi potencjalnych wnioskodawców/ beneficjentów i udzielania doradztwa. Efektywność udzielonego doradztwa będzie prowadzona przede wszystkim za pośrednictwem ankiety badającej satysfakcję w sytuacji doradztwa bezpośredniego, w trakcie spotkań otwartych, czy też doradztwa udzielonego w Biurze LGD, w innych przypadkach, tj. podczas prowadzonych rozmów telefonicznych, bądź odpowiedzi na zapytania e-mailowe.

1.5 Opis struktury LGD (w tym charakterystyka członków LGD)

Strukturę Stowarzyszenia „Sąsiedzi" tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna oraz Biuro Stowarzyszenia.

- **Walne Zebranie Członków:** stanowi najwyższą władzę Stowarzyszenia. Odpowiedzialne jest przede wszystkim za uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia, uchwalanie Statutu i jego zmian oraz wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, a także rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań finansowych, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady oraz podejmowanie pozostałych decyzji przewidzianych w statucie.
  - **Walne Zebranie Członków składa się z 84 osób, będących mieszkańcami gmin obszaru LGD, w tym 5 osób reprezentujących sektor publiczny, 21 osób reprezentujących sektor gospodarczy oraz 14 osoby reprezentujących sektor społeczny, oraz 44 mieszkańców. Skład WZC jest więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania:**
  - **sektor publiczny:** reprezentują przedstawiciele gmin wchodzących w skład Stowarzyszenia (wójtowie, a także przedstawiciele urzędów),
  - **sektor gospodarczy:** reprezentują przedstawiciele przedsiębiorstw oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze objętym LSR,
  - **sektor społeczny:** reprezentują mieszkańcy obszaru objętego LSR, w tym przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz inne dobrowolne zrzeszenia i ruchy obywatelskie.
- **Zarząd Stowarzyszenia „Sąsiedzi":** składa się z 5 członków, wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków spośród osób fizycznych będących członkami Stowarzyszenia i reprezentantami członka Stowarzyszenia będącego osobą prawną. Zarząd działa w imieniu Stowarzyszenia, realizując cele statutowe, kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia(na podstawie uchwał WZC), a także reprezentuje Stowarzyszenie i kieruje jego bieżącą działalnością w okresie między Walnymi Zebraniami.
- **Rada Lokalnej Grupy Działania „Sąsiedzi":** organ decyzyjny Stowarzyszenia, do którego kompetencji nalży przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR.

- **Komisja Rewizyjna:** wybierana jest przez Walne Zebranie Członków w głosowaniu tajnym na 4-letni okres kadencji i składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz od 1-5 członków, którzy wybierają ze swego grona przewodniczącego oraz jego zastępcę. Do jej podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem działalności finansowej (w tym występowanie do Zarządu z wnioskami pokontrolnymi oraz żądanie wyjaśnień), a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.
- **Biuro stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Sąsiedzi":** jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, która kieruje pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi. Prowadzi sprawy LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia oraz pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych, finansowych i organizacyjnych. Biurem kieruje kierownik Biura zatrudniony przez Zarząd Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi".

1.6. Organ decyzyjny

Organem decyzyjnym LGD, do którego wyłącznych kompetencji należy wybór operacji w rozumieniu art. 2 pkt. 9 rozporządzenia 1303/2013, które mają być realizowane w ramach LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia – jest Rada LGD. W myśl art. 32 ust. 2 lit.b ww rozporządzenia, w składzie Rady podczas podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie będzie posiadać więcej niż 49% praw głosu, co zostało zagwarantowane uregulowaniami zawartymi w Regulaminie Pracy Rady oraz w Statucie. Ponadto zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. b co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru będzie pochodzić od partnerów niebędących instytucjami publicznymi. Podstawowym narzędziem weryfikującym parytety podczas wyboru operacji jest deklaracja bezstronności. Członek Rady lub jego reprezentant, który jest wnioskodawcą wybieranej przez Radę operacji, reprezentuje wnioskodawcę, zachodzi pomiędzy nim a wnioskodawcą stosunek bezpośredniej podległości służbowej, jest z nim spokrewniony, jest osobą fizyczną reprezentującą przedsiębiorstwo powiązane z przedsiębiorstwem reprezentowanym przez wnioskodawcę lub zgłosi inne powiązanie z daną operacją lub co do którego zachodzi podejrzenie stronniczości przy wyborze dane operacji, zostaje wykluczony z tego wyboru.

Rada LGD składa się z 15 osób, w skład której wchodzą przedstawiciele władz publicznych – 7 osób (46,66% całego składu Rady), lokalnych partnerów społecznych – 1 osoby (6,67% całego składu Rady) i gospodarczych – 5 osób (33,34% całego składu Rady) oraz mieszkańców – 2 osoby (13,33% całego składu Rady),

Członkowie Rady reprezentują sektory:
- publiczny - 5 osób (33,34% całego składu Rady),
- społeczny - 1osoby (6,67%),
- gospodarczy – 5 osób (33,33%)
- mieszkańcy – 4 osoby (26,66%)

Członkowie Rady posiadają odpowiednie doświadczenie i kompetencje w celu pełnienia powierzonej im funkcji w zakresie tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym, a ich wiedza i doświadczenie są zgodne z zakresem merytorycznym LSR. W celu profesjonalnej realizacji zadań LGD „Sąsiedzi" oraz podnoszenia wiedzy i kompetencji członków organu decyzyjnego zaprojektowany został plan szkoleń Szkolenia te mogą być organizowane i prowadzone we wszystkich pozaszkolnych formach dydaktycznych (w tym jako zajęcia warsztatowe, seminaria, konferencje oraz kursy). Corocznie plan szkoleń przygotowywany będzie w oparciu o zgłoszone przez przedstawicieli organu decyzyjnego zapotrzebowania na szkolenia. W 2016 roku przewidziane są szkolenia m.in. z zakresu procedur oceny i wyboru operacji.

1.7. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które będą w nich zawarte

Głównymi dokumentami regulującymi funkcjonowanie LGD „Sąsiedzi" są: Statut stowarzyszenia „Sąsiedzi", Regulamin funkcjonowania Rady LGD „Sąsiedzi" (organ decyzyjny) Regulamin funkcjonowania Zarządu Stowarzyszenia „Sąsiedzi", Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia „Sąsiedzi" oraz Regulamin Biura LGD.

Tabela 2. Główne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD „Sąsiedzi”

Lp.	***Rodzaj dokumentu***	***Regulowane kwestie***
1.	*Statut LGD*	• Reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2015 poz.1393 z późn. zm): nazwę stowarzyszenia, teren działania i siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, a także wskazuje władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązania się stowarzyszenia. • Wskazuje ponadto organ nadzoru nad stowarzyszeniem, jakim jest Marszałek Województwa Podlaskiego, a także określa organ LGD kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz procedur i kryteriów wyboru operacji
2.	*Regulamin Rady LGD*	Rada LGD „Sąsiedzi” powoływana jest przez Walne Zebranie Członków. Dokument regulaminu zawiera przede wszystkim: • szczegółowe kompetencje Rady • szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego, • szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny), • szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, • zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, • zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
3.	*Regulamin Komisji Rewizyjnej*	Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej stowarzyszenia „Sąsiedzi” zawiera zapisy dotyczące przede wszystkim: • szczegółowych kompetencji organu, • szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, • zasad prowadzenia działań kontrolnych, • zasad protokołowania posiedzeń
4	*Regulamin Zarządu LGD*	Regulamin Zarządu stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi” – zawierający zapisy dotyczące przede wszystkim: • podziału zadań pomiędzy członków Zarządu, • zasad organizacji posiedzeń zarządu • zasad protokołowania posiedzeń.
5	*Regulamin Biura LGD*	Regulamin Biura stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi” – określa zasady funkcjonowania Biura stowarzyszenia, w tym: • uprawnienia kierownika biura, • strukturę organizacyjną biura, • podział zadań (oraz metody pomiaru) w zakresie doradztwa, animacji lokalnej i współpracy
6	*Regulamin naboru pracowników*	reguluje: zasady zatrudniania pracowników (w tym zasady naboru i weryfikacji dokumentów oraz protokołowania i ogłaszania informacji o wynikach naboru), a także zasady zlecania zadań w formach innych niż stosunek pracy.

	do LGD	
7	*Polityka bezpieczeństwa danych osobowych*	Stanowi załącznik do Regulaminu Biura LGD. Dokument ten przede wszystkim reguluje zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, a także zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych
8	*Procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu*	Procedura monitoringu i ewaluacji obejmuje czynności od powołania zespołu/ wyłonienia eksperta do opracowania dokumentu „Raport z wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju", a także zawiera opis i metody oceny efektywności dokonywania monitoringu i ewaluacji.

Źródło: opracowanie własne

Tym samym Regulamin Biura Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi" oraz dokumenty niższego rzędu określają szczegółowo podział zadań pracowników biura, a także zapewniają adekwatność wymagań przypisanych poszczególnym stanowiskom do przewidzianych obowiązków. Wyznaczono także zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy, a także przewidziano metody ich pomiaru.

ROZDZIAŁ II
PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Partycypacyjny charakter LSR wynika z ciągłego zaangażowania wszystkich interesariuszy dokumentu w proces powstawania kluczowych zapisów strategii, w której zaplanowane przedsięwzięcia współfinansowane będą ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFFROW), Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Dlatego też w procesie opracowywania LSR, jako kluczowe – obok danych wynikających ze statystyki publicznej – uznawano informacje pochodzące z szerokich konsultacji społecznych, w których uczestniczyli przedstawiciele głównych grup istotnych z punktu widzenia realizacji zapisów dokumentu: przedstawiciele wspólnot samorządowych, mieszkańcy obszaru LGD, członkowie organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, przedsiębiorcy, rolnicy.

Opracowanie dokumentu Strategii składało się z następujących etapów:
ETAP 1 – definiowanie potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza), diagnoza i analiza SWOT
ETAP II - określania celów i ustalania ich hierarchii, określenie przedsięwzięć i wskaźników
ETAP III – Identyfikacja grup docelowych, w tym grup defaworyzowanych
ETAP IV – przygotowanie planu komunikacji
ETAP V – opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów oceny
ETAP VI – opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji

W okresie 25.06.-20.08.2015 roku przeprowadzono trzy spotkania informacyjno-konsultacyjne oraz spotkania typowo konsultacyjne w każdej z gmin wchodzących w skład LGD „Sąsiedzi". W spotkaniach i konsultacjach udział wzięło 230 osób.
Terminy i miejsca spotkań:

Gmina Piątnica	25.06.2015	Sala GOK w Piątnicy
Gmina Miastkowo	30.06.2015	Sala GOK w Miastkowie
Gmina Śniadowo	02.07.2015	Sala GOK w Śniadowie
Gmina Łomża	11.08.2015	Sala konferencyjna UG Łomża
Gmina Miastkowo	12.08.2015	Sala GOK w Miastkowie
Gmina Piątnica	13.08.2015	Sala GOK w Piątnicy
Gmina Wizna	14.08.2015	Sala konferencyjna UG Wizna
Gmina Śniadowo	20.08.2015	Sala GOK w Śniadowie

Spotkania informacyjne w trzech z pięciu gmin (Piątnica, Miastkowo, Śniadowo) dotyczyły założeń programu LEADER na lata 2014-2020, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 (w ramach Osi Priorytetowej VIII – Działanie 8.6. oraz Osi Priorytetowej IX – Działanie 9.1.) ze szczególnym uwzględnieniem informacji dotyczących możliwości pozyskiwania wsparcia dla samorządów, instytucji, przedsiębiorców, organizacji społecznych i innych podmiotów funkcjonujących na

tym obszarze oraz ocenę dotychczasowego osiągnięcia założeń i celów rozwojowych LSR dla LGD „Sąsiedzi" na lata 2008-2015.

Z kolei spotkania konsultacyjne w każdej z pięciu gmin podzielone zostały na dwie części. W pierwszej mieszkańcy zapoznani zostali z materiałem wyjściowym do przeprowadzenia analizy aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych na podstawie danych statystycznych i danych poszczególnych gmin w obszarach: czynniki demograficzne, potencjał gospodarczy, społeczny, infrastruktura techniczna i edukacyjna, ochrona środowiska i edukacja. Na podstawie zaprezentowanych danych zgromadzono w tej części opinie mieszkańców na temat kierunków rozwoju obszaru oraz działań, które mają być podejmowane w okresie programowania 2014-2020. W drugiej części spotkania (warsztatowej) – mieszkańcy wypracowali projekt analizy SWOT (określali mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia), a także skupili się na określeniu problemów występujących na obszarze i wyznaczania celów, które mogłyby je rozwiązać, bądź niwelować.

W miesiącach lipiec – listopad 2015 roku przeprowadzono wśród mieszkańców pięć badań ankietowych:

- **pierwsze** z nich dotyczyło opracowania analizy SWOT (w tym określenie problemów i potrzeb oraz określenie pomysłów na przedsięwzięcia, które mogłyby być realizowane w ramach LSR). Łącznie zebrano 75 ankiet, zaś 27 osób uczestniczyły w badaniu poprzez kontakt telefoniczny/ osobisty z pracownikiem Biura LGD. Najaktywniejszą grupą w tym badaniu były samorządy lokalne (w tym instytucje kultury) – ich udział w badaniu stanowił 85,6%.
- **w drugim** poproszono o wskazanie grup docelowych, a w szczególności określenie grup defaworyzowanych z obszaru LGD. Łącznie zebrano 15 opinii. W tym badaniu znaczącą rolę odegrały instytucje związane z pomocą społeczną, tj. GOPS-y oraz PCPR.
- **w trzecim** przedstawiono propozycję dotyczącą kryteriów wyboru operacji i prośbę o ewentualne zmiany w tychże kryteriach. W tychże konsultacjach nie wniesiono żadnych uwag.
- **w czwartym** zadano pytania o najlepsze sposoby wymiany informacji pomiędzy Biurem LGD a mieszkańcami. Łącznie zebrano 29 ankiet, zaś 9 osób uczestniczyło w badaniu poprzez kontakt telefoniczny z pracownikiem biura LGD. Najaktywniejszą grupą w tym badaniu były także samorządy lokalne.
- **w piątym z kolei** poproszono mieszkańców o wypowiedzenie się na temat elementów poddanych realizacji monitoringu i ewaluacji LSR. W tychże konsultacjach nie wniesiono żadnych uwag.

Aby Strategia spełniała oczekiwania mieszkańców obszaru objętego LSR prowadzone były także wywiady telefoniczne, które miały miejsce od września do listopada 2015 r. Dotyczyły one określenia przedsięwzięć planowanych przez organizacje, wskazanie grup docelowych i defaworyzowanych, które powinny być w pierwszej kolejności objęte wsparciem. Uczestnikami wywiadów byli lokalni przedsiębiorcy (5 wywiadów), organizacje pozarządowe (3 wywiady), instytucje kultury (2 wywiady). Przeprowadzono także jeden wywiad grupowy z przedstawicielami gmin należących do obszaru LGD „Sąsiedzi" w zakresie planowanych inwestycji w okresie realizacji LSR oraz sugestii związanych z kryteriami wyboru operacji. Pracownik biura wraz z członkami zarządu LGD uczestniczyli dodatkowo w różnego rodzaju spotkaniach informacyjnych, warsztatowych, na których można było prowadzić dyskusję na temat założeń LSR, wskaźników, procedur wyboru operacji.

Na każdym etapie prac mieszkańcy mieli możliwość konsultacji poszczególnych części LSR, po których opracowywane zostały raporty cząstkowe – również udostępnione na stronie LGD „Sąsiedzi". Poniższa tabela przedstawia metody partycypacji, które zostały zastosowane na poszczególnych etapach opracowywania Strategii.

Tabela 3. Zastosowane metody partycypacji w zależności od etapu opracowywania LSR

Metoda partycypacji	Etap I (diagnoza i analiza SWOT)	Etap II (cele, przedsięwzięcia i wskaźniki)	Etap III (grupy docelowe)	Etap IV (plan komunikacji)	Etap V (kryteria wyboru operacji)	Etap VI (zasady monitoringu i ewaluacji)
Spotkania konsultacyjne (gminne)	+	+				

Wywiady (indywidualne i grupowe)		+	+			
Badania ankietowe	+	+				
Punkt konsultacyjny w Biurze	+	+	+	+	+	+
Formularz zgłaszania uwag	+	+	+	+	+	
Spotkania informacyjno-konsultacyjne	+					

Źródło: opracowanie własne

Kluczowym elementem w opracowaniu LSR było wypracowanie w ramach Etapu I diagnozy i analizy SWOT. Na jej podstawie określone zostały cele i wskaźniki jakie chcemy osiągnąć poprzez wdrożenie LSR, które następnie były szczegółowo omawiane i poddane konsultacjom społecznym.

Mieszkańcy mieli możliwość zgłaszania uwag i propozycji do uwzględnienia w LSR za pośrednictwem formularzy ankietowych przygotowywanych przez Biuro LGD i zamieszczanych na stronie LGD „Sąsiedzi", jak również podczas rozmów bezpośrednich podczas konsultacji prowadzonych w każdej z gmin, a także za pośrednictwem kontaktu telefonicznego i osobistego z pracownikiem LGD.

Pracownik LGD oraz członek Zarządu poddał analizie wnioski z konsultacji społecznych oraz rozpatrywał wszystkie zgłaszane przez mieszkańców obszaru wnioski i uwagi do poszczególnych części LSR, odpowiadających sześciu etapom opracowania dokumentu, następnie podjął decyzję o przyjęciu bądź odrzucaniu zgłaszanych przez wszystkie zainteresowane strony uwag i propozycji do konsultowanego materiału.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, przy opracowaniu Strategii wzięto pod uwagę wyniku raportu ewaluacyjnego[1], w szczególności płynące z niego rekomendacje, w związku z czym:

- podjęto intensywną akcję informacyjną LGD i LSR na etapie jej konstruowania
- prowadzono akcje informacyjne w każdej z gmin LGD w zakresie możliwości ubiegania się o wsparcie w ramach LSR (wszystkie części konsultacji były publikowane na stronach gmin obszaru LGD, pracownik Biura oraz członek Stowarzyszenia LGD uczestniczyli w sesjach Rad Gminnych)
- przeprowadzono analizę potrzeb obszaru LGD dotyczących absorbcji środków pod kątem celów i przedsięwzięć
- w kartach oceny wyboru operacji wprowadzono kryterium związane ze wspieraniem rozwiązań innowacyjnych dla każdego z planowanych przedsięwzięć.

Oprócz zmian, w raporcie ewaluacyjnym znalazły się elementy, które należy w dalszym ciągu podtrzymywać i które zostały zawarte w obecnej LSR. W dalszym ciągu LGD będzie prowadzić spotkania/ szkolenia dla wnioskodawców w związku z ogłaszanymi konkursami, prowadzone będą działania informacyjne wg opracowanego Planu Komunikacyjnego uwzględniającego zgłaszane przez mieszkańców metody przekazywania informacji oraz zastosowane zostaną proste i czytelne procedury wyboru i oceny operacji dla każdego z funduszy.

WNIOSKI, PROPOZYCJE I REKOMENDACJE Z POSZCZEGÓLNYCH ETAPÓW PRAC NAD STRATEGIĄ analizowane były każdorazowo przez pracowników Biura LGD i członków Zarządu, jak również z przedstawicielami wszystkich trzech sektorów.

[1] Ewaluacja ex-post z wdrażania LSR na lata 2009-2015 efektów wdrażanych przedsięwzięć dla LGD „Sąsiedzi. Raport z badania, lipiec 2015

Głównym celem konsultacji było poznanie opinii mieszkańców zamieszkujących LGD na temat pożądanych przez nich kierunków rozwoju obszaru, a przede wszystkim indywidualnych pomysłów na przyszłe projekty.

W efekcie prowadzonych badań, spotkań informacyjno-konsultacyjnych oraz konsultacji społecznych powstały wewnętrzne raporty:

1. Raport podsumowujący przeprowadzoną analizę aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru działania LGD „Sąsiedzi" w kontekście prac przygotowawczych do opracowania LSR na lata 2016-2022. Raport ten wytycza pożądane kierunki rozwoju obszaru LGD przez mieszkańców, instytucje publiczne, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych funkcjonujących na tym obszarze. Zawiera on syntetyczną analizę aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych, problemów z jakimi boryka się lokalna społeczność, tematykę pomysłów na przyszłe projekty oraz zestawienie wniosków/ rekomendacji wypracowanych w procesie konsultacji społecznych i wynikających z przeprowadzonej ewaluacji ex-post;
2. Raport dotyczący przeprowadzenia spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami obszaru LGD „Sąsiedzi" na temat prac nad Lokalną Strategią Rozwoju na lata 2016-2022 (analiza SWOT, cele główne i cele szczegółowe)
3. Raport z konsultacji społecznych LSR na lata 2016-2022 wraz z uwzględnionymi uwagami.

Reasumując, niniejsza strategia uwzględnia wnioski wyciągnięte w wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych, wnioski i rekomendacje z przeprowadzonej ewaluacji ex post wdrażania LSR 2009-2015 oraz efektów wdrażania przedsięwzięć dla LGD „Sąsiedzi".

ROZDZIAŁ III
DIAGNOZA OBSZARU

3.1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup

3.1.1. Potencjał demograficzny

Obszar LGD wg danych za 2013 r. zamieszkuje 35 548 osób. Od 2009 roku liczba ludności systematycznie rosła do 2012 r. W porównaniu z rokiem 2009 ludność zamieszkująca obszar LGD zwiększyła się o 666 osób (0,98%). Większość gmin obszaru LGD odnotowało niewielki wzrost liczby ludności. Największa dynamika wzrostu wystąpiła w gminach Miastkowo (0,99%) i Piątnica (-0,99%). Z kolei spadek liczby mieszkańców odnotowano w gminie Śniadowo (-1,01%) oraz w gminie Wizna (-1,02%). Zmiany w liczbie ludności na obszarze LGD przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Liczba ludności w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2009-2013

Nazwa jednostki terytorialnej	**2009**	**2010r**	**2011r**	**2012r**	**2013r**	**Dynamika 2009:2013 (%)**	**LGD=100%**
Łomża	10038	10646	10724	10813	10753	0,93	5,10
Miastkowo	4279	4366	4350	4337	4332	0,99	1,02
Piątnica	10689	10770	10787	10771	10736	0,99	1,02
Śniadowo	5632	5628	5592	5580	5562	-1,01	3,06
Wizna	4328	4369	4344	4312	4249	-1,02	4,08
Obszar LGD:	34966	35779	35797	35813	35632	0,98	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 16.06.2015)

Ludność obszarów wiejskich LGD „Sąsiedzi" cechuje względna równowaga płci, z niewielką przewagą mężczyzn. Wiąże się to prawdopodobnie z możliwościami zatrudnienia, przyciągającymi do miasta Łomża, miasta Białystok czy miasta Warszawa młode, często lepiej wykształcone kobiety z otaczających obszarów wiejskich. Wskaźnik feminizacji dla całego obszaru w 2013 r. wynosił 98 kobiet/100 mężczyzn.

Gęstość zaludnienia obszaru LGD wynosi 41 os./km2. Odbiega ona od średniej woj. Podlaskiego (59 os./km2) i znacząco od średniej w kraju (123 os./km2), co ma związek z występowaniem obszarów wiejskich położonych peryferyjnie względem głównych ośrodków rozwoju oraz dużą lesistością obszaru i dużym udziałem obszarów chronionych.

Tabela 5. Gęstość zaludnienia w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	2009r	2010r	2011r	2012r	2013r
Łomża	49	51	52	52	52
Miastkowo	37	38	38	38	38
Piątnica	49	49	49	49	49
Śniadowo	35	35	34	34	34
Wizna	32	33	33	32	32
Obszar LGD:	40	41	41	41	41

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 16.06.2015)

Istotnym czynnikiem wpływającym na wartość kapitału społecznego i gospodarczego obszaru LGD jest struktura demograficzna i procesy w niej zachodzące. Jednym z nich jest wskaźnik przyrostu naturalnego ukazujący różnicę między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów na badanym obszarze. LGD charakteryzuje ujemny przyrost naturalny, gdzie w skali województwa aż do 2010 roku (a Polski aż do 2012) wskaźnik ten był dodatni. Sytuacja jednak stale się pogarsza zarówno w skali LGD, jak też województwa czy kraju.

Poziom wartości wskaźnika urodzeń na 1000 ludności dla obszaru LGD w 2013 roku wynosił 0,1‰ i był on dużo niższy niż średnia dla kraju (9,6‰) i województwa podlaskiego (8,9‰). W trzech gminach obszaru LGD wskaźnik ten był wyższy od średniej obszaru LGD: gmina Miastkowo (4,4‰), gmina Piątnica (1,2‰)i gmina Łomża (0,2‰), z tym że w jednej z tych gmin (gmina Piątnica) na przestrzeni omawianych lat odnotowano pogorszenie wartości wskaźnika. Największy spadek w zakresie urodzeń na przełomie badanych lat odnotowano w gminie Śniadowo.

Tabela 6. Przyrost naturalny w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	2009r	2010r	2011r	2012r	2013r
Łomża	-0,1	4,7	-0,3	0,5	0,2
Miastkowo	1,4	1,8	-1,4	1,8	4,4
Piątnica	1,4	1,4	-1,2	0,2	1,2
Śniadowo	-1,6	-0,4	-1,2	-2,5	-2,7
Wizna	-5,0	-0,9	-2,1	-6,5	-3,0
Przyrost naturalny dla LGD	-0,78	1,32	-1,24	-1,3	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 16.06.2015)

Wielkość przyrostu naturalnego dla obszaru LGD na przestrzeni omawianych lat uległa poprawie, tj. z -0,78osób/1000 ludności w 2009 roku do 0,1 osób/1000 ludności w 2013 roku. Wskaźnik ten wygląda korzystnie na tle województwa (-1,3 osób na 1000 ludności w 2013 roku) i kraju (-0,5 osób na 1000 ludności w 2013 roku).

Analiza salda migracji na obszarze działalności LGD, prowadzi do wniosku, iż w porównaniu do danych dla województwa podlaskiego (saldo migracji w województwie w 2013 roku wyniósł -2511), sytuacja na obszarze LGD jest korzystna i na przestrzeni ostatnich lat nie notuje się na obszarze LGD stałego ubytku emigracyjnego.

Tabela 7. Saldo migracji w gminach obszaru LGD w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	saldo migracji				
	2009	2010	2011	2012	2013
Łomża	24	154	81	90	4
Miastkowo	-6	1	-10	-15	-23
Piątnica	27	13	30	-4	-41
Śniadowo	-7	-29	-29	-8	-2
Wizna	-14	-11	-16	-12	-39
Obszar LGD	***24***	***128***	***56***	***51***	***-101***

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 16.06.2015)

Saldo migracji na obszarze LGD, dopiero w 2013 roku osiągnęło wartość ujemną. Pod tym względem obszar LGD jednak nie jest spójny. Skrajne sytuacje mają miejsce w gminie Łomża, gdzie w latach 2007-2012 odnotowywano wysokie saldo migracji (w 2010 roku, tj. + 154), zaś w 2013 roku już wartość +4 oraz w gminie Wizna, gdzie w omawianym okresie występowało wyłącznie ujemne saldo migracji osiągając poziom do -41 w 2013 roku.

Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Trend malejący, który występuje na obszarze objętym LSR, jest odwrotny do sytuacji występującej w woj. Podlaskim i Polsce, gdzie wskaźnik migracji na przestrzeni omawianych lat zwiększył się. Mimo tego trendu nadal jest on bardzo wysoki w porównaniu bezwzględnym w stosunku do kraju.

Procesy demograficzne warunkują strukturę wiekową na obszarze LGD. Istotną zmienną jest struktura mieszkańców wg ekonomicznych grup wieku. W 2013 roku 16,49% mieszkańców obszaru LGD stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, 66,64% - w wieku produkcyjnym, zaś osoby w wie-ku poprodukcyjnym - 16,87%. Struktura wieku ludności wykazuje trend malejący w przypadku osób w wieku przedprodukcyjnym (liczba tych osób na przestrzeni lat 2009-2013 zmalała o 5,54%) oraz rosnący w przypadku osób w wieku produkcyjnym (liczba tych osób na przestrzeni lat 2009-2013 wzrosła o 4,17%). Analizując udział osób w wieku przedprodukcyjnym, najgorzej sytuacja wygląda w gminach: Wizna i Miastkowo (odpowiednio: 1,76% i 2,22% ogółu społeczności LGD). Z kolei analizując udział osób w wieku poprodukcyjnym, gminy: Piątnica i Łomża są w najgorszej sytuacji (odpowiednio: 4,96% i 4,59% ogółu społeczności LGD).

Tabela 8. Struktura wieku osób zamieszkałych na terenie obszaru LGD w latach 2009-2013

Gmina	*Zmienna*	*2009*	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*% w stosunku do ludności ogółem (2013 r.)*
Łomża	przedprodukcyjny	1800	1895	1864	1858	1824	5,12%
	Produkcyjny	6681	7141	7246	7352	7292	20,46%
	Poprodukcyjny	1557	1610	1614	1603	1637	4,59%
Miastkowo	przedprodukcyjny	834	847	819	808	791	2,22%
	Produkcyjny	2787	2869	2882	2888	2876	8,07%
	Poprodukcyjny	658	650	649	641	665	1,87%
Piątnica	przedprodukcyjny	1870	1843	1788	1753	1707	4,79%
	Produkcyjny	7106	7192	7280	7284	7260	20,37%
	Poprodukcyjny	1713	1735	1719	1734	1769	4,96%
Śniadowo	przedprodukcyjny	990	964	931	933	927	2,60%
	Produkcyjny	3527	3570	3572	3565	3560	9,99%
	Poprodukcyjny	1115	1094	1089	1082	1075	3,02%
Wizna	przedprodukcyjny	727	702	690	674	627	1,76%
	Produkcyjny	2695	2775	2769	2768	2758	7,74%
	Poprodukcyjny	906	892	885	870	864	2,42%

Obszar LGD razem:	***przedprodukcyjny***	***6221***	***6251***	***6092***	***6026***	***5876***	***16,49%***
	Produkcyjny	***22796***	***23547***	***23749***	***23857***	***23746***	***66,64%***
	Poprodukcyjny	***5949***	***5981***	***5956***	***5930***	***6010***	***16,87%***

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 17.07.2015)

W stosunku do średnich wartości dla województwa podlaskiego struktura ludności według wieku przedstawia się bardziej korzystnie. W 2013 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 16,49% mieszkańców (podczas gdy w województwie podlaskim stanowił 17,91%), w wieku produkcyjnym – 66,64% (w województwie -63,6%), a w wieku poprodukcyjnym – 16,87% (w województwie-18,49%).

Zróżnicowane tempo przyrostu naturalnego i długość trwania życia w poszczególnych krajach decydują o strukturze wiekowej społeczeństw. Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie ludności, obszar LGD „Sąsiedzi" można zakwalifikować do społeczeństwa regresywnego tzw. „starego", bowiem ludność powyżej 65 roku życia stanowi ponad 15% ogółu społeczeństwa, zaś ludność w wieku 20-64 lata – powyżej 55%. Stawia to obszar LGD w niekorzystnym położeniu w aspekcie rozwoju zasobów pracy.

Tabela 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarze LGD „Sąsiedzi" w okresie 2007-2013

Jednostka terytorialna	**ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym**						
	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Łomża	67,0	63,5	61,8	60,1	58,5	57,3	56,9
Miastkowo	70,8	68,3	67,7	65,8	64,1	61,8	60,9
Piątnica	68,5	66,0	64,4	61,9	59,9	59,1	59,0
Śniadowo	72,2	71,6	70,0	68,4	68,0	66,6	64,7
Wizna	73,9	72,5	70,7	70,4	68,4	66,5	63,4
Obszar LGD:	***70,48***	***68,38***	***66,92***	***65,32***	***63,78***	***62,26***	***60,98***

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 17.07.2015)

Warto podkreślić, że w okresie 2007-2013 następowała tendencja spójna z trendami krajowymi dotyczącymi starzenia się społeczeństwa: sukcesywnie zmniejsza się udział grupy wieku przedprodukcyjnym. Świadczy o tym również wskaźnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym), który w latach 2007-2013 spadł o 9,6% z 70,48% do 59,82% (w województwie podlaskim w 2013 roku wyniósł on 57,3%, w Polsce – 57,6%).

3.1.2. Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem i ich problemów

Na podstawie diagnozy obszaru LGD zidentyfikowano następujące kluczowe grupy docelowe:

- **Grupy defaworyzowane** – jako osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, do których skierować należy przede wszystkim działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, komercjalizacją usług oferty czasu wolnego, a także rozwojem infrastruktury użyteczności publicznej, w tym przede wszystkim: osoby powyżej 50 r.ż., osoby do 35 r.ż., osoby długotrwale bezrobotne, osoby korzystające z pomocy społecznej, osoby niepełnosprawne, kobiety (szczególnie przebywające na urlopach macierzyńskich i wychowawczych), osoby bez doświadczenia zawodowego (o niskich kwalifikacjach).
- **Przedstawiciele trzeciego sektora (organizacje pozarządowe, OSP, grupy nieformalne, w tym Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły regionalne i ludowe, itp.)** – będące wyrazem aktywności obywatelskiej, nośnikiem tradycji i kultury oraz podmiotami aktywnie działającymi na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i zagwarantowania spójności społecznej obszaru.
- **Samorządy gminne (mieszkańcy oraz władze publiczne i instytucje publiczne)** – jako podmioty odpowiedzialne m.in. za rozwój infrastruktury i oferty czasu wolnego oraz jej beneficjenci, a także jako podmioty odpowiedzialne za politykę kulturalną, społeczną
- **Przedsiębiorcy i podmioty gospodarcze**– podmioty, które – rozwijając oraz dywersyfikując swoją działalność – mogą przyczynić się do przywrócenia grup defaworyzowanych na rynku pracy w obieg społeczny i gospodarczy.

- **LGD „Sąsiedzi”– jako podmiot inicjujący** oraz działający na rzecz integracji i rozwoju oferty czasu wolnego, podtrzymywania lokalnej tradycji i kultury, zwiększania inkluzyjności społeczeństwa obszaru LGD oraz kształtowania i animowania postaw przedsiębiorczych.

Zgodnie z definicją wykluczenia społecznego, opracowaną i przedstawioną w Narodowej Strategii Integracji Społecznej, która zaprezentowana została również w PO WER, wykluczenie społeczne to brak lub ograniczone możliwości uczestnictwa, wpływania, korzystania osób i grup z podstawowych praw, instytucji publicznych, usług, rynków, które powinny być dostępne dla każdego. Inaczej mówiąc, wykluczenie społeczne to sytuacja, która uniemożliwia lub w znacznym stopniu utrudnia jednostce lub grupie społecznej pełnienie ról społecznych zgodnie z prawem, korzystanie z dóbr publicznych oraz infrastruktury społecznej i technicznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób.

W dniach 11.11.-25.11.2015 roku Biuro LGD „Sąsiedzi” przeprowadziło konsultacje społeczne mające na względzie określenie grup defaworyzowanych z obszaru 5 gmin objętych LSR. O wyrażenie swoich sugestii, poglądów poproszono w szczególności przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej, pracowników urzędów pracy, centrum pomocy rodzinie, przedstawicieli klubów seniora, klubów młodzieżowych– wszystkich instytucji, które zajmują się problematyką osób bezrobotnych, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, działających na polu aktywizacji zawodowej i społecznej.

W konsultacjach w tym zakresie wzięło udział 49 osób, w tym 31 osób to przedstawiciele sektora publicznego, 3 osoby to przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz 15 mieszkańców.

Jak wskazują dane statystyczne dla gmin z obszaru LGD „Sąsiedzi” a także dane struktury bezrobocia zawarte w rozdziale 3.3., wynika iż do głównych grup defaworyzowanych, z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, zaliczyć należy w szczególności:

- osoby długotrwale bezrobotne,
- Kobiety (szczególnie przebywające na urlopach macierzyńskich i wychowawczych),
- osoby do 35 r.ż.,
- osoby powyżej 50 r.ż.
- osoby bez doświadczenia zawodowego
- osoby o niskich kwalifikacjach
- osoby korzystające z pomocy społecznej

Zgodnie ze wspólnymi ustaleniami ww. grupy zakwalifikowano do grupy osób defaworyzowanych. Dodatkowo, podczas konsultacji społecznych wskazano osoby niepełnosprawne (wskazane przez PCPR).

Osoby długotrwale bezrobotne

Na rynku pracy obszaru LGD „Sąsiedzi” w 2013 roku bezrobotni długotrwale stanowili 18% ogólnej populacji zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie łomżyńskim. W końcu 2013 roku zarejestrowanych było 409 długookresowo pozostających bez pracy (tj. pow. 24 miesięcy). W 2007 roku populacja długotrwale bezrobotnych na obszarze LGD w ogólnej populacji zarejestrowanych bezrobotnych na obszarze PUP Łomża wynosiła 5,99%, w powiecie łomżyńskim z kolei – 15,00%.

Tabela 10. Osoby długotrwale bezrobotne na obszarze LGD „Sąsiedzi” w 2007 i 2013 roku

Jednostka terytorialna	2007 rok	2013 rok	różnica
Łomża	165	140	-25
Miastkowo	77	60	-17
Piątnica	146	116	-30
Śniadowo	54	45	-5
Wizna	67	48	-19
Obszar LGD:	***509***	***409***	***-100***
Powiat łomżyński	719	626	-78
Miasto Łomża	955	940	- 21

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu Informacyjnego za 2007 i za 2013 rok, Powiatowy Urząd Pracy w Łomży

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 10, udział osób długotrwale bezrobotnych w 2013 roku uległ zmniejszeniu w stosunku do 2007 roku o 100 osób.

Realnie problem bezrobocia jest większy niż pokazują statystyki. W gminach typowo wiejskich występuje problem bezrobocia ukrytego. Są to członkowie rodzin posiadaczy małych i średnich gospodarstw rolnych, którzy tylko pomagają gospodarzom (najczęściej rodzicom).

Osoby bez doświadczenia zawodowego

Ponad co 4. bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy w Łomży nie posiada doświadczenia zawodowego. Na koniec grudnia 2013 roku na obszarze LGD „Sąsiedzi" tworzyli oni grupę 431 osobową, która stanowiła 17,20% ogółu bezrobotnych z powiatu łomżyńskiego. Populacja ta zwiększyła swoją liczebność o 76 osób, w stosunku do 2007 roku.

Tabela 11. Osoby bezrobotne bez stażu pracy na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	2007 rok	2013 rok	różnica
Łomża	107	115	+8
Miastkowo	49	71	+22
Piątnica	110	126	+16
Śniadowo	44	59	+15
Wizna	51	60	+9
Obszar LGD:	***358***	***431***	***+73***
Powiat łomżyński	546	652	+106
Miasto Łomża	465	626	+161

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu Informacyjnego za 2007 i za 2013 rok, Powiatowy Urząd Pracy w Łomży

Brak doświadczenia zawodowego jest najczęściej główną przyczyną pozostawania bez pracy, gdyż pracodawcy, szczególnie teraz, w trudnej sytuacji gospodarczej kraju, poszukują pracowników o ściśle określonych umiejętnościach zawodowych, potwierdzonych stażem. Jest to grupa, do której powinny być adresowane miejsca pracy organizowane w ramach aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu. Wsparcie pracodawcy środkami Funduszu Pracy może stanowić zachętę, by zatrudnić bezrobotnego bez doświadczenia zawodowego, ale przede wszystkim obniży koszt zorganizowania miejsca pracy.

Osoby do 35 r.ż.

Zjawiska związane z globalnym kryzysem w sposób oczywisty odbiły się na rynkach pracy i ujawniły z dodatkową siłą problemy, z jakimi mierzą się osoby młode, które dopiero rozpoczynają swoją karierę zawodową. W 2013 roku na obszarze LGD „Sąsiedzi" liczba bezrobotnych osób młodych (18-25 lat) wyniosła 514, stanowiąc 18,86% całej populacji bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie łomżyńskim[2], przy średniej dla Powiatowego Urzędu Pracy w Łomży (obejmującego miasto Łomża i powiat łomżyński) 12,5% oraz średniej wojewódzkiej prawie 20,00%[3]. Niepokojącym jest jednak faktem to, iż udział osób młodych bezrobotnych w wieku 18-35 lat stanowi prawie 40,00% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych z powiatu łomżyńskiego.

Tabela 12. Bezrobocie wśród osób młodych na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 roku

Jednostka terytorialna	2007 rok	2014 rok	różnica
Wiek 18-24 lata			
Łomża	87	148	+ 49
Miastkowo	40	82	+ 40
Piątnica	100	142	+ 29
Śniadowo	39	73	+ 20
Wizna	43	69	+ 8
Obszar LGD:	***309***	***514***	***+ 205***
Powiat łomżyński	467	796	+ 329
Wiek 25-35 lat			

Jak wskazują dane zawarte w powyższej tabeli, widać znaczny wzrost udziału osób młodych w porównaniu z 2007 roku, szczególnie w gminie Łomża. Najbardziej dynamiczną i zarazem niekorzystną zmianę na lokalnym rynku pracy można zauważyć w przedziale wiekowym 18-24 lata. W tej grupie osób bezrobotnych liczba osób młodych w stosunku do 2007 roku wzrosła o 205 osób.

Powody dużego (a w czasach kryzysu dynamicznie zwiększającego się) odsetka osób bez pracy, w szczególności w grupie do 35. roku życia są różne, m.in.:

•brak doświadczenia zawodowego,

•brak dopasowania kompetencji do potrzeb pracodawców,

•brak rozbudowanej sieci społecznej pomagającej znaleźć atrakcyjne zatrudnienie,

•zbyt niskie zarobki dla osób bez doświadczenia, co zniechęca do wchodzenia na rynek pracy.

[2] Biuletyn Informacyjny za 2007 i 2013 rok, Powiatowy Urząd

[3] http://wupbialystok.praca.gov.pl/documents/102984/1537048/2888a0708773?t=1435746526000 (dostęp w dniu 12.07.2015)

Łomża	147	175	+ 28
Miastkowo	84	103	+19
Piątnica	98	161	+ 63
Śniadowo	50	86	+ 36
Wizna	57	74	+ 17
Obszar LGD:	***433***	***599***	***+ 166***
Powiat łomżyński	641	862	+ 221

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu Informacyjnego za 2007 i za 2013 rok, PUP w Łomży

Osoby powyżej 50 roku życia

Osoby powyżej 50 roku życia zostały uznane przez Ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy za osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy i w związku z tym zostały objęte przez powiatowe urzędy pracy dodatkowymi działaniami.

Na koniec 2013 roku w ewidencji bezrobotnych z obszaru LGD „Sąsiedzi" było 172 osoby powyżej 50 roku życia, czyli o 86 więcej niż na koniec 2007 roku.

Tabela 13. Osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 roku

Jednostka terytorialna	2007 rok	2013 rok	różnica
Łomża	39	64	+ 25
Miastkowo	13	27	+ 14
Piątnica	28	42	+ 14
Śniadowo	2	21	+ 19
Wizna	4	18	+ 14
Obszar LGD:	***86***	***172***	***+86***
Powiat łomżyński	143	231	+ 88

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu Informacyjnego za 2007 i za 2013 rok, PUP w Łomży

Na koniec 2013 roku osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia zamieszkujące obszar LGD stanowiły 9,37% całej populacji osób bezrobotnych z obszaru LGD.

Jak wskazują dane GUS, wśród defaworyzowanych spory odsetek stanowią osoby obecnie nieaktywne zawodowo. W całej grupie jest to 77%, w poszczególnych kategoriach sięga od 63,4% (samotne matki) do 88,1% (długotrwale bezrobotni). Charakterystyczne dla osób, które obecnie pracują, jest zatrudnienie w formach krótkookresowych: na podstawie umowy na czas określony lub umowy-zlecenia. Odróżnia to wyraźnie tę grupę od ogółu populacji aktywnej zawodowo, gdzie dominuje jednak zatrudnienie w oparciu o umowę na czas nieokreślony. Wpływa to zapewne na większą niepewność osób defaworyzowanych i poczucie lęku przed utratą pracy. Utrata zatrudnienia powoduje na ogół popadnięcie w stan długotrwałego bezrobocia, trwającego ponad 2 lata: dotyczy to co drugiej osoby nieaktywnej zawodowo. Obok oczywistego zubożenia, braku środków finansowych, brak pracy owocuje także pogorszeniem się kondycji psychicznej osób defaworyzowanych. Wg opinii pracowników PUP Łomża, PCPR Łomża, którzy wzięli udział w konsultacjach – mniejsze znaczenie ma zaś ten fakt dla relacji rodzinnych i społecznych. Z kolei, poszukiwanie pracy utrudnia tym osobom przede wszystkim brak pieniędzy na dojazdy do pracodawców.

Wg opinii pracowników GOPS oraz samych mieszkańców z terenu LGD „Sąsiedzi" – aktywność w tym kierunku osłabia też brak pewności siebie oraz mała mobilność, trudności z przemieszczaniem się. Niepokojący jest także fakt, że co piąty defaworyzowany, nieposiadający obecnie zatrudnienia, nie podejmuje żadnych działań w kierunku jego uzyskania. Wg danych z PUP Łomża – odsetek osób całkowicie biernych na rynku pracy jest najwyższy wśród niepełnosprawnych (28,1%) i kobiet (21,7%). W zdobyciu zatrudnienia przeszkodą jest mała liczba ofert pracy, adekwatnej do umiejętności i oczekiwań defaworyzowanych oraz negatywne nastawienie pracodawców do takich osób. W poniższej tabeli zaprezentowano główne problemy wskazanych osób defaworyzowanych, które zostaną objęte wsparciem:

Tabela 14. Grupy defaworyzowane i ich problemy na rynku pracy

Grupy defawo-ryzowane	Zdiagnozowane główne problemy tych osób na rynku pracy	Proponowane kierunki wsparcia grup
Osoby do 35 roku życia	• Mała liczba ofert pracy • Brak doświadczenia zawodowego • niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb pracodawców • posiadanie poziomu i rodzaju wykształcenia, na które brak jest zapotrzebowania na rynku pracy, spowodowanych trudną sytuacją społeczno-gospodarczą i finansową jednostek zatrudniających	• staże zawodowe • praktyki zawodowe • dotacje na założenie dział. gospodarczej • podnoszenie kwalif. zawod.
Osoby powyżej 50 r.ż.	• pracodawcy postrzegają ich w stereotypowy sposób, boją się ich problemów zdrowotnych, złych nawyków z poprzednich miejsc pracy i trudności z przystosowaniem się do nowych warunków • większość osób starszych charakteryzuje się biernymi postawami na rynku pracy, niską mobilnością zawodową i brakiem chęci do dalszej nauki. Jest to często spowodowane niską samooceną • niski poziom wykształcenia i brak kwalifikacji zawodowych, brak znajomości nowoczesnych technologii (z danych Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) wynika, że osoby starsze są zdecydowanie gorzej wykształcone niż pozostali bezrobotni. W końcu 2013 r. wśród bezrobotnych powyżej 50 roku życia niemal połowa posiadała zaledwie wykształcenie gimnazjalne lub poniżej, a kolejne 29,2% posiadało wykształcenie zasadnicze zawodowe. • mała liczba ofert pracy dla osób powyżej 50 roku życia, • osoby, którym pozostał krótki okres do osiągnięcia wieku emerytalnego, niepełnosprawni pobierający renty inwalidzkie oraz badani mający prawo do zasiłku przedemerytalnego nie podejmują żadnych prób poszukiwania pracy.	• Realizacja programów aktywizacji i integracji • Organizacja staży zawodowych • Praktyki zawodowe • Tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych
Kobiety (szczególnie przebywające na urlopach macierzyńskich i wychowawczych)	• osoby te zdają sobie sprawę, że uzależniając swój plan dnia od godzin pracy publicznych placówek, takich jak żłobki czy przedszkola, stają się mniej atrakcyjnymi kandydatami na pracownika. Ponadto są one świadome, że dla potencjalnego pracodawcy problem może stanowić absencja pracownika w przypadku choroby dziecka, czy niemożność odbywania podróży służbowych poza standardowymi godzinami pracy • Ogromny problem stanowi także zbyt krótki czas pracy żłobków czy przedszkoli. Niejednokrotnie godziny ich otwarcia są krótsze, aniżeli godziny pracy matek, co uniemożliwia z jednej strony korzystanie z takich placówek, a w konsekwencji utrudnia podjęcie pracy przez samotne matki.	• Zapewnienie opieki nad dziećmi • Reintegracja społeczna i zawodowa • Zatrudnienie socjalne • Podnoszenie kwalifikacji zawod. • Dotacje na rozpoczęcie dział. gosp. • Tworzenie i rozwój sp. socjalnych • Praktyki i staże zawodowe
Osoby	• Niski poziom wykształcenia - brak doświadczenia i	• Reintegracja

długotrwale bezrobotne Osoby korzystające z pomocy społecznej	kwalifikacji. Długotrwale bezrobotni rzadko posiadają wykształcenie, które pozwala im łatwo zdobyć pracę. Często także nie potrafią wykazać dokumentów potwierdzających swoje doświadczenie. Stanowi to osobistą barierę stojącą na drodze do zatrudnienia. • Deficyty wiedzy dotyczącej sposobów poszukiwania pracy - braki wiedzy na temat sposobów poszukiwania pracy uniemożliwiają im zdobycie szerszej oferty potencjalnych pracodawców, co na wstępie zmniejsza ich szanse na zdobycie zatrudnieni • Trudności finansowe - Długi czas pozostawania bez pracy bardzo silnie rzutuje na sytuację finansową, w jakiej znajdują się długotrwale bezrobotni. Bardzo często są oni beneficjentami opieki społecznej i innych instytucji świadczących doraźną pomoc finansową i rzeczową	społeczna i zawodowa • Zatrudnienie socjalne • Rozwój ekonomii społecznej • Staże i praktyki zawodowe • Podnoszenie kwalifikacji zawodowych
Osoby bez doświadczenia zawodowego Osoby o niskich kwalifikacjach	• Niewielka liczba ofert pracy - oferty pracy zwykle zawierają konkretne umiejętności i kwalifikacje oczekiwane od potencjalnych pracowników. Osoby bez kwalifikacji mają zatem do dyspozycji stosunkową niewielką liczbę ofert, które dotyczą zwykle prostych, niskopłatnych prac • Niskie wynagrodzenie -ściśle wiąże się z typem pracy możliwej do wykonania przez pracowników o niskich kwalifikacjach lub w ogóle ich nieposiadających	
Osoby niepełnosprawne	• na rynku pracy preferowane są osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, co powoduje, że osoby z lekkim i znacznym stopniem niepełnosprawności czują się dyskryminowane. • pracodawcy, zatrudniając osobę niepełnosprawną, otrzymują dofinansowanie z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Wysokość dotacji zależy od stopnia niepełnosprawności pracownika. Ponieważ różnica między dofinansowaniem za pracownika ze znacznym, a umiarkowanym stopniem niepełnosprawności jest niewielka pracodawcy preferują zatrudniać osoby z umiarkowanym stopniem, a więc z mniejszymi problemami zdrowotnymi. Natomiast różnica w wysokości dofinansowania za pracownika z lekkim stopniem, a umiarkowanym jest znaczna. Z tego powodu pracodawcy poszukują pracowników z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, dyskryminując osoby z lekkim i znacznym jej stopniem. • niski poziom wykształcenia i brak kwalifikacji zawodowych- to podstawowa bariera osobista niepełnosprawnych, która utrudnia znalezienie pracy, przyczyniając się nierzadko do pozostawania w izolacji społecznej.	• Podnoszenie kwalifikacji zawodowych • Organizacja staży zawodowych • Reintegracja społeczna i zawodowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie spotkań konsultacyjnych, informacyjnych i rozmów z osobami biorącymi udział w konsultacjach społecznych

3.2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości (w tym przedsiębiorczości społecznej), branż z potencjałem rozwojowym

3.2.1. Podmioty gospodarki narodowej

Obszar LGD cechuje relatywnie niska przedsiębiorczość mieszkańców wyrażona m.in. liczbą podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców (w 2014 roku: 587 przy średniej dla województwa podlaskiego 825). Jednakże dane rejestru REGON wykazują, iż na obszarze Lokalnej Grupy Działania na przestrzeni lat 2009-2013 zauważalny był trend rosnący w liczbie podmiotów gospodarki narodowej (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne).

Liczba przedsiębiorstw zwiększyła się na przestrzeni tych lat o 334 podmioty (5,17 %). W tym samym czasie w całym kraju liczba przedsiębiorstw zwiększyła się o 8,75 % zaś w województwie podlaski o 7,75 %, co wskazuje na znacznie słabszą dynamikę wzrostu w porównaniu z innymi obszarami regionu i kraju. Na obszarze LGD działa łącznie 2196 podmiotów gospodarki narodowej, z czego ok. 97% są to podmioty sektora prywatnego.

Tabela 15. Podmioty gospodarki narodowej na obszarze LGD w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	podmioty gospodarki narodowej ogółem					Dynamika 2009:2013
	2009	2010	2011	2012	2013	
Łomża	646	716	760	773	795	+149
Miastkowo	172	185	180	195	209	+37
Piątnica	605	639	654	669	690	+85
Śniadowo	261	289	292	300	318	+57
Wizna	178	187	186	188	184	+6
Obszar LGD	***1862***	***2016***	***2072***	***2125***	***2196***	***+334***

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 05.06.2015)

Tabela 16. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	174	174	175	173	176
Łomża	72	90	98	105	123
Miastkowo	66	76	79	68	83
Piątnica	110	112	119	122	122
Śniadowo	63	41	38	45	42
Wizna	45	42	45	43	44
Obszar LGD:	71	72	76	77	83

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych na BDL GUS (dostęp w dniu 05.08.2015)

Ponadto liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD jest znacznie niższa niż średnia dla województwa podlaskiego, mimo iż widoczny jest umiarkowany trend wzrostu przedsiębiorstw. W 2013 roku na obszarze LGD funkcjonowało zaledwie 83 podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności, przy średniej wojewódzkiej – 176.

Struktura prowadzonych działalności na przestrzeni omawianych lat była zbliżona. Nastąpił minimalny spadek liczby podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne w sferze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa, w przetwórstwie przemysłowym oraz handlu hurtowym i detalicznym. Korzystny trend zauważalny był w budownictwie, w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, z obsługą rynku nieruchomości oraz z opieką zdrowotną i pomocą społeczną.

Jak wskazują dostępne dane statystyczne, struktura podmiotów gospodarczych wg. sekcji PKD 2007 świadczy o typowo rolniczym charakterze gmin należących do LGD. Najwięcej podmiotów, bo aż 604 należy do sektora handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów, stanowią one 27,06% wszystkich podmiotów gospodarczych. 19,77% przedsiębiorstw, czyli 442 zajmuje się budownictwem, a niewiele mniej, bo, 134 rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem oraz rybactwem (5,99%). Warto zauważyć, iż w 2013 roku przedsiębiorstw zajmujących się rolnictwem było 194, stanowiąc 8,83% wszystkich przedsiębiorstw. Widoczny był również rosnący trend tychże przedsiębiorstw do 2013 roku.

Tabela 17. Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD na obszarze LGD w latach 2009-2014

jednostka terytorialna	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo						przemysł i budownictwo						pozostała działalność					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Łomża	40	43	47	43	43	31	179	209	216	225	235	249	427	464	497	505	517	548
Miastkowo	13	13	14	15	19	13	62	65	59	71	70	86	97	107	107	109	120	122
Piątnica	60	60	62	63	59	29	151	163	164	174	184	195	394	416	428	432	447	456
Śniadowo	21	31	42	44	48	43	77	82	69	67	70	73	163	176	181	189	200	212
Wizna	28	27	26	27	25	18	38	45	47	43	39	42	112	115	113	118	120	119
RAZEM LGD:	162	174	191	192	194	134	507	564	555	580	598	645	1193	1278	1326	1353	1404	1457

Źródło: opracowanie własne podstawie Bank Danych Lokalnych GUS 2014 (dostęp w dniu 06.07.2015)

Wykres 1. Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2014 r.

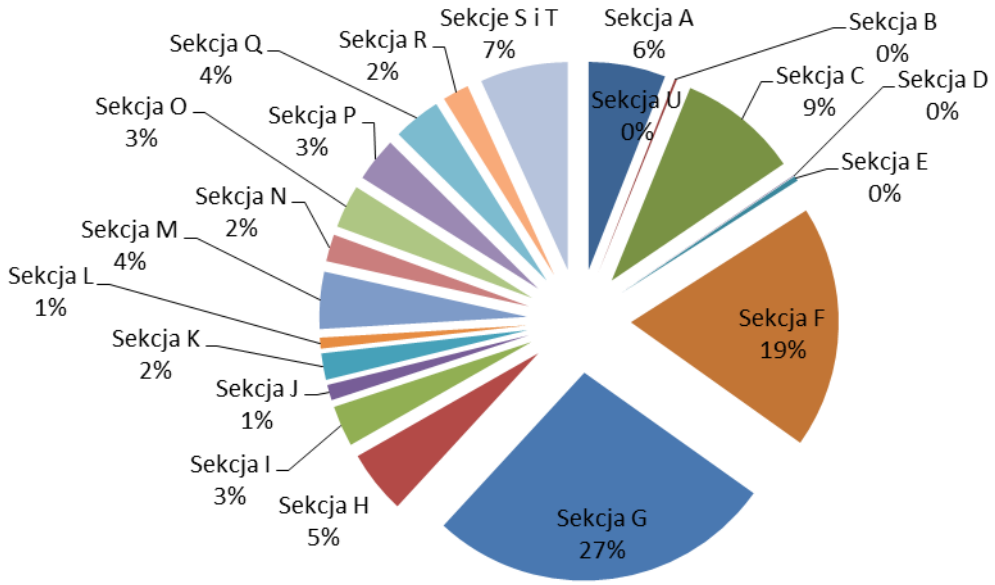

Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe, Sekcja D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, Sekcja E – dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, Sekcja F – Budownictwo, Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa, Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, Sekcja J – Informacja i komunikacja, Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, Sekcja P – Edukacja, Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, Sekcja S – Pozostała działalność usługowa, Sekcja T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS (dostęp w dniu 06.07.2015)

3.2.2.Wskaźnik przedsiębiorczości

Poziom rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD, mierzony wskaźnikiem liczby podmiotów gospodarczych w systemie REGON na tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, jest zdecydowanie niższy niż przeciętnie w kraju (niemal o jedną trzecią). Na wartość wskaźnika będą miały wpływ następujące elementy:
- wykształcona kadra pracowników,
- rynek zbytu,
- atrakcyjne otoczenie do prowadzenia działalności gospodarczej, czyli sprawna administracja, przyjaźnie nastawiona społeczność lokalna, sprawna infrastruktura techniczna i społeczna oraz zachęty podatkowe.

Pod tym względem LGD znajduje się powyżej przeciętnej dla województwa podlaskiego, jednak zdecydowanie poniżej średniej dla kraju (Tabela 17). Na przestrzeni omawianych lat na obszarze LGD wskaźnik ten wzrósł o 11,39, w województwie podlaskim 8,30, zaś w Polsce 14,70. Wskazuje to na znaczną dynamikę wzrostu wskaźnika w odniesieniu do województwa i kraju. W 2013 roku najwyższą wartość wskaźnika osiągnęła gmina Łomża (116,0), Piątnica (102,2) oraz Śniadowo (94,2), najniższym wskaźnikiem charakteryzuje się gmina Wizna (70,7), gmina Miastkowo (77,6).

Tabela 18. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2013r.

podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym							
Jednostka terytorialna	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	Zmiana 2009-2013	
						liczbowa	procentowa
obszar LGD	82,72	86,66	87,38	89,24	92,14	9,42	11,39%
Łomża	104,1	107,7	112,3	112,5	116,0	11,9	11,43%
Miastkowo	67,4	70,2	67,9	72,7	77,6	10,2	15,13%
Piątnica	93,1	96,1	96,9	98,8	102,2	9,1	16,22%
Śniadowo	78,8	86,4	87,7	89,6	94,2	15,4	19,54%
Wizna	70,2	72,9	72,1	72,6	70,7	0,5	0,71%
województwo podlaskie	118,8	120,1	120	124,1	127,1	8,30	6,99 %
Polska	152	157,5	156,4	161,6	166,7	14,70	9,67 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp do danych 28.06.2015)

Dominujący na obszarze LGD sektor prywatny tworzą przede wszystkim, bo aż w prawie 97% mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 osób. Oprócz tego działa 63 podmiotów średniej wielkości oraz 14 dużych, znajdujących się w gminach Piątnica, Łomża i Śniadowo. Najwięcej przedsiębiorstw zatrudniających od 50-999 osób znajduje się w gminie Piątnica, stanowiąc 50,00% tychże przedsiębiorstw ogółem na obszarze LGD.

Na obszarze LGD firm prowadzących działalność gospodarczą przez osoby fizyczne w 2013 roku stanowiły ok. 97% ogółu podmiotów gospodarki narodowej obszaru. Wskaźnik liczby osób prowadzących działalność na 1000 mieszkańców w tym roku wyniósł 45,8. Najwyższy wskaźnik osiągnęła gmina Łomża (66), gmina Piątnica (51) oraz gmina Śniadowo (42). Najmniej tego typu przedsiębiorstw działało w gminach Miastkowo i Wizna (wskaźnik wynosił odpowiednio: 38 i 32).

Tabela 19. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w rejestrze REGON na 1 000 mieszkańców w 2013 r.

liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców							
Jednostka terytorialna	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**Zmiana 2009-2013**	
						Liczbowa	**%**
obszar LGD	39,6	42,2	43,2	44,4	45,8	6,21	15,66%
Łomża	56	59	63	64	66	10,00	17,86%
Miastkowo	32	33	32	36	38	6,00	18,75%
Piątnica	45	48	49	49	51	6,00	13,33%
Śniadowo	34	38	39	40	42	8,00	23,53%
Wizna	31	33	33	33	32	1,00	0,31%
województwo podlaskie	**60**	**61**	**60**	**62**	**63**	**3**	**5,00%**
Polska	**74**	**76**	**75**	**76**	**77**	**3**	**4,05 %**

Źródło : opracowanie własne na podstawie danych Bank Danych Lokalnych GUS

Na wartość wysokiego wskaźnika przedsiębiorczości gmin: Łomża i Piątnica wpływa przede wszystkim odległość gmin leżących na obszarze LGD od ośrodka gospodarczego jakim jest miasto Łomża.

Dominujący na obszarze LGD sektor prywatny tworzą przede wszystkim, bo aż prawie 97% mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 osób. Oprócz tego działa 63 podmiotów średniej wielkości oraz 14 dużych, znajdujących się w gminach Piątnica, Łomża i Śniadowo. Najwięcej przedsiębiorstw zatrudniających od 50-999 osób znajduje się w gminie Piątnica (2 zakłady).

Największa grupa zakładów na obszarze LGD związana jest z branżą rolno-spożywczą oraz budownictwem. Największymi podmiotami gospodarczymi na obszarze LGD są:

- Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Piątnicy (gm. Piątnica) zaliczana do grupy 10 najlepszych spółdzielni mleczarskich w kraju, posiadająca certyfikat ISO 9002 oraz uprawnienia eksportowe do Unii Europejskiej;
- Masarnie w Podgórzu (Apis), Kupiskach (gm. Łomża)
- Przedsiębiorstwo Przemysłu Betonów „Prefbet" w Śniadowie (gm. Śniadowo), największego w Polsce Północno-Wschodniej producenta betonu komórkowego oraz dostawcę wielu innych materiałów budowlanych, prowadzącego Centrum Obsługi Budownictwa w Łomży;
- Firma „Styrpol" w Jeziorku (gm. Piątnica) wytwarzająca elementy styropianowe dla potrzeb budownictwa;
- Firma „Agro-Rolnik" w Śniadowie zajmująca się dystrybucją maszyn i urządzeń rolniczych;
- kopalnie żwiru i piasku: Drogoszewo i Zaruzie,
- Tartaki na terenie gminy Miastkowo i gminy Łomża

3.2.3.Przedsiębiorczość społeczna

Przedsiębiorczość społeczna stanowi w Polsce ważny, nowy obszar analiz, zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej, dotyczący aktywności osób szczególnie z grup defaworyzowanych na rynku pracy, które poprzez zatrudnienie socjalne (wspierane) próbują aktywizować się zawodowo i społecznie.

Inicjatywy podejmowane przez trzeci sektor są niezwykle bogate, wielowymiarowe i innowacyjne, ale najczęściej zainteresowanie obserwatorów, polityków, działaczy społecznych budzą te projekty, które starają się wyjść naprzeciw potrzebom najsłabszych i najbiedniejszych oraz tych, którzy sami nie są

w stanie poradzić sobie w samodzielnym życiu. Zadania przypisywane podmiotom ekonomii społecznej dotyczą głównie programów reintegracji społecznej oraz tworzenia programów „ochronnych" nad ich uczestnikami w celu wyrównywania szans.

Podmiotami zaliczanymi do przedsiębiorczości społecznej są między innymi: stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą, fundacje prowadzące działalność gospodarczą, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne, nie działające w celu osiągnięcia zysku, spółdzielnie pracy, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej oraz centra integracji społecznej

Spośród wymienionych wyżej form przedsiębiorczości na obszarze LGD występują jedynie: organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą oraz jedna spółdzielnia socjalna (gmina Piątnica) - „Poezja Smaku" z siedzibą w Budach Czarnockich (gm. Piątnica).

3.2.4.Udział podmiotów prawnych i osób fizycznych w dochodach budżetu gmin

Ważnym elementem w rozwoju poszczególnych gmin obszaru, który przekłada się również na poprawę jakości życia jest udział podmiotów prawnych i osób fizycznych w dochodach budżetu gmin (zob. tabele 20, 21).

Tabela 20. Dochód podatkowy gminy od osób fizycznych na 1 mieszkańca dla obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2014

Jednostka terytorialna	dochody własne - udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa podatek dochodowy od osób fizycznych				
	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	439,40	424,31	479,11	516,56	538,99
Obszar LGD, w tym gmina:	185,67	178,32	213,59	235,81	267,65
Łomża	289,17	316,20	363,81	398,97	459,47
Miastkowo	216,79	143,15	164,49	205,31	276,03
Piątnica	212,02	198,58	233,96	254,06	260,69
Śniadowo	116,86	126,91	172,47	170,25	194,59
Wizna	93,50	106,76	133,21	150,48	147,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp do danych 29.08.2015)

Tabela 21. Dochody podatkowe ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw na 1 mieszkańca dla obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013

Jednostka terytorialna	dochody własne - dochody podatkowe ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	383,66	406,51	425,10	436,62	459,52	509,85	546,78
Obszar LGD	257,99	279,76	301,39	300,54	312,31	360,40	387,93
Łomża	283,88	303,24	330,51	318,33	324,57	360,33	373,31
Miastkowo	273,68	326,06	328,46	348,68	360,06	456,05	473,32
Piątnica	248,01	322,20	374,18	369,89	404,93	477,39	496,72
Śniadowo	320,67	282,60	294,28	295,04	300,64	281,43	363,07
Wizna	163,70	164,69	179,50	170,76	171,33	226,78	233,23

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp do danych 29.08.2015)

Z wyżej przedstawionych tabel wynika, że ogólna tendencja dochodów gmin z tytułu podatków na 1 mieszkańca (w tym pochodzących od osób fizycznych) jest wzrostowa, co wskazuje, że coraz więcej firm lokuje swoje siedziby na obszarze LGD. Także znaczna część osób fizycznych decyduje się na założenie działalności gospodarczej lub jej rozwój. Mimo, iż dochody podatkowe gmin wykazują tendencję wzrostową, to nie są to wartości zadowalające. Porównując uśrednione dane do województwa podlaskiego widać, iż dochody z tytułu podatków dla obszaru LGD są zdecydowanie niższe. Dynamika

ich przyrostu na przestrzeni lat 2007-2013 kształtuje się jednak podobnie (wzrost dochodów w LGD: 158,07%, dla Województwa: 150,06%).

3.2.5.Charakterystyka branży turystycznej

Teren LGD charakteryzuje się zróżnicowanymi strefami krajobrazowymi, wynikającymi z bogato ukształtowanej powierzchni i walorów przyrodniczych. Walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz historia i kultura północnego Mazowsza tworzą warunki dla rozwoju turystyki. Generalnie atrakcyjność turystyczną LGD można określić dwoma słowami „Biebrza i Narew". Te nazwy geograficzne są znane w Polsce, ale często nie utożsamiane z obszarem LGD. W turystyce ważniejsze są bowiem szlaki, miejsca i obszary ukształtowane przez naturę i historię oraz jakość oferty turystycznej niż doraźne ustalane granice administracyjne. Ta różnorodność oraz tranzytowe położenie na szlakach prowadzących na Mazury i Suwalszczyznę to ważne atuty powiatu łomżyńskiego.

Atrakcyjność turystyczną obszaru LGD podkreślają przede wszystkim:

- Biebrzański Park Narodowy,
- Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi,
- obszar chronionego krajobrazu doliny dolnej Narwi;
- lasy Pniewskie,
- lasy Czerwonego Boru,
- rzeki Biebrza, Narew stanowiące z dopływami szlaki turystyki wodnej i miejsca rekreacji,
- miejsca atrakcyjne dla przyrodników, szczególnie dla ornitologów, osób podglądających naturalną przyrodę, wędkarzy, myśliwych, grzybiarzy, a także dla organizacji rajdów, szkół przetrwania itp.
- Średniowieczne grodziska w Samborach (gm. Wizna), w Starej Łomży (związane z 1000 –letnią historia chrześcijaństwa na tych ziemiach, gm. Łomża)
- Zabytki: Wizny, Łomży, Drozdowa, Szczepankowa, oraz kompleks carskich fortów w Piątnicy
- Stacja narciarska w Rybnie (gm. Piątnica).

Na terenie LGD znajduje się 4 obiekty hotelowe, oferujących 183 miejsc noclegowych. Obiekty te zlokalizowanie są w 3 gminach: Piątnicy, Wiźnie oraz Łomży, w których udzielono 11 177 noclegów turystom z Polski, zaś 7282 noclegów- turystom z zagranicy. Innych obiektów noclegowych (bez gospodarstw agroturystycznych) na terenie LGD znajduje się 8, które oferują 171 miejsc noclegowych. W tychże obiektach udzielono 2827 noclegów dla turystów krajowych, zaś 58 – zagranicznych.

Tabela 22. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w 2013 r.

Jednostka terytorialna	obiekty hotelowe	inne obiekty noclegowe	miejsca noclegowe - obiekty hotelowe	miejsca noclegowe - inne obiekty noclegowe	udzielone noclegi dla turystów krajowych - obiekty hotelowe	udzielone noclegi dla turystów krajowych - inne obiekty noclegowe	udzielone noclegi dla turystów zagranicznych - obiekty hotelowe	udzielone noclegi dla turystów zagranicznych – inne obiekty noclegowe
Łomża	1	1	27	14	1798	467	0	0
Miastkowo	1	0	0	10	0	317	0	0
Piątnica	1	2	156	25	9379	100	7282	0
Śniadowo	1	0	0	27	0	417	0	0
Wizna	4	0	0	95	0	1526	0	56
LGD:	***8***	***3***	***181***	***171***	***11177***	***2827***	***7282***	***56***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Tabela 23. Liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	2009	2010	2011	2012	2013
Powiat łomżyński	395,93	324,82	479,55	472,03	484,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Wskaźnik liczby osób korzystających z noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w powiecie łomżyńskim w 2013 wyniósł 484,91, wypadając słabo na tle Polski (608) ale na podobnym poziomie jak w województwie podlaskim (497).

Pojedyncze ośrodki (hotelowe) posiadają ofertę sportowo–rekreacyjną, czyli: korty tenisowe, boiska do siatkówki lub koszykówki, bilard, tenis stołowy, saunę itd. Niektóre z obiektów posiadają również zaplecze konferencyjne. Największą ofertą noclegową dysponuje gmina Wizna oraz gmina Piątnica. Gmina Wizna dysponuje znacznym zapleczem agroturystycznym, z uwagi na swoje położenie w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego, nad rzeką Narew. Z kolei gmina Piątnica – z uwagi na swoje położenie tranzytowe w kierunku Mazur i Pojezierza Augustowskiego oraz na bliskość położenia z miastem Łomża.

Z informacji uzyskanych od uczestników spotkań konsultacyjnych, znaczącym problemem dla rozwoju branży turystycznej na tym obszarze jest brak spójnej, zintegrowanej, a przy tym wielowariantowej (elastycznej) i całosezonowej oferty turystycznej (89,1% wskazań), która mogłaby zachęcać turystów do pozostania na tym obszarze dłużej niż 1 lub 2 dni. Do innych barier dla rozwoju lokalnej turystyki zdaniem uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych zaliczają się również problemy transportowo-komunikacyjne (brak transportu publicznego do niektórych części obszaru LGD, część dróg lokalnych jest w niezadowalającym stanie, niski standard niektórych gospodarstw agroturystycznych, zdewastowane zabytki, słabe oznaczenie tras związanych z turystyką – 43,8% wskazań). Postrzegane jako nieadekwatne do aktualnych oczekiwań i standardów są także formy promocji zabytków, atrakcji czy innych elementów oferty turystycznej tego obszaru (36,7% wskazań).

Powyższe czynniki sprawiają, iż obecnie turystyka na obszarze LGD „Sąsiedzi" ma charakter krótkookresowy, tj. jednodniowy, weekendowy. Zdaniem respondentów jest ona głównie nastawiona na rekreację w spokojnej, interesującej i związanej z przyrodą i lokalnym dziedzictwem kulturowym okolicy. Potwierdzeniem dominujących motywów lokalnej turystyki uzyskanych w ankietach oraz podczas spotkań – są zdaniem respondentów: Park Krajobrazowy Doliny Narwi, otulina Biebrzańskiego Parku Narodowego, lasy, spływy kajakowe, ścieżki rowerowe, zabytki sakralne, Muzeum Przyrody w Drozdowie, Forty w Piątnicy, możliwość jazdy konnej.

Ze względu na powyższe, rozwój turystyki i rekreacji pełnił będzie rolę raczej uzupełniającą w strukturze dochodów firm, gospodarstw domowych na tym obszarze. Posiada on jednak kluczowy potencjał rozwoju tego obszaru. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych podkreślali wielokrotnie, iż widzą w obszarze turystyki jeszcze wiele do zrobienia, w szczególności w sferze zakwaterowania, jak również spójnego, kompleksowego wkomponowania poszczególnych elementów oferty turystycznej w jeden zintegrowany produkt turystyczny. Zadanie to będzie możliwe tylko w przypadku lepszej, świadomej współpracy przedsiębiorców świadczących ww. usługi.

Podobny potencjał rozwoju widoczny jest ciągle w obszarze agroturystyki oraz turystyki kajakowej, rowerowej, zimowej (wyciąg narciarski „Rybno", narciarstwo biegowe). Za zasadne uznać zatem należy tworzenie warunków do turystyki w oparciu o elementy kultury wiejskiej, budowanie marki produktu regionalnego w pierwszej kolejności o tradycję wiejską, w dalszej o walory środowiskowe. Jednak szczególnie należałoby wspierać rozwój jakościowy i ilościowy bazy noclegowej i gastronomicznej dzięki wsparciu dostępnych środków w LGD a także zbudować/ zmodernizować infrastrukturę służącą rozwojowi aktywnych form wypoczynku (szlaki piesze, rowerowe, związane z uprawianiem sportów zimowych).

3.3. Opis rynku pracy

3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia

Jedną z istotnych kwestii, z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD, jest poziom zatrudnienia. Na obszarze LGD w 2013 r. zatrudnionych było 3416 osób z czego 45,26% stanowiły kobiety. Jeżeli chodzi o zatrudnienie można zauważyć pozytywny trend wzrostu zatrudnienia społeczności LGD „Sąsiedzi". Najmniejszą wartość osiągnęło w 2007 r., bo zaledwie 2480 os., a największą w 2013 r. 3416 os., powodując wzrost zatrudnienia o 936 osób. Jednakże porównując dane zatrudnienia dla poszczególnych gmin można zauważyć, iż nie występuje w nich jednoznaczny trend – szczególnie dla gmin: Miastkowo i Wizna. Spadek zatrudnienia (poza 2012 rokiem) charakterystyczny jest dla gminy Śniadowo, którego rynek pracy uzależniony jest w szczególności od PPB „Prefbet" Śniadowo (jednego z największych zakładów pracy na obszarze LGD „Sąsiedzi"). W najlepszej sytuacji pod względem zatrudnienia plasują się gminy Łomża i Piątnica.

Wykres 2. Zatrudnienie na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2013 roku

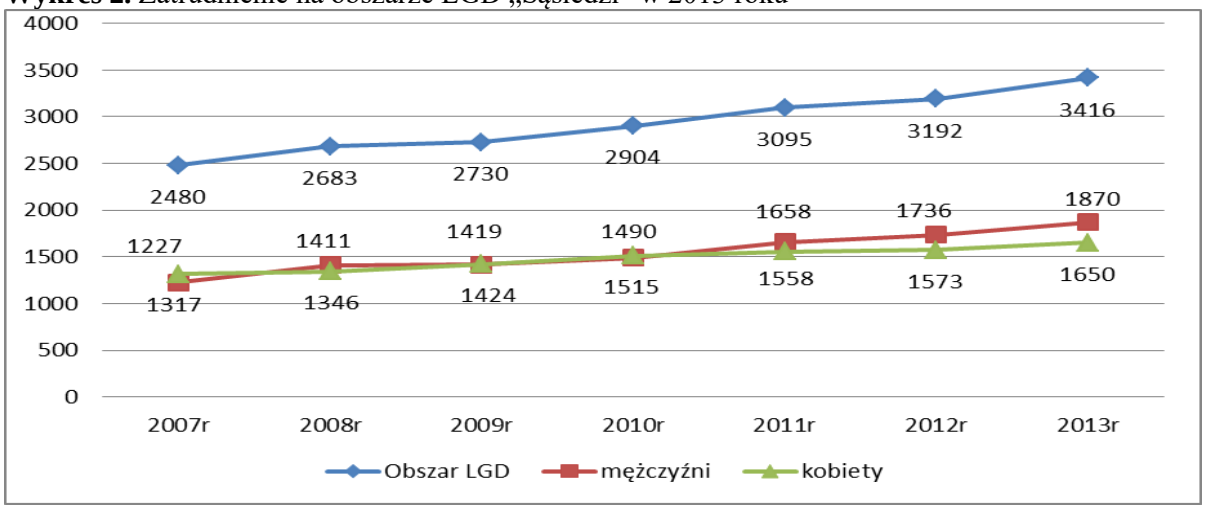

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp w dniu 19.07.2015)

Lokalny rynek pracy na obszarze LGD, przy uwzględnieniu województwa podlaskiego i obecnej sytuacji na rynku pracy w Polsce jest niezadowalający. Według danych na koniec 2013 roku w województwie podlaskim pracowało ogółem 210.183 osób, gdzie liczba pracujących w powiecie łomżyńskim i LGD stanowiła odpowiednio zaledwie 2,11%, 1,63% liczby pracujących w województwie podlaskim.

Mimo wzrostu liczby pracujących, gminy tworzące obszar LGD „Sąsiedzi" charakteryzują się słabą aktywnością zawodową. Ukazuje to wskaźnik odnoszący pracujących do osób w wieku produkcyjnym. W 2013 r. wyniósł on 14,39%, przy średniej dla kraju – 12,02%.

Tabela 24. Charakterystyka rynku pracy obszaru LGD „Sąsiedzi" w 2013 r.

Gmina	***Pracujący***					***Bezrobotni***				
	L-ba	% w LGD	Dyn. (2007=100)	% kobiet	% w ludności w wieku produkc.	L-ba	% w LGD	Dyn. (2007=100)	% kobiet	% w ludności w wieku produkc.
Łomża	1324	38,76	127,49	38,89	18,16%	582	31,70	30,49	51,37	7,98%
Miastko-wo	359	10,51	19,67	40,11	12,48%	287	15,61	28,69	45,99	9,98%
Piątnica	1310	38,35	22,43	46,03	18,04%	493	26,85	29,06	51,93	6,79%
Śniado-wo	235	6,88	-70,35	72,34	6,60%	243	13,24	66,44	48,97	6,83%
Wizna	188	5,5%	9,30	60,64	6,82%	231	12,58	39,16	48,48	8,37%
Obszar LGD:	***3416***		***37,74%***	***45,26***	***14,39%***	***1836***		***34,70***	***50,00***	***7,73%***

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych na BDL GUS (dostęp w dniu 05.08.2015)

3.3.2. Poziom i struktura bezrobocia

W latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD odnotowano zdecydowanie większy wzrost bezrobocia niż w kraju. Wzrosło ono bowiem o 34,70% (dla porównania w Polsce o 23,5%).

Pomimo aktywności gospodarczej na obszarze LGD nadal istotnym problemem jest bezrobocie. Stopa bezrobocia na obszarze LGD od 2007 r. do 2009 r. spadała z poziomu z 10,5% do 8,3%, następnie w związku z kryzysem gospodarczym wzrosła do 13,2% w 2012 r. Również procentowy udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze LGD od roku 2009 wzrasta i na koniec 2013 roku kształtuje się na poziomie 7,73% (zob. tabela 25.)

Tabela 25. Liczba bezrobotnych na obszarze LGD w latach 2007-2013

Jednostka terytorialna	ogółem						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Obszar LGD:	1363	1050	1357	1478	1620	1755	1836
Odsetek osób bezrobotnych (zarejestrowanych) w stosunku do ludności (%)	3,48%	3,63%	3,88%	4,13%	4,52%	4,90%	5,15%
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym			***5,95%***	***6,28%***	***6,82%***	***7,36%***	***7,73%***
Średnia liczba osób bezrobotnych na obszarze LGD	272,60	210,00	271,40	295,60	324,00	351,00	367,20
Średnia liczba osób bezrobotnych w województwie	413,50	388,31	518,38	540,35	558,64	582,25	600,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp w dniu 17.07.2015)

Bezrobocie na obszarze LGD odzwierciedla się w niesklasyfikowanym bezrobociu ukrytym, które w przypadku terenów wiejskich jest trudne do oszacowania. Możliwość jego zmniejszenia utrudnia słabo rozwinięty pozarolniczy rynek pracy, oraz niewielka ilość ofert zgłaszanych przez pracodawców. Warto również zauważyć, że w znacznej części gmin LGD, ze względu na dominację terenów rolniczych, oficjalny wskaźnik liczby bezrobotnych może nie oddawać faktycznej sytuacji na rynku pracy. Należy pamiętać, że w gminach typowo wiejskich występuje problem bezrobocia ukrytego. Są nim członkowie rodzin posiadaczy małych i średnich gospodarstw rolnych, którzy tylko pomagają gospodarzom (najczęściej rodzicom) pracując na własne utrzymanie.

3.3.3. Charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy

Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między podażą na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, z małą mobilnością. Społeczna struktura bezrobocia na obszarze LGD nie różni się zatem od występującej w powiecie łomżyńskim i w całej Polsce.

Po pierwsze – w grupie bezrobotnych dominują przeważnie osoby młodsze, zwłaszcza z grupy wiekowej 25-34 lata oraz 18-24 lata, stanowiące odpowiednio: 31,14% i 26,19% ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD (dane za 2013 rok). Dla porównania w 2007 roku, osoby z grupy 18-24 lata stanowiły 22,67% ogólnej liczby osób bezrobotnych na obszarze LGD, zaś osoby z grupy 25-34 lata – 31,99%. Jak wskazują dane statystyczne z lat 2007 i 2013, największy wzrost w liczbie bezrobotnych przypadł w grupie do 24 lat (wzrost o 146 osób), 25-34 lata (wzrost o 105 osób) oraz w grupie wiekowej 55-59 lat (wzrost o 48 osób). W pozostałych grupach wiekowych udział osób bezrobotnych uległ nieznacznemu wzrostowi. Jedyną grupą wiekową, gdzie udział osób bezrobotnych zmalał była grupa 45-54 lata (spadek o 7 osób).

Po drugie, w grupie bezrobotnych dominują osoby o niższym poziomie wykształcenia, w szczególności z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym i zasadniczym zawodowym. Największy wzrost w liczbie bezrobotnych w latach 2007-2013 zaobserwowano wśród bezrobotnych

z wykształceniem wyższym (wzrost o 146 osób), ze średnim ogólnokształcącym (wzrost o 164 osoby). Jedynie dla grupy z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na przestrzeni lat 2007-2013 można zauważyć spadek liczby bezrobotnych (o 10 osób).

Tabela 26. Udział poszczególnych grup wiekowych osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2007 i 2013 roku

Wykształcenie	***2007 rok***		***2013 rok***	
	Obszar LGD (osoby)	% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD	Obszar LGD (osoby)	% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD
Wyższe	75	5,50%	221	12,04%
Policealne i średnie zawodowe	285	20,91%	449	24,45%
Średnie ogólnokształcące	79	5,8%	164	8,93%
Zasadnicze zawodowe	404	29,64%	492	26,80%
Gimnazjalne i poniżej	520	38,15%	510	27,78%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletyn Informacyjny za 2007 i 2013 rok, PUP Łomża

Po trzecie – w grupie bezrobotnych dominują kobiety. W latach 2007-2013 na obszarze działania LGD wśród bezrobotnych dominowały kobiety. Dynamika zwiększania się populacji bezrobotnych kobiet największa była w 2007 roku, gdzie kobiety stanowiły 57,30% osób bezrobotnych na obszarze LGD. Sukcesywnie od 2008 roku udział kobiet w liczbie bezrobotnych – spada, gdzie w 2013 roku udział kobiet zrównał się z udziałem mężczyzn. Dominacja bezrobotnych kobiet zauważalna jest także przy wskaźniku udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym - zarówno dla całego obszaru LGD, jak i dla poszczególnych jej gmin.

Po czwarte – w grupie bezrobotnych dominują osoby bez kwalifikacji i doświadczenia zawodowego, stanowiąc 23,47% ogółu bezrobotnych na obszarze LGD(stan na koniec 2013 roku).

Tabela 27. Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2013 roku

Staż pracy	Łomża	Miastkowo	Piątnica	Śniadowo	Wizna	Obszar LGD	% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD (1836)
Do 1 roku	84	41	85	40	47	297	16,18%
1-5 lat	149	86	139	62	60	496	27,02%
5-10 lat	78	37	55	31	31	232	12,64%
10-20 lat	90	29	53	26	22	220	11,98%
20-30 lat	56	15	27	17	9	124	6,75%
Powyżej 30 lat	10	8	8	8	2	36	1,96%
Bez doświadczenia zawodowego	115	71	126	59	60	431	23,47%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletyn Informacyjny za 2013 rok, PUP Łomża

Wnioski wynikające z analizy wyników badań własnych (problemy i potrzeby)

- Problemem jest niski poziom rozwoju przedsiębiorczości ze szczególnym wyróżnieniem branży turystycznej/ agroturystycznej- 58,1% i związany z tym problem nie tyle dostępności do dotacji na uruchamianie i rozwój działalności gospodarczej, ale na uzyskanie kredytu pod uruchomienie działalności/ posiadania środków finansowych własnych- 49,2%. Respondenci i uczestnicy spotkań konsultacyjnych za szczególny problem wskazali, iż nie można uzyskać pierw środków finansowych

w formie dotacji, a później się z nich rozliczyć, tylko pozyskanie środków finansowych polega na refundacji otrzymanego wsparcia – 79,4%.

- Istotnym problemem z punktu widzenia wszystkich badanych grup jest powstawanie nowych miejsc pracy powiązane bezpośrednio z ukrytym bezrobociem (osoby mające pracę „na czarno" nie oczekują tworzenia nowych miejsc pracy) - 70,8% wskazań.
- Niezadawalający jest też poziom zarobków mieszkańców LGD – 47,4%
- Mieszkańcy postrzegają ekonomię społeczną (w szczególności spółdzielnie socjalne) jako element gospodarki mogącej mieć wpływ na poziom zatrudnienia. Nie są oni jednak przekonani do formy tej działalności, z uwagi na brak informacji w tym zakresie i obawę o przyszłość takiej działalności. Jak sami wskazują – potrzebują większej ilości informacji w tym zakresie oraz możliwość przypatrzenia się takiej formie działalności. Zauważają jednak, że ten instrument jest na obszarze LGD „Sąsiedzi" w minimalnym stopniu stosowany -14,8%. Niektórzy z mieszkańców kojarzą działania spółdzielni socjalnych funkcjonujących na terenie miasta Łomża (w szczególności Spółdzielni Socjalnej „ALEXIS").

Bez względu na wiek bezrobotnych zwiększają niepokój o przyszłość, powodują rozdrażnienie, poczucie bezradności, obniżają samoocenę. Poza problemami socjologicznymi, psychologicznymi generują także problemy makroekonomiczne za których występowanie musi płacić całe społeczeństwo. Bezrobocie znacznie utrudnia zapewnienie dzieciom dobrego startu w dorosłe życie. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest znaczenie mniejszy kapitał kulturowy rodzin o niskim statusie materialnym[4]. Należy w opinii lokalnej społeczności podejmować różne działania, które będą stanowić ważne uzupełnienie realizowanych przez państwo polityk rozwoju oraz rynku pracy. Masowe bezrobocie skutkuje[5]: dużymi kosztami świadczeń socjalnych, podwyższonymi podatkami i składkami ubezpieczeniowymi, niewykorzystanym (zmarnowanym) potencjałem ludzkiej pracy, ograniczeniem lub zaniechaniem uczestnictwa w życiu politycznym, kulturalnym i w życiu społeczności lokalnej, poczuciem zagrożenia bezrobociem ludzi zatrudnionych, nasileniem się społecznej patologii (np. agresji, rozpadem tradycyjnych więzi rodzinnych, alkoholizmem, narkomanią, przestępczością),ograniczeniem stopnia realizacji potrzeb całych rodzin -co sprzyja powstawaniu silnej frustracji objawiającej się przede wszystkim w niepożądanych społecznie zachowaniach skutkujących m. in. zaburzeniami zachowań i emocji oraz demoralizacją.

Wyniki przeprowadzonych badań i konsultacji społecznych mające na celu dokonanie kompleksowej analizy i badania obszaru LGD "Sąsiedzi" **jednoznacznie wskazały, że obok innych istotnych przyczyn bezrobocia (które zostały omówione w podrozdziale 3.1.2.) mieszkańcy wszystkich gmin zwracali uwagę na często spotykany „brak chęci do pracy wśród ludności".** Opisywane w literaturze zjawisko „kultury niepracowania" ma swoje źródła w m. in. w: bezrobociu strukturalnym o charakterze długookresowym; niskim poziomie kompetencji adaptacyjnych do nowych, ciągle zmieniających się warunków życiowych; przyjmowaniu postaw biernych/defensywnych w sferze prywatnej oraz zawodowej (przejawiających się w akceptacji i dostosowania się do nowych, gorszych warunków życia); poczuciu zagrożenia; postrzeganiu powodu utraty zatrudnienia, w kategoriach wyłącznej winy innych osób, systemu lub instytucji tzw. „wyuczona bezradność"; zbyt niskim poziomie zaradności indywidualnej, jak i znikomej aktywność w poszukiwaniu pracy (brak know-how); konsekwencjach narastających skutków w postaci niedostatku i biedy wśród osób bezrobotnych; koncentracji na działaniach ukierunkowanych na przetrwanie „tu i teraz", a nie na wyjściu z trudnej sytuacji; niewystarczający poziom myślenia długofalowego, brak wsparcia.

[4] M. Sobczyk, Oczy po mamie bezrobocie po tacie?, data publikacji sierpień 2013, http://nowyobywatel.pl/2013/07/26/oczy-po-mamie-bezrobocie-po-tacie

[5] Por. T. Borkowski, A. Marcinkowski, Socjologia bezrobocia, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999; Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce, Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym, „Polityka ekonomiczna społeczna", Zeszyt 24, Warszawa 1992; M. Śmilgin, Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji, http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt8/31_smilgin.pdf

3.4. Aktywność społeczna

Aktywność społeczna jest stosunkowo nowym zjawiskiem, które dopiero od niedawna na obszarze LGD „Sąsiedzi" zyskuje rozgłos. Aktywność społeczna polega na ożywieniu i aktywizacji działalności różnych jednostek, grup społecznych i organizacji w ramach zaspokajania potrzeb indywidualnych wypływających z naturalnego zapotrzebowania. Przykładem aktywności społecznej mogą być różnego rodzaju kampanie, programy i wiece, organizowanie różnego rodzaju inicjatyw, które cechuje otwartość i pomysłowość.

Na obszarze LGD „Sąsiedzi" aktywność społeczną można zauważyć w działaniach na rzecz sportu, kultury, zabawy ale także na aktywności pomocowej tj. charytatywnej, w którą angażuje się coraz więcej grup nieformalnych.

W gminach należących LGD „Sąsiedzi" odnotowuje się nieznaczną sformalizowaną aktywność społeczną. Widoczny jest jednak pewien potencjał, o czym świadczy dynamika przyrostu fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten w 2013 roku wyniósł 11,0% (w 2007 roku – 8,2%), podczas gdy w województwie podlaskim -22,0% (w 2007 roku-15,1%), a w Polsce-32% (w 2007 roku – 22,6%).

Tabela 28. Organizacje pozarządowe na obszarze LGD w 2014 r. na 1000 mieszkańców

Jednostka terytorialna	fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Łomża	2	2	2	2	2	2	2	2
Miastkowo	3	3	4	4	4	4	4	4
Piątnica	3	3	3	3	3	3	3	4
Śniadowo	3	3	3	3	3	3	3	3
Wizna	4	4	4	4	4	4	4	4
Obszar LGD:	15	15	16	16	16	16	16	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS 2014 (dostęp w dniu 14.07.2015 r.)

Zakres działania organizacji pozarządowych funkcjonujących w gminach LGD jest podobny. Skupiają się na tematyce dotyczącej krzewienia kultury, sportu, czy współpracy z seniorami i młodzieżą. Na terenie obszaru LGD stowarzyszenia prowadzą także działania związane z promocją postaw i zachowań obywatelskich oraz propagowaniem wiedzy na temat społeczeństwa obywatelskiego. Niewielka z nich część zajmuje się pracą na rzecz zapobiegania patologiom społecznym, walki z wykluczeniem społecznym, działań na rzecz osób niepełnosprawnych (najbardziej efektywne działania w tym zakresie prowadzone są przez Warsztaty Terapii Zajęciowej w Marianowie oraz Stowarzyszenie Quźnia Dzieciom w Kisielnicy).

Występują też organizacje miłośników danego terenu oraz pracujące nad rozwojem gminy. Organizacje te współpracują ze sobą w realizacji różnych przedsięwzięć (najczęściej typowych wiejskich imprez, festynów, zawodów sportowych, dożynek), jednak współpraca ta ma miejsce częściej w ramach jednej miejscowości lub jednej konkretnej gminy, niż szerzej – na obszarze LGD.

Warta szczególnego podkreślenia jest aktywność społeczna kobiet, przejawiająca się głównie w funkcjonowaniu Kół Gospodyń Wiejskich. Pielęgnują one lokalne tradycje i folklor, aktywnie włączają się w organizację wielu imprez promujących m.in. lokalną kuchnię, tradycje i obyczaje. Z kolei mężczyźni obszaru tradycyjnie bardziej angażują się w działalność Ochotniczych Straży Pożarnych i lokalnych klubów sportowych.

Aby zdiagnozować działalność zarejestrowanych organizacji w zakresie ich aktywności LGD przeprowadziła wywiady z tymi podmiotami (telefoniczne). Łącznie przebadano 15 organizacji (badaniami nie objęto OSP). Nie z wszystkimi udało się nawiązać kontakt (46,67%), gdyż rejestr stowarzyszeń prowadzony przez Starostwo Powiatowe w Łomży nie zawierał w części aktualnych danych teleadresowych i część organizacji będących w wykazie – są organizacjami nieaktywnymi (20,00%).

Na obszarze LGD "Sąsiedzi" działają też **nieliczne grupy nieformalne** takie jak koła gospodyń, chóry, grupy folklorystyczne, itp. Najwięcej wśród takich grup zauważa się grupy, które pielęgnują lokalną tożsamość i z pokolenia na pokolenie przekazują rodzime tradycje będąc zarazem ostoją lokalnej gwary, kultury i rodzinnych wartości. Grupy nieformalne najczęściej działają na rzecz najbliższego otoczenia. Problemem przy identyfikacji organizacji nieformalnych jest między innymi brak informacji ze strony takich grup o efektach podejmowanych przez siebie działań jak też brak promocji i prowadzenia aktywnej polityki komunikacyjnej.

3.5. Ogólna diagnoza problemów społecznych

Diagnoza społeczna zawsze bezpośrednio lub pośrednio odnosi się do stanu i sposobu zaspokajania potrzeb społecznych. Problemy społeczne wskazane w niniejszym podrozdziale dotyczą zjawisk, które powodują, że istotne potrzeby społeczne nie mogą być zaspokajane. Wiedza, której dostarczy poniższa diagnoza, pozwoli w sposób adekwatny do realiów zaplanować i zrealizować działania służące członkom społeczności lokalnej, a także optymalnie i efektywnie wykorzystać do tego posiadane w budżecie LSR zasoby finansowe.

3.5.1. Poziom ubóstwa

Polska należy do krajów Unii Europejskiej, w których występuje jedna z najwyższych stóp ubóstwa. W 2013 roku w całym kraju stopy ubóstwa skrajnego (poniżej poziomu minimum egzystencji) oraz relatywnego (poniżej 50 % średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych) pozostały na tym samym poziomie co rok wcześniej (7,4 % w przypadku ubóstwa skrajnego i 16,2 % relatywnego). W województwie podlaskim poziom ubóstwa skrajnego wyniósł aż 10,9%, tzn. że dochód do dyspozycji był niższy od minimum egzystencji. Oznacza to, że stopień ubóstwa skrajnego w województwie podlaskim jest wyższy niż w kraju[6].

W najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby utrzymujące się z tzw. innych niezarobkowych źródeł. Dalej są renciści, rolnicy i pracownicy. Stosunkowo niewielkim zasięgiem ubóstwo obejmuje emerytów, a najmniej – osób pracujących na własny rachunek. Potwierdza się, że duże znaczenie ma wykształcenie. Okazuje się, że ubóstwo skrajne najbardziej dotyka rodziny, gdzie głowami są osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym. Skrajnym ubóstwem znacznie częściej zagrożone są rodziny wielodzietne niż małżeństwa bezdzietne. Zagrożenie zwiększa też obecność osoby niepełnosprawnej.

W przeciągu analizowanych lat powiat łomżyński, na obszarze którym znajduje się teren działania LGD „Sąsiedzi" charakteryzował **się umiarkowanym stopniem zagrożenia ubóstwem[7].**

[6] Jeśli przyjąć ustawową granicę ubóstwa, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej, to w Polsce w 2014 roku 12,2%, a w województwie podlaskim 18 % osób żyło w gospodarstwach domowych, których dochód był poniżej tej granicy.

[7] Wielowymiarowa analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2011-2012, ROPS w Białymstoku

Tabela 30. Odsetek osób, które w 2013 roku skorzystały z pomocy i wsparcia

Jednostka samorządu terytorialnego (powiaty)	*Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia*	*Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia w 2013 roku*
Augustowski	842	14%
Grajewski	6259	13%
m. Suwałki	8869	13%
Sokólski	8269	12%
Suwalski	4210	12%
Sejneński	2293	11%
Moniecki	4366	10%
Bielski	5932	10%
Wysokomazowiecki	5739	10%
Hajnowski	4403	10%
Łomżyński	4867	9%
kolneński	3701	9%
Siemiatycki	4374	9%
Białostocki	12249	8%
m. Białystok	21098	7%
Zambrowski	2738	6%
m. Łomża	2 843	5%
PODLASKIE	***110 630***	***9%***

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OZPS, ROPS Białystok, lipiec 2015

Według analizy danych Oceny Zasobów Pomocy Społecznej w roku 2013 na terenie województwa podlaskiego pomocy i wsparcia udzielono ogółem 110.630 osobom, czyli 9% mieszkańców województwa podlaskiego.

Statystyki OZPS pokazują wzrost liczby osób korzystających z pomocy społecznej w latach 2009-2014 oraz prognozują, że w roku 2015 nastąpi wzrost liczby beneficjentów pomocy społecznej o kolejne 802 osoby w stosunku do roku 2014.

Analiza wykazała, że na terenie powiatu łomżyńskiego – na którym działa LGD „Sąsiedzie" w roku 2013 korzystało z pomocy społecznej ok. 9% mieszkańców, co plasuje obszar Lokalnej Grupy Działania wśród średnich procentowo.

Oznacza to poprawę, z uwagi na fakt, iż w 2011 roku powiat łomżyński należał do powiatów o wysokim stopniu zagrożenia ubóstwem (Źródło: Ubóstwo i marginalizacja społeczna mieszkańców woje wódz. podlaskiego - wielowymiarowa analiza, ROPS 2012)

3.5.2. Struktura wsparcia

Jak wskazują dane GUS za 2014 rok 9,92% społeczności LGD korzysta z pomocy społecznej w różnych formach, z czego 8,72% ludności LGD znajduje się poniżej kryterium dochodowego. Największy udział ludności korzystającej ze świadczeń społecznych charakteryzuje gminę Miastkowo (16% ludności) i gminę Wizna (10,1%), zaś najmniejszy – gminę Śniadowo (6,7%). Warto zauważyć, iż w okresie 2009-2013 wzrasta liczba osób korzystających z pomocy społecznej, które znajdują się w najgorszej sytuacji finansowej, z kolei liczba osób ogółem korzystających z różnych form pomocy społecznej systematycznie spada. Te tendencje wyraźnie widać w tabeli 31.

Tabela 31. Ludność LGD korzystająca z różnych form pomocy społecznej (w%) w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	**Ogółem**					**poniżej kryterium dochodowego**				
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Łomża	10,0	9,3	9,5	10,0	8,7	7,0	6,6	7,1	8,2	7,1
Miastkowo	25,0	24,4	6,1	15,3	16,0	17,8	20,6	5,2	12,7	15,4
Piątnica	9,2	8,1	8,7	8,0	8,1	7,3	6,6	7,4	7,4	7,0
Śniadowo	5,6	5,3	6,2	6,2	6,7	4,4	4,1	5,1	5,1	5,7
Wizna	5,8	6,0	7,4	9,7	10,1	5,4	5,1	5,5	8,8	8,4
LGD:	***11,12***	***10,62***	***7,58***	***9,84***	***9,92***	***8,38***	***8,6***	***6,06***	***8,44***	***8,72***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)

Jak wskazują dane statystyczne, w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, w których dochód na osobę w 2013 r. nie przekraczał kryterium dochodowego wynosiła 2.862

osób. Stanowiło to 8,03% mieszkańców powiatu łomżyńskiego, przy czym odsetek dzieci do lat 17 wyniósł 12,0%, a udział osób w wieku poprodukcyjnym nie przekroczył 1,0%[8].

Warto zauważyć, iż mieszkańcy wsi znacznie częściej korzystają z pomocy społecznej niż ludność w miastach. Także na wsi relatywnie więcej osób żyje w rodzinach z dochodem na osobę poniżej progu dochodowego. Wśród beneficjentów pomocy społecznej w wieku produkcyjnym, żyjących w gospodarstwach spełniających kryteria dochodowe ponad 50% to osoby bezrobotne. Jedynie w grupie wieku 18-24 lata prawie 60% to osoby bierne zawodowo; są to przeważnie uczniowie i – znacznie rzadziej – studenci.

W obszarze Lokalnej Grupy Działania „Sąsiedzi", podobnie jak w województwie podlaskim, wśród osób korzystających z pomocy w latach 2009-2014 dominują osoby ubogie (w 5 gminach), bezrobotne (w 4 gminach), niepełnosprawne (w 5 gminach), z długotrwałą chorobą (w 3 gminach). Najmniej osób korzysta z pomocy w przypadkach problemów z bezdomnością, bądź opuszczeniem zakładu karnego. W związku z realizacją zadań obszarze przemocy od 2012 roku wśród grup klientów pomagania znajdują się również rodziny doświadczające przemocy.

Grupy te można wskazać jako najbardziej wymagające wsparcia i poszukiwania efektywnych rozwiązań. Pomoc finansowa jest najczęściej przyjmowana długotrwale przez odbiorców, zaś pomoc w formie usług oraz porad i konsultacji okresowo.

3.5.3. Charakterystyka instrumentów wsparcia

Niepokojący jest fakt, że takie formy pomocy jak: szkolenia, poradnictwo i terapia rodzinna, poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna wskazane są przez osoby korzystające z pomocy w województwie podlaskim jako najmniej użyteczne[9]. Kluczowe obszary wsparcia poprzez aktywną integrację społeczną są zróżnicowane w stosunku do poszczególnych grup, rodzin i osób, dotyczyć powinny kolejno (według liczby wskazań):

- Dla osób starszych: prowadzenia ośrodków wsparcia, świetlic i klubów, animacji lokalnej i podnoszenia kompetencji edukacyjnych, organizacja czasu wolnego;
- dla młodzieży: organizacji czasu wolnego; zajęć wyrównujących braki edukacyjne; prowadzenia świetlic i klubów oraz warsztatów kompetencyjnych.
- Dla osób ubogich: poradnictwa specjalistycznego, indywidualnego; terapii i edukacji rodzinnej - warsztaty umiejętności rodzicielskich, małżeńskich; grup zabawowych; centrów wsparcia
- Dla osób niepełnosprawnych: treningi kompetencji i udział w ośrodkach wsparcia dziennego i klubach; organizacja czasu wolnego; udostępnienie wydarzeń kulturalnych, sportowych osobom niepełnosprawnym[10].

Na terenie LGD „Sąsiedzi" znajduje się szereg instytucji, przygotowanych do świadczenia wparcia dla grup marginalizowanych. Poza Gminnymi Ośrodkami Pomocy Społecznej, na obszarze LGD „Sąsiedzi" znajdują się 3 ośrodki wsparcia (2 na terenie gminy Piątnica i 1 na terenie gminy Wizna) dla osób zmuszonych do korzystania z pomocy społecznej, tj.

1. Powiatowy Ośrodek Wsparcia dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Kownatach (gmina Piątnica) - jest pierwszą tego typu placówką pomocy społecznej w powiecie łomżyńskim. Prowadzony jest przez Polski Komitet Pomocy Społecznej Zarząd Okręgowy w Łomży. Ośrodek jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej pobytu dziennego o zasięgu ponadgminnym. Przeznaczony jest dla osób dorosłych, mężczyzn i kobiet; w sumie dla ok. 35 osób niepełnosprawnych. Podstawową działalność Ośrodka ukierunkowana będzie na zapobieganie izolacji społecznej osób z przewlekłymi zaburzeniami psychicznymi poprzez stwarzanie warunków sprzyjających integracji wewnętrznej.
2. Warsztat Terapii Zajęciowej w Marianowie - prowadzony przez Stowarzyszenie „Rodzice dzieciom specjalnej troski", finansowany ze środków PFRON. Z różnych form terapii zajęciowej korzysta w tej placówce 35 osób z zaburzeniami psychicznymi. Rehabilitacja zawodowa i społeczna w warsztacie prowadzona jest w postaci terapii indywidualnej i grupowej.

[8] Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)
[9] Raport: Diagnoza sytuacji życiowej odbiorców pomocy społecznej, ROPS, Białystok 2014, s. 4-5
[10] Tamże, s. 6.

3. Dom Samotnej Matki w Nieławicach (gmina Wizna) - pomaga rodzinom oraz osobom samotnym w trudnych sytuacjach życiowych. Na pomoc mogą liczyć osoby cierpiące z powodu ubóstwa, bezrobocia, a także bezdomne. Pomoc społeczna przeznaczona jest także dla osób niepełnosprawnych lub przewlekle chorych.
4. Spółdzielnia socjalna w miejscowości Budy Czarnockie (gm. Piątnica)
5. Dom dziennego pobytu dla osób starszych w miejscowości Górki-Sypniewo (gm. Piątnica). Na jego potrzeby zaadaptowany zostanie budynek po byłej szkole podstawowej. Budynek dla seniorów zostanie udostępniony w pierwszym kwartale 2016 roku. W sumie opieką ma zostać objętych 20 osób.

Podczas spotkań konsultacyjnych zostały wskazane jako niezbędne do realizacji w najbliższym okresie: utworzenie Centrum Integracji Społecznej (gm. Piątnica), utworzenie świetlic środowiskowych, klubów młodzieżowych oraz kół zainteresowań zarówno dla młodzieży, jak i osób starszych.

W świetle analizy przeprowadzonej poprzez Ocenę Zasobów Pomocy Społecznej z lat 2009-2014 i monitoringu strategii gminnych opracowano rekomendacje, wskazujące najpilniejsze kierunki interwencji, które mogłyby przyczynić się do poprawy sytuacji w obszarze pomocy społecznej na terenie LGD „Sąsiedzi":

- w obliczu starzenia się społeczeństwa i wydłużania długości życia niezbędne jest dostosowane udzielanej pomocy do potrzeb mieszkańców województwa podlaskiego oraz zapewnienie im odpowiednich usług opiekuńczych. Pożądane jest organizowanie opieki w miejscu zamieszkania, angażowanie pomocy sąsiedzkiej, umożliwienie dostępności usług rehabilitacji.
- inicjowanie współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi, zwłaszcza w zakresie świadczenia pomocy o charakterze niepieniężnym, np. usług opiekuńczych dla osób starszych, chorych i niepełnosprawnych, w zakresie zapewnienia schronienia i innych form pomocy osobom bezdomnym oraz wspierania rodzin niewydolnych w sprawach opiekuńczo – wychowawczych, działań profilaktycznych z różnego rodzaju uzależnień;
- tworzenie warunków do rozwoju infrastruktury zasobów pomocy społecznej na terenie gmin (np. CIS, KIS, czy ZAZ);
- rozwijanie poradnictwa specjalistycznego dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ułatwiającemu przezwyciężania trudności i radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, w tym współpraca samorządów/ gminnych ośrodków pomocy z Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej;
- poprawa jakości życia niepełnosprawnych mieszkańców poprzez zwiększenie dostępu do usług medycznych, rehabilitacyjnych, socjalnych, opiekuńczych, terapeutycznych itp.

Zdiagnozowany problem: Znaczny odsetek w społeczności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności ubogich, osób niepełnosprawnych, chorych oraz rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi – 9,92% w roku 2014 na terenie LGD „Sąsiedzi".

Wnioski wynikające z analizy wypowiedzi uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych, przedstawicieli samorządów gmin, szkół, instytucji kultury oraz pracowników GOPS, PCPR:

- pilnej interwencji wymagają działania służące wsparciu rodzin zagrożonych wykluczeniem, (szczególnie dzieci z tych rodzin) w zakresie wsparcia materialnego, specjalistycznego, dodatkowych zajęć opiekuńczych;
- pilnymi działaniami jest edukacja i organizacja dodatkowych zajęć pozalekcyjnych (z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, informatycznych, robotyki oraz z języków obcych) a także tworzenie placówek przedszkolnych;
- potrzebne jest tworzenie domów dziennej opieki nad osobami starszymi lub pomoc w organizacji czasu wolnego;
- niezbędnymi działaniami jest również wsparcie w tworzeniu podmiotów ekonomii społecznej, a także współpraca z Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej;
- znaczna część wypowiedzi dotyczyła aktywizacji społecznej mieszkańców gminy

3.6. Uwarunkowania społeczne

3.6.1. Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Usługi w zakresie lecznictwa na obszarze LGD oferowane są przez niepubliczne ośrodki zdrowia oraz indywidualne praktyki lekarskie. Zakres dostępności podstawowych usług medycznych jest na dostatecznym poziomie, usługi specjalistyczne dostarczane są przez ośrodki w Łomży. Na terenie LGD działa 11 przychodni (5 w gminie Piątnica, 2 w gminie Miastkowo, 2 w gminie Śniadowo i po jednej w gminach: Łomża i Wizna), z których to w 2014 roku udzielono 65.340 porad lekarskich.

W każdej z gmin działa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, który jest jednostką organizacyjną Urzędu Gminy i wykonuje zadania z zakresu opieki społecznej. Ośrodki w ramach zadań zleconych zajmują się: wypłacaniem zasiłków stałych, wyrównawczych i okresowych, rent socjalnych, zasiłków z zakresu ochrony macierzyństwa, zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych oraz świadczy pomoc na rzecz kombatantów. Zadania gmin w zakresie pomocy społecznej realizowane są poprzez wydawanie posiłków, wpłacanie zasiłków losowych, pracę socjalną oraz zasiłki celowe w gotówce i w naturze.

3.6.2. Edukacja przedszkolna

Usługi edukacyjno-wychowawcze dostarczane są na terenie LGD przez jednostki będące w kompetencji gmin. Problemem związanym z oświatą jest niż demograficzny, wysokie koszty utrzymania oraz mała gęstość zaludnienia obszarów wiejskich.

Liczba dzieci korzystających z usług przedszkolnych pomimo starzenia się społeczeństwa systematycznie rośnie. Związane jest to ze zmianą na rynku pracy, w związku z którą więcej kobiet podejmuje aktywność zawodową.

W gminach tworzących LGD „Sąsiedzi" występuje utrudniony dostęp do edukacji przedszkolnej, o czym świadczy niższy niż średnio w województwie i w kraju odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. W 2013 roku wyniósł on jedynie 43,6%, gdzie dla województwa podlaskiego wyniósł 67,2%, dla kraju – 74,1%.

Warto jednak wspomnieć, że na omawianym obszarze w okresie 2007-2013 odsetek ten wzrósł prawie 5-krotnie, z 8,12% do wspomnianych 43,6%. Ponadto, widoczne są duże dysproporcje w poszczególnych gminach LGD. Najbardziej korzystana sytuacja występuje w gminie Piątnica (57,7%), Śniadowo (52,8%), a najmniej w gminie Miastkowo (26,8%).

Tabela 32. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na obszarze LGD „Sąsiedzi"

Jednostka terytorialna	odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym						
	dzieci w wieku 3 - 5 lat						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	%	%	%	%	%	%	%
Łomża	2,7	7,9	24,9	46,5	45,4	44,5	40,6
Miastkowo	0,0	4,2	2,8	6,3	58,7	34,0	26,8
Piątnica	20,1	34,6	44,3	46,3	48,1	51,2	57,7
Śniadowo	9,0	8,9	17,2	23,8	37,8	47,3	52,8
Wizna	8,8	6,5	21,9	25,0	25,7	49,6	40,1
Obszar LGD	8,12	12,42	22,22	29,58	43,14	45,32	43,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)

Kolejnym potwierdzeniem niekorzystnej sytuacji w dostępie do edukacji przedszkolnej jest liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na 1 miejsce w przedszkolu. W 2013 roku wskaźnik ten wyniósł 3,40 osób/miejsce.

3.6.3. Edukacja na poziomie podstawowym i gimnazjalnym

Sytuacja edukacyjna dzieci zależna jest w znacznym stopniu od dostępności placówek szkolnych w ich najbliższym otoczeniu. W każdej gminie należącej do LGD znajdują się przynajmniej 2 szkoły podstawowe, łącznie jest 24 szkół podstawowych, w których uczy się ok. 2.031 uczniów. Liczba szkół jest adekwatna do liczby uczniów zamieszkujących daną gminę.

Tabela 33. Szkolnictwo podstawowe w gminach obszaru LGD w latach 2007-2013.

Jednostka terytorialna	ogółem							uczniowie				
	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2009	2010	2011	2012	2013
Łomża	9	9	9	9	9	9	700	643	596	590	555	544
Miastkowo	4	4	4	4	4	2	364	334	328	319	312	318
Piątnica	8	8	8	8	8	7	802	707	694	671	657	619
Śniadowo	3	3	3	3	3	3	417	368	379	359	351	327
Wizna	3	3	3	3	3	3	343	294	272	241	232	223
LGD łącznie:	***27***	***27***	***27***	***27***	***27***	***24***	***2626***	***2346***	***2269***	***2180***	***2107***	***2031***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)

Na terenie LGD znajdują się 4 szkoły gimnazjalne, w których uczy się 828 uczniów. W większości gmin znajduje się jedno gimnazjum, tylko gmina Łomża, posiada gimnazjum mające swoją siedzibę na terenie miasta Łomża.

Tabela 34. Szkolnictwo gimnazjalne w gminach LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013

Jednostka terytorialna	liczba uczniów						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Miastkowo	233	224	216	195	187	171	146
Piątnica	478	473	461	432	388	363	349
Śniadowo	217	218	230	215	195	172	191
Wizna	203	225	210	184	171	154	142
razem LGD:	***1131***	***1140***	***1117***	***1026***	***941***	***860***	***828***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)

Na terenie LGD „Sąsiedzi" znajduje się 1 szkoła ponadgimnazjalna (Technikum Rolnicze) w miejscowości Marianowo (gmina Piątnica), do której w roku szkolnym 2013/2014 uczęszczało 233 uczniów. Technikum posiada 12 oddziałów, na które przypada średnio 19 uczniów na oddział.

Mieszkańcy LGD ze względu na jej położenie mają dostęp do ośrodków edukacji usytuowanych również w Łomży, która jest ważnym regionalnym ośrodkiem miejskim i stolicą diecezji łomżyńskiej Kościoła rzymskokatolickiego. W mieście Łomża znajduje się 11 szkół ponadgimnazjalnych, 5 szkół policealnych, 2 szkoły artystyczne (Liceum Plastyczne w Łomży im. Wojciecha Kossaka, Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia), 2 szkoły wyższe publiczne oraz 5 szkół wyższych niepublicznych.

3.7. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (innej niż spójność przestrzenna)

3.7.1. Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Burzliwa i bogata historia regionu (dawnego północno-wschodniego Mazowsza) miała znaczący wpływ na ukształtowanie się lokalnej kultury i gospodarki. Elementy tej kultury niosły do Puszczy kolejne fale osadnicze z Mazowsza, Mazur i Podlasia, które na terenach nadnarwiańskich zlały się w jeden charakterystyczny, znany do dziś obraz. Los sprawił, iż część tego wszystkiego możemy podziwiać i doświadczyć na obszarze LGD „Sąsiedzi".

W XIV i XV wieku ziemia łomżyńska miała charakter puszczański, był to obszar pokryty terenami leśnymi, poprzecinany licznymi dopływami rzecznymi, o glebie raczej mało urodzajnej przechodzącej często w bagna i torfowiska, na których pierwsi osadnicy wznosili swe zabudowania i zakładali pola uprawne. Uformowana w ten sposób sieć osadnicza nie była jednak jednolita. Z chwilą kończenia się procesu formowania sieci osadniczej pełnię praw miejskich otrzymały miasta ówczesnego powiatu łomżyńskiego (ziemskiego i grodzkiego): Łomża (1418), Nowogród (1434) oraz Wizna (1435). Po włączeniu Mazowsza do Korony (1526) Łomża stała się miastem królewskim, jednym z największych w XVI w. –na jaki przypada rozkwit miasta –ośrodków handlowo –rzemieślniczych Mazowsza; stała się centrum administracyjno-sądowym ziemi; była także siedzibą starosty królewskiego.

Część osadników na tych terenach przybyła z Litwy i Podlasia, było również trochę Rusinów. Większość jednak osadników stanowiło drobne rycerstwo mazowieckie, przybyłe głównie z ziemi ciechanowskiej oraz z zachodniego Mazowsza.

Ważnym czynnikiem w procesie tworzenia się tu osadnictwa była gospodarka, jednak zdecydowanie odróżniała się od ościennej społeczności. Ze względu na słabą urodzajność tutejszych gleb rolnictwo było raczej mało rozwinięte, stąd istniała konieczność znalezienia dodatkowego sposobu na życie. Sąsiedztwo lasu sprawiło, że zajęto się bartnictwem, myślistwem, stolarstwem oraz wydobywaniem i obróbką bursztynu. To wszystko przekładało się na niepowtarzalne walory artystyczne wytwórczości tego obszaru. Pięknie zdobione chaty –dekorowane szczyty stojące zawsze frontem do drogi, drzwi wejściowe do chaty czy umieszczanie pięknie zdobionych nadokienników czy śparogów na dachach –budziły zachwyt i zapraszały do środka wszystkich gości. Sprzęty domowe również posiadały stosowne zdobienia snycerskie czy rzeźbienia. Zaś ze stolarstwem wiąże się rzeźba ludowa.

Ziemia łomżyńska istniejąca od XIV wieku do rozbiorów, leżała w północno-wschodniej części Mazowsza, nad środkowym biegiem Narwi. Granice te nie były wprawdzie granicami naturalnymi, wytyczonymi przez ukształtowanie terenu, ale mimo to wykazały znaczną stałość. Granica północna, stanowiąca część granicy państwowej mazowiecko-krzyżackiej, ustalonej w roku 1343, wytyczona została wówczas przeważnie w terenach puszczańskich, niezamieszkałych. Przetrwała ona do wieku XX jako granica państwowa polsko pruska (niemiecka). Po upadku Rzeczpospolitej od 1795 roku do 1807 r. Łomża wraz z północno-wschodnim Mazowszem znalazła się pod zaborem pruskim. W skład utworzonej prowincji –zwanej Prusy Nowowschodnie- weszły ziemie między Wisłą, Bugiem, Narwią i Niemnem.

Poniżej zaprezentowano wspólne cechy gmin należących do obszaru LGD „Sąsiedzi", które wpływają na zachowanie spójności historycznej i kulturowej.

- znaczna część zasobów dziedzictwa kulturowego ma raczej lokalne znaczenie, są one przede wszystkim świadectwem historii i tradycji regionu. Jeśli będą odpowiednio zadbane i wyeksponowane mogą przyczynić się do poprawy wizerunku i podniesienia atrakcyjności turystycznej. Ma to szczególne znaczenie na obszarze o unikatowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, gdzie istnieje możliwość rozwoju turystyki;
- Silna tożsamość lokalna i regionalna mieszkańców LGD „Sąsiedzi" jest m.in. efektem funkcjonowania instytucji kultury, w tym szczególnie Muzeum Przyrody w Drozdowie, GOK w Śniadowie, Miastkowie, Piątnicy, Podgórzu czy należących do prywatnych właścicieli: izby pamięci i tradycji (gm. Wizna) oraz Muzeum „Fort" (gm. Piątnica).
- Niestabilne i niewielkie wydatki gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego na obszarze LGD „Sąsiedzi". Udział wydatków w Dziale 921 w wydatkach ogółem gmin przedstawia poniższa tabela.

Tabela 35. Udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem gmin w latach 2007-2013

Jednostka samorządu	udział wydatków w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem				
	2007	2009	2011	2012	2013
	%	%	%	%	%
Łomża	3,3	3,4	5,8	2,4	2,9
Miastkowo	3,3	2,8	2,2	2,9	3,3
Piątnica	1,7	1,5	1,5	1,6	1,5
Śniadowo	1,5	3,7	2,8	6,3	2,6
Wizna	1,2	1,0	1,1	0,9	1,0
Obszar LGD:	***2,2***	***2,5***	***2,7***	***2,8***	***2,3***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 11.07.2015)

3.7.2. Sytuacja demograficzna

O spójności LGD stanowi również analiza uwarunkowań demograficznych obszaru LGD „Sąsiedzi", który wyróżnia się w miarę jednolitą strukturą demograficzną, charakteryzującą się wzrostem udziału ludzi starszych i malejącą liczbą ludności w wieku przedprodukcyjnym. Przeciętny jest na tle obszarów wiejskich województwa poziom wykształcenia mieszkańców (szczegółowe dane statystyczne są zawarte w podrozdziale 3.1.1.).

3.7.3. Spójność gospodarcza

Spójności obszaru potwierdza również analiza uwarunkowań gospodarczych obszaru. Istnieją znaczne podobieństwa zarówno w poziomie zatrudnienia, czy strukturze działalności lokalnych przedsiębiorstw (szczegółowe dane statystyczne są zawarte w rozdziale 3.2.). Obszar LGD charakteryzuje się :

- słabszą dynamiką wzrostu przedsiębiorstw w porównaniu z innymi obszarami województwa podlaskiego
- główny sektor działalności przedsiębiorstw w gminach obszaru LGD to rolnictwo, leśnictwo oraz budownictwo;
- wskaźnik przedsiębiorczości poszczególnych gmin niższy niż średnia w województwie i kraju;
- % osób bezrobotnych w ludności w poszczególnych gminach LGD w wieku produkcyjnym kształtuje się na podobnym poziomie (od 6,79% do 9,08%);
- Odsetek osób bezrobotnych (rejestrowanych) w gminach LGD „Sąsiedzi" w stosunku do ludności ogółem kształtuję się na podobnym poziomie (od 3,48% do 5,15%).

3.7.4. Spójność przyrodnicza

Charakterystyczną cechą obszaru LGD „Sąsiedzi" jest występowanie wszystkich prawnych form ochrony przyrody, oprócz parku krajobrazowego: Park Narodowy, Obszary Sieci Natura 2000, Rezerwaty przyrody, Obszary chronionego krajobrazu, Pomniki przyrody, Użytki ekologiczne. Stanowią one układ przestrzenny połączony korytarzami ekologicznymi. Podobnie jak w całym kraju realizowana jest też tutaj ochrona gatunkowa roślin i zwierząt.

Na obszarze LGD łączna powierzchnia obszarów chronionych stanowi 14,59% powierzchni LGD, przy średniej dla kraju 32,5%, i dla woj. podlaskiego 32%.W ujęciu gminnym największy udział obszarów chronionych charakteryzuje przede wszystkim gminę Łomża, Piątnica i Miastkowo, gdzie różnym formom ochrony podlega odpowiednio 24,53%, 19,57%, 18,99% obszaru gminy. Z drugiej strony niemal całkowity brak terenów podlegających prawnej ochronie występuje w gminie Wizna (5,04% obszaru) oraz w gminie Śniadowo (0,00%).

Reasumując, *przestrzenny zakres działania LGD obejmuje obszar ścisłych powiązań administracyjnych (znajdują się w jednym obrysie, w ramach jednego powiatu), społecznych i gospodarczych. Zaobserwować można zależności pozytywne pod względem rozwoju lokalnego oraz o charakterze ponadregionalnym w ujęciu historycznym jak i przyszłości obszaru. Niektóre z gmin*

z obszaru LGD (gmina Łomża i Piątnica) znajdują się również w Łomżyńskim Obszarze Funkcjonalnym, które wyznaczają kierunki rozwoju tego obszaru. Cały obszar charakteryzuje również zbliżony profil gospodarczy. Działalność sektorów gospodarki na obszarze LGD skupiona jest głównie na handlu, usługach i rolnictwie. Zatem łączą je wszelkie uwarunkowania świadczące o spójności terytorium objętego strategią.

Z uwagi, iż LSR finansowana będzie z trzech funduszy, tj. EFRROW, EFS i EFRR, planowane operacje w ramach strategii realizowane będą z udziałem każdego z funduszy na całym obszarze objętym LSR.

3.8. Zagospodarowanie przestrzenne obszaru LGD

3.8.1. Dostęp do lokalnej infrastruktury i usług

Infrastruktura komunalna jest jednym z podstawowych atrybutów obszaru, który z jednej strony decyduje o standardzie życia mieszkańców, warunkując z drugiej strony rozwój gospodarki lokalnej. Obejmuje ona urządzenia liniowe (tworzące sieć), dzięki którym mogą być świadczone usługi w zakresie m.in. gospodarki wodno - ściekowej (sieć wodociągowa, sieć kanalizacyjna) lub gospodarki energetycznej. Bardzo istotnym czynnikiem rozwoju obszaru jest też dostępność infrastruktury internetowej. Poziom usieciowienia obszaru w zakresie wyżej wymienionych elementów infrastrukturalnych ma wpływ na polepszenie warunków życia mieszkańców, ochronę środowiska, zwiększa atrakcyjność inwestycyjną, usprawnia pracę w gospodarstwach domowych i rolnictwie oraz determinuje prowadzenie działalności gospodarczej. Obszary lepiej rozwinięte pod względem infrastrukturalnym tworzą bardziej atrakcyjne miejsca do zamieszkania i lokalizowania działalności gospodarczej.

Sieć wodociągowa, kanalizacji i gazowa

Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w gminach LGD w 2013 r. wyniosła 67,5 km, od 2007 r. wzrosła ona zaledwie o 16%. Sieci wodociągowej - 635,20 km, gdzie od 2007 roku wzrosła ona o 64,3 km. Z kolei długość sieci gazowej wyniosła 29,11 km, gdzie od 2007 roku długość jej wzrosła o prawie 4,4 km. Warto tutaj nadmienić, iż sieć gazowa występuje jedynie na terenach gmin: Łomża i Piątnica.

Tabela 36. Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km)

Jednostka terytorialna	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Łomża	141,4	142,9	145,3	145,1	145,9	146,1	147,6
Miastkowo	86,4	86,4	87,2	87,3	87,3	87,3	87,5
Piątnica	153,7	156,1	161,2	161,2	161,6	161,6	201,6
Śniadowo	117,1	117,1	117,1	117,1	126,2	126,2	126,2
Wizna	72,3	72,3	72,3	72,3	72,3	72,3	72,3
LGD:	***570,9***	***574,8***	***583,1***	***583,0***	***593,3***	***593,5***	***635,2***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Tabela 37. Długość czynnej sieci kanalizacji w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km)

Jednostka terytorialna	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Łomża	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4
Piątnica	12,8	15,2	15,2	15,2	22,9	22,9	22,9
Śniadowo	9,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Wizna	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	14,1	14,2
LGD:	***56,7***	***55,6***	***55,6***	***55,6***	***63,3***	***67,4***	***67,5***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Tabela 38. Długość czynnej sieci gazowej w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km)

Jednostka terytorialna	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Łomża	19,85	20019	20,27	20,27	20,39	20,53	20,92
Piątnica	4,72	5552	6,59	6,59	7,09	7,93	8,19
Obszar LGD:	***24,57***	***25,57***	***26,86***	***26,86***	***27,48***	***28,46***	***29,11***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Poniższa tabela przedstawia odsetek ludności korzystających z sieci instalacji wodociągowej, kanalizacji i gazu.

Tabela 39. Korzystający z instalacji w % ogółu ludności w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013

	Zmienna	Jedn.	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
RAZEM LGD:	***Wodociąg***		***76,6***	***77,2***	***77,6***	***77,8***	***78,0***	***77,3***	***77,4***
	Kanalizacja		***15,0***	***15,9***	***16,1***	***16,4***	***17,4***	***17,1***	***17,4***
	Gaz	***%***	***0,3***	***0,4***	***1,0***	***1,1***	***1,1***	***6,3***	***6,6***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

Jak wskazują dane, dostęp do urządzeń sieciowych jest na niskim poziomie, z sieci wodociągowej średnio na terenie LGD korzysta zaledwie 77,4% ludności, z sieci kanalizacji 17,4%, a gazowej 6,6%. Doposażenie w urządzenia sieciowe najwyższe jest w gminach Łomża – wodociągi 97,1%, kanalizacja 23,9%, gaz-2,9%; Piątnica – wodociągi 86,7%, kanalizacja 24,2%, gaz-3,5%. W sieć kanalizacji niewyposażona jest jedynie gmina Miastkowo, natomiast pod względem wyposażenia w sieć wodociągową najgorzej wypada Wizna. Zmiany w doposażeniu ludności w sieci instalacji następują w wolnym tempie, co uwarunkowane jest środkami finansowymi poszczególnych gmin.

Zasoby mieszkaniowe

Na obszarze LGD znajduje się łącznie 9.718 mieszkań. Najwięcej mieszkań znajduje się w gminie Łomża (32,28%), najmniej natomiast w gminie Miastkowo (11,25%). Wyposażanie mieszkań w instalacje jest na niskim poziomie. 91,63% mieszkań ma dostęp do instalacji wodociągowej, 78,85% do łazienki oraz 70,07% do instalacji centralnego ogrzewania. Brak centralnego ogrzewania oraz wodociągów stanowi zagrożenie dla środowiska, wynikające z odprowadzania ścieków do gruntu oraz emisji zanieczyszczeń do powietrza z indywidualnych systemów grzewczych. Jak wynika z danych zawartych w poniższej tabeli, najniższy standard życia charakteryzuje mieszkańców gminy Wizna oraz gminy Miastkowo. Najlepiej wyposażone zasoby mieszkaniowe są na terenie gminy Łomża i Piątnica.

Tabela 40. Zasoby mieszkaniowe gmin wraz z ich wyposażeniem na obszarze LSR w 2013 r.

Jednostka terytorialna	zasoby mieszka-niowe	wodociąg		ustęp spłukiwany		łazienka		centralne ogrzewanie		gaz sieciowy	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Łomża	3137	2931	93,43	2653	84,71	2568	81,86	2349	74,88	88	2,81
Miastkowo	1093	972	88,93	881	80,60	862	78,86	655	59,93	1	0,09
Piątnica	2727	2637	96,70	2309	84,97	2214	81,19	2006	73,56	72	2,64
Śniadowo	1517	1377	90,77	1237	81,54	1176	77,53	1058	69,74	1	0,07
Wizna	1244	988	79,42	877	70,49	843	67,77	741	59,57	0	0,00
Razem LGD	***9718***	***8905***	***91,63***	***7957***	***81,88***	***7663***	***78,85***	***6809***	***70,07***	***162***	***1,67***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS 2014 (dostęp do danych 28.06.2015)

W 2013 roku na terenie LGD przypadało 279,3 mieszkań na 1000 mieszkańców, gdzie przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wyniosła 102,4 m2, przy powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę – 28,7. Jak wskazują dane, od 2007 roku widać tendencję wzrostową ww. wskaźników.

3.8.2. Dziedzictwo kulturowe

Gminy obejmujące obszar LGD, poza wspólną historią, łączy także wspólne dziedzictwo kulturowe, na które składają się dobra kultury materialnej i duchowej.

Na obszarze LGD działają następujące placówki i instytucje kulturowe:

a) o zasięgu ponadlokalnym:

–1 instytucja powiatowa: Muzeum Przyrody w Drozdowie

b) o zasięgu lokalnym:

– 4 Gminne Ośrodki Kultury (Piątnica, Miastkowo, Pniewo i Śniadowo);

– 11 świetlic wiejskich;

– 5 bibliotek publicznych (5 gminnych);

– 9 filii bibliotecznych

Do najważniejszych imprez kulturalnych z organizowanych na terenie LGD „Sąsiedzi" jest Ogólnopolski Festiwal Muzyczny Drozdowo –Łomża z udziałem gwiazd polskiej opery i operetki organizowanych m.in. w kościołach i w dworku Lutosławskich w Drozdowie (gala). Festiwal cieszy się największą popularnością wśród publiczności imprez kulturalnych organizowanych na terenie LGD.

Zasoby dziedzictwa kulturowego na obszarze LGD:

a) stanowiska archeologiczne pochodzące z różnych okresów, od epoki kamienia do późnego średniowiecza; 14 spośród nich wpisano do rejestru zabytków (stanowisko kurhanowe w Uśniku Kolonii, grodziska średniowieczne w Starej Łomży i Wiźnie);
b) układ przestrzenny Wizny;
c) budynki mieszkalne z przełomu XIX/XX wieku;
d) 60 obiektów sakralnych, z czego 30 figuruje w rejestrze zabytków, w tym 12 kościołów m.in. w Wiźnie, Szczepankowie (gotycki) i Drozdowie (neogotycki);
e) 8 historycznych obiektów użyteczności publicznej, z których 2 uznano za zabytki (szkoła w Konarzycach, dróżniczówka w Miastkowie);
f) spośród 9 dworów 7 uznano za zabytki – są to obiekty zaniedbane, a najstarszy z nich – dwór w Tarnowie popada w ruinę;
g) 21 parków i alei podworskich, z czego 8 wpisano do rejestru zabytków;
h) budownictwo obronne –zespół 3 rosyjskich fortów ziemnych betonowych w Piątnicy, polskie betonowe schrony bojowe –m.in. na terenie gmin Łomża, Śniadowo, Wizna oraz punkty oporu z lat 1940-1941;

3.8.3. Atrakcyjność przyrodnicza

Obszar LGD w dużej mierze stanowią tereny atrakcyjne turystycznie ze względu na dużą lesistość, urozmaicenie przestrzenne, charakterystyczne układy urbanistyczno-przestrzenne i dużą ilość obszarów cennych przyrodniczo. Swoim zasięgiem obejmuje kilka niezwykle interesujących krain geograficznych, są obszary unikalnej przyrody, które objęte są różnymi formami ochrony prawnej. Zajmują one 14,59% całości obszaru LGD (zob. tabela 41).

Tabela 41. Obszary prawnie chronione na terenie poszczególnych gmin należących do LGD „Sąsiedzi" (wg powierzchni) w 2013 roku

GMINA	Ogółem obszary prawnie chronione (ha)	parki narodowe	rezerwaty przyrody	parki krajobrazowe	rezerwaty i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	obszary chronionego krajobrazu razem	Liczba pomników przyrody	użytki ekologiczne
Łomża	4.974,10	0,00	163,6	3667,00	138,80	1304,50	6	21,30
Miastkowo	2.169,70	0,00	0,00	0,00	0,00	2169,70	2	10,80
Śniadowo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	23	0,00
Piątnica	4.285,20	0,00	69,76	3039,40	82,60	1245,80	0	14,60
Wizna	689,10	42,00	0,00	647,10	0,00	0,00	19	0,00
	12.118,1	***42,00***	***233,35***	***7353,50***	***221,40***	***4720,00***	***50***	***46,70***

Źródło: http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145 (dostęp w dniu 28.12.2015)

Do tych obszarów zalicza się:

Rezerwaty przyrody

Na obszarze LGD „Sąsiedzi" znajdują się 3 leśne rezerwaty przyrody, tj. Rezerwat „Kalinowo" (gm. Piątnica -Nadleśnictwo Łomża), „Rycerski Kierz" (gm. Łomża -Nadleśnictwo Łomża), „Wielki Dział" (gm. Łomża -Nadleśnictwo Łomża) o łącznej powierzchni ok. 233,35 ha. Ich charakterystykę przedstawia poniższa tabela.

Tabela 42. Rezerwaty przyrody na obszarze LGD „Sąsiedzi"

Nazwa rezerwatu	Pow. w ha	Krótka charakterystyka rezerwatu
„Kalinowo" gm. Piątnica (Nadleśnictwo Łomża)	69,76	Stanowi fragment wielogatunkowego lasu liściastego o naturalnym charakterze. Jest jedynym skrawkiem lasu naturalnego na całej Wysoczyźnie Kolneńskiej.
„Rycerski Kierz" gm. Łomża (Nadleśnictwo Łomża)	43,52	Jest gatunkowym lasem liściastym o charakterze naturalnym, rosnącym w aluwium doliny Narwi. Drzewostan złożony głównie z dębu szypułkowego w wieku 120 - 140 lat z pojedynczą sosną w wieku ok. 100 lat.
„Wielki Dział" gm. Łomża (Nadleśnictwo Łomża)	120,07	Utworzony w 1990 r. jako rezerwat ścisły. Stanowi fragment największego w dolinie Narwi kompleksu lasów łęgowych o naturalnym charakterze.

Źródło: http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145 (dostęp w dniu 28.12.2015)

Park Narodowy

Biebrzański Park Narodowy (dalej: BbPN) został utworzony na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 września 1993 roku jako 18-ty z kolei polski park narodowy. Obecnie, spośród 23 polskich parków narodowych BbPN jest największym parkiem narodowym i jednym z większych w Europie. Celem Parku jest ochrona rozległych torfowisk Kotliny Biebrzańskiej oraz niewielkiego fragmentu Wzgórz Sokólskich o łącznej powierzchni 59.223 ha (na obszarze LGD „Sąsiedzi", gmina Wizna - 42 ha). Otulina Parku obejmuje także nieduże części przylegających do Kotliny Biebrzańskiej mezoregionów: Wzgórz Sokólskich, Wysoczyzny Białostockiej, Wysoczyzny Kolneńskiej i Doliny Górnej Narwi. W granicach Parku znajduje się osiem wyłączonych z niego enklaw, obejmujących głównie wyspy mineralne w obrębie Kotliny Biebrzańskiej, zajęte pod uprawy, łąki i osadnictwo.

Najcenniejsze walory Parku to szeroka dolina mająca charakter naturalnie silnie meandrującej rzeki Biebrzy, z największym zespołem torfowisk w Polsce, zwanych Bagnami Biebrzańskimi. W 2004 dolinę Biebrzy włączono do sieci Natura 2000. Obecnie jest to Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (PLB 200006 Ostoja Biebrzańska o powierzchni 148 508,8 ha) i Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk (PLH 200008 Dolina Biebrzy o powierzchni 121 002,6 ha)[11].

Park krajobrazowy

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi o powierzchni 7 353 ha obejmujący dolinę Narwi od Bronowa do Piątnicy (gmina Łomża -4 109 ha, gmina Piątnica -2 947 ha, gmina Wizna -297 ha). Wokół Parku znajduje się otulina o powierzchni 12 310 ha (gminy: Łomża -4 228 ha, Piątnica -3 934 ha, Wizna - 1 989 ha, Rutki -1 794 ha, Zambrów -365 ha). Dolina Narwi na terenie Parku zwęża się do 1,5 -2,0 km i otoczona jest stromymi stokami wyniesień morenowych wznoszących się do 40 -50 m nad poziom rzeki. Występuje tu ok. 750 gatunków roślin naczyniowych, z czego aż 21 podlega ochronie całkowitej, 16 częściowej, a 93 uznano za gatunki rzadkie.

W Dolinie Narwi występuje ok. 200 gatunków ptaków, z czego aż 137 to gatunki gniazdujące (rzadkie: bąk, trzmielojad, kszyk, dubelt, rycyk, puchacz, zimorodek). Można tu także spotkać 41 gatunków ssaków, 12 gatunków płazów, 4 gadów i 30 gatunków ryb.

[11] http://www.biebrza.org.pl/14,biebrzanski-pn.html

Obszary chronionego krajobrazu

Obszar chronionego krajobrazu Doliny Dolnej Narwi o powierzchni 4 721 ha rozciągający się na terenie pięciu gmin (Miastkowo -2 170 ha, Łomża -1 309 ha i Piątnica -1 242 ha).

Dolina Narwi na tym obszarze charakteryzuje się stromymi zboczami. Można w niej wydzielić dwa poziomy: zalewowy łąkowy i piaszczysty z wydmami, najczęściej zalesiony.

Użytki ekologiczne

Na obszarze LGD „Sąsiedzi" użytki ekologiczne znajdują się na terenie trzech gmin LGD: Łomża (3szt. –19,2ha), Miastkowo (1-10,8 ha) i Piątnica (1–12,8ha). Są to śródleśne bagna, które są miejscami lęgowymi ptaków a ponadto stanowią naturalny rezerwuar wody.

Pomniki przyrody

Na obszarze LGD „Sąsiedzi" znajdują się następujące pomniki przyrody[12]:

- 10 alei drzew pomnikowych, w skład których wchodzi od 32 do 360 drzew (do najokazalszych należą: aleja 103 lip przy Szkole Podstawowej w Konarzycach, gm. Łomża;
- Aleja 356 sosen przy m. Puchały, droga łącząca wieś Puchały z Milewem, aleja 101 lip przy m. Puchały, droga łącząca wieś Puchały z Pniewem, aleja 15 sosen w m. Podgórze przy drodze Łomża – Zambrów (gm. Łomża), aleja grabowa z grupami 392 drze przy drodze Drozdowo „Dolny Dwór" (gm. Piątnica), aleja 87 lip przy drodze Kisielnica – Kolno (gm. Piątnica), aleja 103 lip w m. Bożejewo przy drodze Piątnica – Wizna - Jeżewo - gm. Wizna), Aleja 52 lip przy drodze Kramkowo, szosa Łomża – Wizna, aleja 32 lip przy drodze Bożejewo, droga z Bożejewa do Janczewa, aleja 42 lip przy drodze Kalinowo, droga Kalinowo – Drozdowo.

Europejska Sieć Ekologiczna NATURA 2000[13]

Do Sieci NATURA 2000 zakwalifikowano 43 obszary, 22 w randze Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) oraz 21 w randze Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk (SOO). Łączna powierzchnia obszarów należących do sieci NATURA 2000 w Polsce to ok. 16 628,3 km^2. Warto dodać, że jeden i ten sam obszar może mieć "podwójny status" - obszaru ochrony siedlisk i ptaków. Obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk mogą także częściowo się nakładać. Obszary Natura 2000 mogą nakładać się z innymi formami ochrony przyrody przewidzianymi ustawą (np. obejmować park narodowy lub jego część, podobnie park krajobrazowy, rezerwat przyrody itd.).

Na terenie obszaru LGD „Sąsiedzi" występują:

1. SOO (Specjalne Obszary Ochrony)
   - Dolina Biebrzy - PLH200008
   - Przełomowa Dolina Narwi - PLC200003
   - Ostoja Narwiańska PLH20_04
2. OSO (Obszary Specjalnej Ochrony)
   - DOLINA DOLNEJ NARWI[14] - PLB140014
   - OSTOJA BIEBRZAŃSKA[15] - PLB200006
   - Przełomowa Dolina Narwi - PLB200008

---

[12] http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145

[13] http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/pl

[14] Dolina Dolnej Narwi -obejmująca obszar 25906,6 ha, w tym: 17115,6 ha położone w województwie mazowieckim oraz 8791,0 ha - w województwie podlaskim, m.in. w gminie Łomża — gmina wiejska (1968,5 ha), Miastkowo (1160,5 ha), Nowogród (2613,4 ha), Piątnica (740,1 ha) i Zbójna (1315,7 ha). Występują następujące formy ochrony: Rezerwat Przyrody: Rycerski Kierz (43,5 ha) Park Krajobrazowy: Nadbużański (74000,0 ha) Łomżyński P.K. Doliny Narwi Obszar Chronionego Krajobrazu: Nasielsko-Karniewski Równina Kurpiowska i Dolina Dolnej Narwi.

[15] Ostoja Biebrzańska –na obszarze Biebrzańskiego Parku Narodowego, w ramach obszaru Natura 2000, wyznaczony został obszar ochronny Ostoja Biebrzańska w ramach dyrektywy SOO. Ostoja Biebrzańska (kod obszaru PLB200006), obejmuje obszar 149 929,1 ha w tym na terenie gminy Jedwabne - 909,3 ha, Wizny 2050,6 ha.

3.9. Rolnictwo i jego struktura

Jak wynika z prowadzonej diagnozy obszaru LGD oraz spotkań z mieszkańcami w trakcie konsultacji społecznej, ***rolnictwo i jego struktura może nie będą miały znacznego wpływu na realizację LSR. Podkreśla się jego rolę jako niezbędne zaplecze surowcowe dla produkcji żywności przetworzonej.*** Dlatego ważnym aspektem jest przyjrzenie się strukturze rolniczego użytkowania ziemi czy strukturze agrarnej gospodarstw rolnych.

Struktura rolniczego użytkowania ziemi

Powierzchnia użytków rolnych (UR) na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2010 r. wynosiła 68.022,12 ha[16] i zmalała o 3.222,49 ha[17] w stosunku do 2002 roku. W 2010 r. w ramach użytków rolnych dominującą pozycję zajmowały grunty orne o powierzchni 57.109,34 ha (83,96% użytków rolnych). Największymi udziałami gruntów ornych w ogólnej powierzchni UR charakteryzowały się w gminach: Wizna (88,18% UR), Śniadowo (84,05% UR) oraz Łomża (83,45% UR), najniższymi zaś gminy: Miastkowo (80,19% UR), Piątnica (82,85% UR). Powierzchnia zasiewów wynosiła 56,50% UR, a koncentrowała się głównie na terenie gmin: Piątnica (55,82% UR), Śniadowo (53,73% UR) oraz Łomża (50,68%UR).

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej nastąpiły istotne zmiany w strukturze użytków rolnych. Powierzchnia okresowo nieuprawianych – ugorów i odłogów zmniejszyła się z 926,39 ha w 2002 roku do 580,7 ha w 2010 roku (Dane: NSR 2010).

Uprawami na gruntach ornych i uprawami ogrodniczymi zajmowało się w 2010 r. 51,88 % ogólnej liczby gospodarstw rolnych (o 4.186,82 ha mniej niż 2002 r.). W powierzchni zasiewów dominowały w 2010 roku zboża (72,85%), dalsze miejsca, ale już ze znacznie mniejszymi udziałami, zajmowały uprawy przemysłowe (0,05%), ziemniaki (3,87%), warzywa (0,53%).

Struktura agrarna

W 2010 r. w strukturze władania gruntów rolnych miała miejsce zdecydowana dominacja gospodarstw indywidualnych. Gospodarstwa te użytkowały ponad 89% powierzchni użytków rolnych na obszarze LGD.

Przemiany struktury obszarowej gospodarstw w latach 2002-2010 należy ocenić pozytywnie. W grupie gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha zmniejszyła się liczba gospodarstw drobnych (1-5 ha) z 530,13 ha w 2002 r. do 467,59 w ha 2010 r. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw średnich – od 10 do 15 ha oraz dużych –powyżej 15 ha

WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z PRZEPROWADZONEJ DIAGNOZY I KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Wyniki sporządzonej analizy wskazują, że obszar LGD posiada wiele silnych atutów mających bezpośrednie przełożenie na warunki rozwoju społeczno –gospodarczego.

1. Głównym czynnikiem mającym wpływ na atrakcyjność tego terenu jest z pewnością położenie geograficzne, dzięki czemu występuje tu wiele walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Godnym podkreślenia jest atrakcyjna rzeźba terenu oraz położenie LGD na obszarze Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi oraz w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego. Tak więc szansą dla podmiotów z terenu objętych niniejszym opracowaniem jest rozwój funkcji turystycznych, czyli wciąż rozwijającej się gałęzi gospodarki. Dużym potencjałem jest też dziedzictwo kulturowe i historia, będąca składową zróżnicowanych wpływów kulturowych. Powinny one być w jak najszerszy sposób eksponowane i wykorzystywane w połączeniu z walorami przyrodniczymi. Szansą na promocję są tu różnego rodzaju imprezy kulturalne i turystyczne organizowane zarówno

[16] NSR 2010

[17] Wg danych zawartych w NSR 2002 powierzchnia użytków rolnych na terenie gmin obejmujących obszar LGD „Sąsiedzi" wynosiła 71.244,61 ha.

cyklicznie, jak i jednorazowo, a także realizacja projektów współpracy. Zadania te znajdują wsparcie w doskonałych powiązaniach komunikacyjnych (szlaki komunikacyjne).

2. Aspektem wymagającej pilnej interwencji w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru LGD jest konieczność modernizacji odcinków drogowych, modernizacji zabytków zabytkowych na obszarze LGD oraz działania mające na celu uporządkowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznej
3. Analizowany teren jest typowo rolniczy, jednak ze względu na walory przyrodnicze obszaru napotyka na liczne ograniczenia. Struktura gospodarstw rolnych oraz profil produkcji wskazują jednoznacznie na mocne strony lokalnego rolnictwa. Sprzyja to konkurencyjności na rynku krajowym. Należy założyć, iż opisywany obszar, wykorzystując swoje walory środowiskowe, ma szanse na rozwój produkcji zdrowej żywności oraz innych produktów o charakterze lokalnym. Szans rozwojowych należy tu upatrywać także w dywersyfikacji źródeł dochodu gospodarstw rolnych, np. poprzez inwestowanie w agroturystykę.
4. Dla części ludności obszaru LGD (w szczególności osób z grup defaworyzowanych) wymagają przede wszystkim wsparcia w działaniach ukierunkowanych na włączenie ich w proces integracji społecznej. Z badań ewaluacyjnych LSR za okres 2008-2015 wynika, iż w trakcie realizacji programu LEADER w latach 2007-2013 **został zrealizowany tylko jeden projekt w ramach ogłaszanych konkursów przez organizacje pozarządowe.** Wynika z tego, że istnieje potrzeba stworzenia osobnego działania właśnie dla tych organizacji i instytucji, których programy i cele są nastawione na działalność na rzecz grup wykluczonych, przy zastosowaniu formy finansowania grantowego i odpowiednich metod informacyjnych i szkoleniowych. Badania ankietowe przeprowadzone przez LGD w ramach ewaluacji mid-term na losowo wybranych mieszkańcach obszaru wskazują, iż 32% mieszkańców przede wszystkim oczekuje zapewnienia długofalowej oferty kulturalnej i edukacyjnej dla swoich dzieci jak i ich samych, wypełniających czas wolny. Oferta ta powinna być zatem ukierunkowana na włączenie społeczne wszystkich wymienionych grup defaworyzowanych, aby proces integracji w miejscowości jak i na obszarze był realizowany kompleksowo. Proces integracji powinien realizować potrzebę społeczną w postaci organizacji szkoleń, zajęć, warsztatów, wydarzeń, imprez uwzględniających różne zainteresowania i pasje ludzi, wykorzystując istniejącą bazę obiektów publicznych.
5. **Istotnym elementem aktywizacji lokalnej społeczności powinno być też uzupełnienie i wzmocnienie podstawowej infrastruktury społecznej, a więc obiektów kultury (świetlice wiejskie)** oraz organizowania w niej wszelkiego typu zajęć edukacyjnych, szkoleniowych czy warsztatowych kierowanych w szczególności do dzieci i młodzieży oraz do osób starszych, a także aktywizacja i integracja społeczności lokalnych. Należy zwrócić uwagę na podniesienie poziomu przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej i rozwój sektora usług okołorolniczych. W związku z tym należy uznać, iż udzielanie wszechstronnego wsparcia dla lokalnych przedsiębiorców powinno być jednym z filarów niniejszej Strategii. Zauważyć przy tym należy, iż powinno się ono koncentrować na tych profilach działalności gospodarczej, które dotyczą wykorzystania zasobów własnych. Pozwoli to uzyskać efekt synergii i wzmocni poziom oraz efektywność wykorzystania naturalnych potencjałów rozwojowych.
6. Organizacje społeczne na obszarze LGD są na różnym poziomie rozwoju i przygotowania do procesu profesjonalizacji działań. Borykają się z problemami i przeszkodami, które często ograniczają możliwość realizacji misji społecznej w takim zakresie i zasięgu jaki odpowiadałby organizacjom. Najważniejsze zidentyfikowane problemy organizacji to:
   - mała dywersyfikacja źródeł finansowania organizacji albo jej brak;
   - oparcie finansowania działań organizacji w większości na środkach publicznych;
   - zbyt małe środki finansowe w organizacjach, które nie pozwalają na swobodną realizację działań statutowych;
   - brak planowania strategicznego (długofalowego) w organizacjach.

   Przeważająca liczba organizacji opiera się na pracy wolontariackiej swoich członków.
7. Bezrobocie jest główną przyczyną ubóstwa i konieczności wspierania ubogich rodzin z tego powodu. Bezrobotni beneficjenci pomocy społecznej z gospodarstw ubogich stanowili 1/3 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Dlatego też warta szczególnego podkreślenia jest aktywizacja

społeczności lokalnej m.in. w zakresie spółdzielczości socjalnej a także tworzenie ośrodków wsparcia, typu CIS i ZAZ. Na obszarze LGD „Sąsiedzi" działa jedna spółdzielnia socjalna założona przez 5 bezrobotnych pań (gmina Piątnica) oferująca usługi cateringowe.

8. Istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości będzie odgrywać doradztwo i szkolenia prowadzone przez LGD w zakresie pisania wniosków o pomoc, jak i ukierunkowane na tworzenie i rozwój działalności. Ważne jest także, aby działania LEADER zapewniły wsparcie w zakresie szkoleń i warsztatów ukierunkowanych na włączenie części osób z grup defaworyzowanych do rynku pracy najemnej, jak i związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej oraz tworzeniem się grup producenckich. Można również wnioskować, że na obszarze LGD „Sąsiedzi" problem bezrobocia rejestrowanego nie jest znaczącym zjawiskiem. Z tej charakterystyki rynku pracy, położenia obszaru LGD wynika, że celem powinna być nie tylko likwidacja bezrobocia, ale ekonomiczny rozwój obszaru, wykorzystujący przedstawione pozytywne czynniki zewnętrzne. **Istotnym problemem jest zaś ukryte bezrobocie oraz znaczny odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej.**
9. Wykluczeniem społecznym na terenie LGD „Sąsiedzi" zagrożone są zwłaszcza osoby i rodziny ubogie. Ich sytuację determinuje występujące wśród nich długotrwałe bezrobocie, niepełnosprawność, przewlekłe choroby (np. zaburzenia psychiczne, dysfunkcje związane z wiekiem) oraz bezradność opiekuńcza wobec dzieci. Skutkują one uzależnieniem tych grup od pomocy społecznej (długotrwałością wsparcia przez ops, instytucje opiekuńcze). Efektywnemu włączeniu społecznemu, a tym samym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, służy rozwój podmiotów ekonomii społecznej, instytucji świadczących usługi ukierunkowane na wzrost aktywności osób i rodzin i ich usamodzielnienie. Funkcjonujące na terenie LGD „Sąsiedzi" kluby, placówki wsparcia dziennego, ośrodki kultury, miejsca aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, czy świadczone usług asystenckich i opiekuńczych dla osób zależnych są wciąż niewystarczające. Uzasadnione jest zatem wdrożenie działań zmierzających do wzrostu dostępu do infrastruktury usług społecznych, powiązanych z procesem aktywizacji społecznej i/lub zawodowej i deinstytucjonalizacji usług
10. **Łącząc wszystkie uwarunkowania społeczne i potencjał istniejącej infrastruktury materialnej obszaru: słaba aktywność oddolna, niski wskaźnik przedsiębiorczości (w szczególności wśród osób do 35 r.ż.)**, potrzeba długofalowej oferty edukacyjno-szkoleniowej, zapewniającej efektywne i interesujące spędzanie czasu wolnego przy wykorzystaniu potencjału odnośnie bazy, na której mogłaby nastąpić integracja, braki w doposażeniu szkół (sale komputerowe, pracownie przedmiotowe), niewielka ilość zajęć pozalekcyjnych w szkołach. Wydaje się zatem konieczne, aby wzmóc przyszłe działania w celu wyszkolenia rolników, osoby młode, w tym z grup defaworyzowanych w zakresie przedsiębiorczości.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż rozwój gospodarczy gmin, które należą do LGD zależy od skorelowania wymienionych wcześniej funkcji i kierunków rozwoju w zakresie rozwijania przedsiębiorczości oraz turystyki. Podkreślić należy, iż zasadniczą fazą analizy SWOT było odpowiednie kojarzenie potencjału wewnętrznego LGD i potencjału jej otoczenia. Efektem końcowym tych prac było opracowanie struktury celów, który przedstawiony został w rozdziale V.

ROZDZIAŁ IV
ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest metodą diagnozy prospektywnej sytuacji społeczności lokalnej. Technika ta, oceniająca zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne czynniki, mogące mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego, stanowi użyteczne narzędzie prowadzące do dokonania analizy zasobów i otoczenia obszaru oraz określenia priorytetów rozwoju. W celu uzyskania jasnej analizy traktuj się mocne i słabe strony jako czynniki wewnętrzne z punktu widzenia społeczności lokalnej, na które społeczność ma wpływ, a szanse i zagrożenia jako czynniki zewnętrzne, znajdujące się w otoczeniu bliższym i dalszym. Diagnoza ta, prowadzona przy aktywnym udziale społeczności lokalnej sprzyja jej integracji wokół wspólnych problemów, interesów i dalekosiężnych celów oraz lepsze i dokładniejsze rozpoznanie problemów, przeszkód i zagrożeń w rozwoju i efektywne, sprawne im przeciwdziała.

4.1. Identyfikacja potrzeb

Przeprowadzona w ramach procesu planowania strategicznego analiza SWOT opiera się na następujących kluczowych źródłach:

- wyniki prac w ramach spotkań konsultacyjnych (tzw. „warsztaty strategiczne”);
- wyniki sondażowych badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców Gminy Łomża, Piątnica, Miastkowo, Śniadowo, Wizna;
- spotkania z przedstawicielami samorządu gmin należących do obszaru LGD;
- syntetycznym ujęciu analizy danych pochodzących ze źródeł wtórnych.

W wyniku konsultacji społecznych, badań ankietowych oraz inwentaryzacji i analizy zasobów wypracowano trzy OBSZARY PRIORYTETOWE.

Pierwszy obszar priorytetowy dotyczy lokalnej gospodarki i przedsiębiorczości mieszkańców. Część mieszkańców uczestniczących w konsultacjach zgłosiła zapotrzebowanie na różnego rodzaju szkolenia zawodowe, dające twarde umiejętności służące przekwalifikowaniu się na lokalnym rynku pracy a także szkolenia z zakresu zakładania i rozbudowy działalności gospodarczej. Zwróciła też uwagę na wsparcie osób bezrobotnych, w tym osób młodych i osób powyżej 50 roku życia, m.in. w zakresie możliwości odbycia przez nich staży zawodowych dających im szanse na znalezienie zatrudnienia. W trakcie spotkań zaistniała potrzeba tworzenia tzw. Programów Aktywności Lokalnej. Istnieje także potrzeba realizacji działań skierowanych do rodzin (w tym przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze) oraz dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Rozwiązaniem tego problemu jest chociażby tworzenie wspomaganie istniejących świetlic środowiskowych, klubów młodzieżowych organizujących zajęcia, czy też ognisk wychowawczych i kół zainteresowań.

Drugim obszarem priorytetowym jest infrastruktura lokalna ściśle związana z dziedzictwo kulturowym, przyrodniczym, turystyką i rewitalizacją obiektów i przestrzeni publicznej. Mieszkańcy uczestniczący w konsultacjach zgodnie uznali, że istnieje silna potrzeba tworzenia i modernizacji obiektów i przestrzeni publicznych, którym można nadać różne cele, m.in. kulturowe i społeczne. Poza tym stwierdzili, iż położenie obszaru LGD i jego atrakcyjne walory turystyczne, przyrodnicze oraz materialne zasoby dziedzictwa kulturowego, które są pochodną dużych wartości środowiska i krajobrazu stwarzają warunki dla rozwoju turystyki pobytowej i weekendowej. Podczas konsultacji zwrócono także uwagę na potrzebę edukacji proekologicznej i związanej z ochroną dziedzictwa przyrodniczego i środowiskowego dla mieszkańców obszaru LGD (m.in. w zakresie OZE, organizacji warsztatów przyrodniczych, konkursów, inicjatyw dla dzieci i młodzieży itp.). Część mieszkańców zwróciła także uwagę na konieczność zagospodarowania przestrzeni publicznej wokół instytucji – tj. jak szkoły w zakresie zadrzewień i nasadzeń krzewami i kwiatami połączonymi z warsztatami planowania ogrodów itp.

Trzecim obszarem priorytetowym jest kapitał społeczny obszaru LGD. Część społeczeństwa nie utożsamia się z regionem, nie przejawia zainteresowania udziałem w życiu lokalnej społeczności często wykazując postawy roszczeniowe. Jedną z przyczyn jest słaby dostęp mieszkańców do kultury, sportu, rekreacji (brak lub zły stan techniczny obiektów kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych), oferta spędzania wolnego czasu jest ograniczona i często mało atrakcyjna szczególnie dla dzieci i młodzieży. Inną przyczyną jest brak integracji i komunikowania się wielu mieszkańców. Wielu

mieszkańców prowadzi bardzo hermetyczny styl życia praca – dom – najbliższa rodzina i nie wyjawia chęci poznania środowiska pracy społecznej w różnych organizacjach, spotkaniach, imprezach organizowanych dla lokalnej społeczności. Na spotkaniach konsultacyjnych i informacyjnych poruszony został także problem dostępności do edukacji przedszkolnej, a także niewielka ilość zajęć dodatkowych w szkołach zlokalizowanych na terenie LGD (szczególnie w małych szkołach). W tym obszarze zarekomendowano konieczność organizacji spotkań informacyjno-konsultacyjnych, szkoleń i warsztatów z zakresu podnoszenia kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD.

4.2. MATRYCA SWOT DLA POSZCZEGÓLNYCH OBSZARÓW PRIORYTETOWYCH

PIERWSZY OBSZAR PRIORYTETOWY: ***GOSPODARKA I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ MIESZKAŃCÓW***

Silne strony (S)	**Odniesie-nie do diagnozy**	**Słabe strony (W)**	**Odniesie-nie do diagnozy**
• Dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa surowców rolnych z rozpoznawalnymi w skali kraju markami (mleczarnia, piekarnie, masarnie itp.) • Istniejące duże zakłady przemysłowe • Korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego i zintegrowanego	3.2.2. 3.2.1. 3.8.3.,3.9	• Niekorzystna struktura osób bezrobotnych (osoby młode oraz długotrwale pozostające bez pracy, oraz nieposiadające kwalifikacji zawodowych) oraz bezrobocie ukryte na wsi • Niski wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze LGD • Słabo rozwinięta przedsiębiorczość społeczna (na obszarze LGD działa 1 spółdzielnia socjalna oraz WTZ) • Brak odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych • Słaba rozpoznawalność obszaru – brak marki lokalnej • Niewystarczające wykorzystanie gospodarcze istniejących naturalnych zasobów lokalnych	3.1.2., 3.3.2 3.2.2. 3.2.3. 3.5.3. 3.8.1. 3.2.5. 3.2.1.
Szanse (O)	***Odniesie-nie do diagnozy***	***Zagrożenia (T)***	***Odniesie-nie do diagnozy***
• Możliwość wykorzystania funduszy pochodzących z perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (m.in. rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury). • Możliwość wykorzystania funduszy w ramach RPO WP 2014-2020, POWER 2014-2020, PO FIO 2014-2020 na zakładanie i rozwój przedsiębiorstw społecznych • Potencjał w zakresie sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych • Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym mikroprzedsiębiorstw • Wzrost gospodarczy • Rozwój turystyki i agroturystyki, w tym w oparciu o obszary Natura 2000	3.2.1. 3.2.2. 3.9. 3.2.1., 3.3.1. 3.2.2. 3.2.5.	• Malejące możliwości utrzymania się małych gospodarstw rolnych na rynku • Traktowanie zasobów turystycznych jako czynnika hamującego rozwój gospodarczy • Brak rozeznania potrzeb rynku pracy i niedostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy • Niestabilność struktury przepisów prawnych i administracyjnych • Brak aktywnej polityki regionalnej dla rozwoju przedsiębiorczości i ograniczania bezrobocia na obszarach wiejskich • Emigracja zarobkowa	3.9. 3.2.5. 3.3.1. 3.3.1. 3.3.2 3.1.1.

DRUGI OBSZAR PRIORYTETOWY: **INFRASTRUKTURA LOKALNA, ŚCIŚLE ZWIĄZANA Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM, PRZYRODNICZYM, TURYSTYKĄ I REWITALIZACJĄ OBIEKTÓW I PRZESTRZENI PUBLICZNEJ**

Silne strony (S)	**Odniesie-nie do diagnozy**	**Słabe strony (W)**	**Odniesie nie do diagnozy**
• Unikalne zasoby środowiska przyrodniczego i wysoki poziom bioróżnorodności (Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, otulina Biebrzańskiego Parku Narodowego, liczne rezerwaty przyrody, użytki ekologiczne), lokalizacja w strefie tzw. Zielonych Płuc Polski. • obszar LGD czysty ekologicznie – brak przemysłu, zanieczyszczeń środowiska, sieć NATURA 2000 – sprzyjający „zdrowemu wypoczynkowi • wypromowane, cykliczne imprezy kulturalno-sportowe organizowane na obszarze LGD • obszary z zachowanym tradycyjnym wiejskim krajobrazem rolniczym i kulturowym	3.8.3. 3.8.3. 3.7.1. 3.8.2. 3.7.1.	• Niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego (zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego) • Braki w infrastrukturze technicznej • Niewystarczające wyposażenie świetlic • Brak lub potrzeba remontów w wielu miejscowościach świetlic wiejskich, domów kultury • Lokalny wymiar większości obiektów dziedzictwa kulturowego • Zły stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa narodowego i kulturowego mogących stanowić potencjalną atrakcję turystyczną • Brak atrakcyjnej i konkurencyjnej całorocznej oferty turystycznej • Duża liczba barier architektonicznych utrudniających życie osób niepełnosprawnych	3.2.5. 3.8.1. 3.7.1. 3.7.1. 3.8.2. 3.2.5. 3.1.2.
Szanse (O)	**Odniesienie do diagnozy**	***Zagrożenia (T)***	***Odniesie-nie do diagnozy***
• Możliwość wykorzystania funduszy pochodzących z perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (tzw. działania „miękkie” – poprawa jakości funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, działania szkoleniowe i doradcze) oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (m.in. rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury). • Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, tradycyjną kulturą wiejską, tradycyjnymi produktami, które w perspektywie długoterminowej może stać się istotnym elementem regionalnej gospodarki.	3.2.1. 3.2.2. 3.7.1.	• Zagrożenia dla środowiska wynikające z intensywnej gospodarki rolnej • Traktowanie zasobów turystycznych jako czynnika hamującego rozwój gospodarczy • Duża siła przyciągania konkurentów w sektorze turystycznym • Niewystarczający dostęp do informacji o regionie i jego zasobach • Brak działań zwiększających świadomość w zakresie zmian klimatycznych i ochrony środowiska	3.9. 3.2.5. 3.2.5. 3.2.5. 3.8.3.

TRZECI OBSZAR PRIORYTETOWY: ***KAPITAŁ SPOŁECZNY***

Silne strony (S)	**Odniesie-nie do diagnozy**	**Słabe strony (W)**	**Odniesie-nie do diagnozy**
• Wzrost umiejętności aplikowania o środki zewnętrzne (w tym ofert na realizację zadań publicznych ogłaszanych przez lokalne samorządy) • dostęp mieszkańców do infrastruktury społecznej • Rozwinięta sieć szkolnictwa na poziomie podstawowym i gimnazjalnym • Aktywizacja, sport, kultura, spędzanie czasu w dostępnych placówkach	3.2.3. 3.5.3. 3.6.3. 3.7.1.	• Niewielka ilość placówek wychowania przedszkolnego • Oferta edukacyjna w szkołach wiejskich – w zakresie organizacji dodatkowych zajęć pozalekcyjnych/ kół zainteresowań itp. - jest niezadowalająca • Niski stopień ogólny wykształcenia mieszkańców • Znaczny odsetek osób korzystających z pomocy społecznej (ubóstwo występujące na terenie LGD może powodować wykluczenie społeczne, patologie społeczne) • Niewielki ruch społeczeństwa obywatelskiego • Niskie zróżnicowanie działalności lokalnych organizacji pozarządowych (sfera sportu, turystyki, edukacji, kultury i sztuki) • Słaba promocja Ekonomii Społecznej	3.6.2. 3.6.3. 3.1.2. 3.5.2., 3.5.1. 3.4. 3.4. 3.2.3.
Szanse (O)	***Odniesie-nie do diagnozy***	***Zagrożenia (T)***	***Odniesie-nie do diagnozy***
• Możliwość wykorzystania funduszy pochodzących z perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (tzw. działania „miękkie" – poprawa jakości funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, działania szkoleniowe i doradcze), w ramach PO FIO, ASOS, Programów Ministra Kultury oraz innych programów grantowych • Tworzenie mechanizmów wspierających organizacje pozarządowe i budowę społeczeństwa obywatelskiego • Edukacja społeczności lokalnej • Wykorzystanie istniejącej infrastruktury społecznej (świetlice wiejskie),	3.4. 3.4. 3.1.2. 3.4.	• Migracja młodych, aktywnych mieszkańców do dużych miast i za granicę • Malejąca liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrastającą liczba osób w wieku produkcyjnym przy zdefiniowanym udziale osób w wieku poprodukcyjnym w ostatniej dekadzie, może skutkować utrwalaniem tzw. „procesu starzenia się społeczeństwa". • utrwalanie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego u niektórych mieszkańców • bierność obywatelska (społeczna i polityczna) • niska aktywność społeczna • przyzwyczajenie podopiecznych OPS do brania środków publicznych (mentalność)	3.1.1. 3.1.1. 3.4. 3.4. 3.5.1 3.5.2.

ROZDZIAŁ V
OKREŚLENIE CELÓW OGÓLNYCH I SZCZEGÓŁOWYCH LSR ORAZ WSKAZANIE PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ SŁUŻĄCYCH OSIĄGNIĘCIU POSZCZEGÓLNYCH CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH, W RAMACH KTÓRYCH BĘDĄ REALIZOWANE OPERACJE

Teren działania LGD jest spójny pod względem geograficznym, środowiskowym, gospodarczym i społecznym. Objęcie obszaru wspólną LSR, przyczyni się do lokalnego rozwoju, większej integracji wewnętrznej mieszkańców LGD oraz uświadamiania im lokalnej tożsamości. Będzie to możliwe poprzez realizację założonych w niniejszym dokumencie celów i służących im osiągnięciu przedsięwzięć.

W ramach realizacji założeń Strategii wyznaczono do realizacji 3 cele ogólne oparte o ustalenia diagnozy obszaru LGD „Sąsiedzi", wyniki analizy SWOT, wyniki konsultacji społecznych oraz o cele podejścia RLKS wyznaczone w programach operacyjnych. W ramach prac nad identyfikowaniem i definiowaniem celów dokonano hierarchizacji cech obszaru wymagających uzgadniania w misji i wizji rozwoju regionu, którą zdefiniowano następująco:

WIZJA
Obszar LGD „Sąsiedzi" atrakcyjną alternatywą turystyczną w województwie podlaskim, słynącą z walorów przyrodniczych i przedsiębiorczości mieszkańców.

↓

MISJA
LGD „Sąsiedzi" służy poprawie jakości życia mieszkańców, wspiera ich aktywność gospodarczą i społeczną, podejmuje działania na rzecz przedsiębiorczości, edukacji, turystyki i kultury z zachowaniem dbałości o środowisko i dziedzictwo kulturowe.

W procesie partycypacyjnym wyznaczono te cechy, które mają największe znaczenie dla rozwoju całego obszaru objętego LSR, najmocniej wpływają na obszar i jego społeczność, stanowiąc podstawę do ustalania priorytetów rozwojowych i punkt wyjścia do zdefiniowania celów rozwoju obszaru LGD „Sąsiedzi". LSR określona została poprzez trójszczeblowy układ celów podporządkowanych wspomaganiu rozwoju społecznego i gospodarczego obszarów wiejskich, uwzględniające jednocześnie dostępne działania w ramach środków PROW, a także środków w ramach RPO Województwa Podlaskiego. Takie podejście pozwoli synergicznie i komplementarnie wykorzystać wszystkie możliwości wsparcia przyjęte w ramach podejścia RLKS.

W toku szerokich konsultacji i pracy nad dokumentem starano się także zagwarantować unikanie dublowania i nakładania się różnych źródeł pomocy unijnej na obszarze a poprzez to zbudować kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów grup i osób wykluczonych. Każdy z wyznaczonych celów ogólnych stanowi odpowiedź na określone wyzwania wynikające z wniosków z analizy SWOT.

Dla realizacji zasad konkursu na wybór RLKS, czyli realizację operacji w pełni lub częściowo przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe na poziomie 35% budżetu LSR (dotyczy wyłącznie funduszy: EFS i EFRR) do roku 2018 i 50% do roku 2023, LGD zdecydowała się na ogłoszenie naboru wniosków we wszystkich celach w możliwie jak najbliższym terminie. Ponadto- celem spełnienia warunku określonego w zasadach konkursu na wybór RLKS- zastosowano także kryterium premiujące realizację operacji przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe (10 pkt. -gdy operacja realizowana jest w pełni lub częściowo realizowanych przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe, z kolei 0 pkt – gdy operacja realizowana jest przez pozostałe uprawnione do aplikowania podmioty).

Poniższy schemat prezentuje cele ogólne i szczegółowe LSR.

Rysunek 2. Cele główne i szczegółowe – schemat ogólny

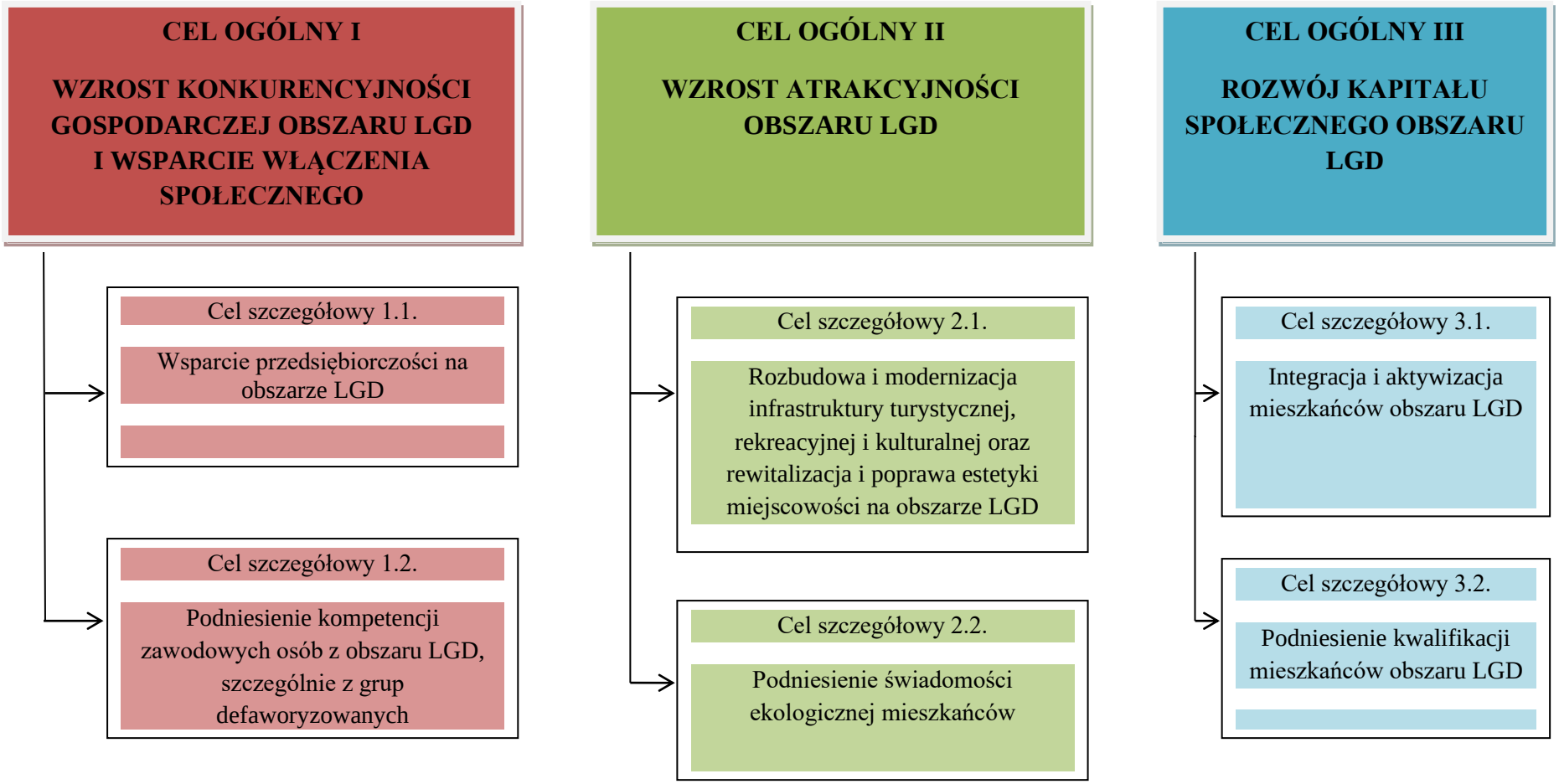

Rysunek 3. Powiązanie celu ogólnego I i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT

Mocne strony (Odniesienie do diagnozy: 3.2.1.Podmioty gospodarki Narodowej; 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości; 3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia; 3.8.3. Atrakcyjność turystyczna)	- Dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa surowców rolnych z rozpoznawalnymi w skali kraju markami (mleczarnia, piekarnie, masarnie itp.) - Korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego
Słabe strony (Odniesienie do diagnozy: 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości; 3.8.1. Dostęp do lokalnej infrastruktury i usług)	- Niski wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze LGD - Brak odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych
Szanse (odniesienie do diagnozy: 3.2.1. Podmioty gospodarcze, 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości, 3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia)	- Wzrost gospodarczy - Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym mikroprzedsiębiorstw
WYZWANIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE	**Region wysoko rozwinięty gospodarczo**

CEL OGÓLNY I WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO

Cele szczegółowe	1.1. Wsparcie przedsiębiorczości na obszarze LGD	1.2. Podniesienie kompetencji zawodowych osób z obszaru LGD, szczególnie z grup defaworyzowanych

Przedsięwzięcia	Wsparcie przedsiębiorczości – nowe miejsca pracy	Tworzenie mikroprzedsiębiorstw (EFS)	Aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców obszaru LGD	Rozwój usług społecznych

Źródło: opracowanie własne

Tabela 43. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO I

1.0.	Cel ogólny I	Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD i wsparcie włączenia społecznego				
1.1.	Cele szczegółowe	Wsparcie przedsiębiorczości na obszarze LGD				
1.2.	Cele szczegółowe	Podniesienie kompetencji zawodowych osób z obszaru LGD, szczególnie z grup defaworyzowanych				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jedn. miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 1.0	Liczba nowopowstałych miejsc pracy		Szt.	0	53	Badania ankietowe
Wskaźniki rezultatu dla celu szczegółowego			Jedn. miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 1.1.	Liczba utworzonych miejsc pracy		Szt.	0	53	Beneficjent
W 1.1.	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych ze EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej		Osoba	0	23	Umowy o dofinansowanie
W 1.2.	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu		Osoba	0	8	Dane PEFS
W.1.2.	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu		osoba	0	18	Dane PEFS
W 1.2.	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu		Osoba	0	120	Dane PEFS
W.1.2.	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, , pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)		osoba	0	11	Dane PEFS
W.1.2.	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu		Osoba	0	2	Dane PEFS

PRZEDSIĘWZIĘCIA	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, operacja parasolowa, operacja własna, projekt współpracy, animacja itp.)	Wskaźniki produktu				
			Nazwa	Jedn. miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru

1.1.1.	Wsparcie przedsiębiorczości – nowe miejsca pracy	Osoby fizyczne	Konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Szt.	0	51	Beneficjent
		Osoby fizyczne	Konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Szt.	0	2	Beneficjent
1.1.2.	Tworzenie mikroprzedsiębiorstw (EFS)	Wszystkie podmioty	konkurs	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	osoba	0	23	Dane PEFS
1.2.1.	Aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców obszaru LGD	Wszystkie podmioty	Konkurs	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	osoba	0	8	Umowa o dofinansowanie
		Wszystkie podmioty	Konkurs	Liczba osób o niskich kwalifikacjach objętych wsparciem w programie	osoba	0	18	Umowa o dofinansowanie
1.2.2	Rozwój usług społecznych	-organ.i instytucje pracujące na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym -osoby zagrożone wyklucz.społ.	Konkurs	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	osoba	0	120	Umowa o dofinansowanie

Rysunek 4. Powiązanie celu ogólnego II i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT

Mocne strony (Odniesienie do diagnozy: 3.2.1.Podmioty gospodarki Narodowej; 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości; 3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia; 3.8.3. Atrakcyjność turystyczna)	- Dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa surowców rolnych z rozpoznawalnymi w skali kraju markami (mleczarnia, piekarnie, masarnie itp.) - Korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego
Słabe strony (Odniesienie do diagnozy: 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości; 3.8.1. Dostęp do lokalnej infrastruktury i usług)	- Niski wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze LGD - Brak odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych
Szanse (odniesienie do diagnozy: 3.2.1. Podmioty gospodarcze, 3.2.2. Wskaźnik przedsiębiorczości, 3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia)	- Wzrost gospodarczy - Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym mikroprzedsiębiorstw
WYZWANIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE	**Wysoka atrakcyjność obszaru LGD**

CEL OGÓLNY II WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD		
Cele szczegółowe	2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej kulturalnej oraz rewitalizacji i poprawa estetyki miejscowości na obszarze LGD	2.2. Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców

Przedsięwzięcia	Budowa, przebudowa ogólnodostępnej (niekomercyjnej) infrastr. turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej, techn. na obszarze LGD (leader)	Rewita-lizacja małej skali	Inwestycje kierunkowe w zakresie funkcji turystycznych i kulturalnych obiektów z wyłączeniem funkcji jedynie sakralnej	Inwestycje z zakresu infrastruktury społecznej	Podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie ochrony środowiska/ ekologii

Tabela 44. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO II

2.0.	Cel ogólny II	Wzrost atrakcyjności obszaru LGD				
2.1.	Cele szczegółowe	Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej oraz rewitalizacja i poprawa estetyki miejscowości na obszarze LGD				
2.2.	Cele szczegółowe	Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jedn.miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 2.0.	odsetek mieszkańców obszaru LGD „Sąsiedzi" deklarujących poprawę jakości ich życia		%	0	25	Badania ankietowe
Wskaźniki rezultatu dla celu szczegółowego			Jedn. miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 2.1.	Liczba osób korzystających z nowopowstałych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury rekreacyjnej, sportowej, turystycznej, kulturalnej, technicznej		Osoba	0	3000	beneficjent
W 2.1.	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne		odwiedziny/rok	0	1000	Badania osób korzystających z infrastruktury
W.2.1.	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach wiejskich (RPO)		M2	0	7 500	Dokumentacja techniczna
W 2.2.	Liczba inicjatyw/działań związanych z ekologią i ochroną lokalnego środowiska przyrodniczego		Szt.	0	3	LGD
W.2.2.	Liczba wydanych publikacji związanych ze środowiskiem przyrodniczym LGD		Szt.	0	2	Beneficjent
W 2.2.	Liczba uczestników przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska/ ekologii realizowanych przez organizacje pozarządowe z terenu LGD		Osoba	0	50	Beneficjent

PRZEDSIĘWZIĘCIA	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, operacja parasolowa, operacja własna, projekt współpracy, animacja itp.)	Wskaźniki produktu				
			Nazwa	Jedn. miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru

2.1.1.	Budowa, przebudowa ogólnodostępnej (niekomercyjnej) infrastr. turystycznej, rekreacyjnej, kultura-lnej, techn. na obszarze LGD (leader)	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs, operacje grantowe	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów	Szt.	0	36	Beneficjent
2.1.2.	Rewitalizacja małej skali	JST, organizacje pozarządowe	Konkurs	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	ha	0	0,75	Dokumentacja techniczna Umowy o dofinansowanie
2.1.3.	Inwestycje kierunkowe w zakresie funkcji turystycznych i kulturalnych obiektów z wyłączeniem funkcji jedynie sakralnej	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe	Konkurs	Liczba zabytków nieruchomych / ruchomych objętych wsparciem	Szt.	0	2	Dokumentacja techniczna, umowa o dofinansowanie
		JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe	Konkurs	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	Szt.	0	1	
2.1.4.	Inwestycje z zakresu infrastruktury społecznej	JST, organizacje pozarządowe, sektor prywatny	Konkurs	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	Szt.	0	1	Dokumentacja techniczna, umowa o dofinansowanie
				Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością	Obiekt	0	1	
2.2.1.	Podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie ochrony środowiska/ ekologii	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy LGD	Animacja	Liczba inicjatyw/ działań/ warsztatów z zakresu ochrony środowiska/ ekologii	Szt.	0	3	Dokumentacja LGD
				Liczba publikacji związanych z ochroną środowiska obszaru LGD	Szt.	0	2	

		Organizacje pozarządowe, mieszkańcy LGD	Operacje grantowe	Liczba inicjatyw/ działań/ warsztatów z zakresu ochrony środowiska/ ekologii zrealizowanych przez organizacje pozarządowe	Szt.	0	3	Dokumentacja, umowy o dofinansowanie
				Liczba inicjatyw związanych z promocją obszaru LGD	Szt.	0	3	

Rysunek 5. Powiązanie celu ogólnego III i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT

Mocne strony (Odniesienie do diagnozy: 3.5.3. Charakterystyka instrumentów Wsparcia, 3.6.3. Edukacja na poziomie podstawowym i gimnazjalnym)	- Dostęp mieszkańców do infrastruktury społecznej - Rozwinięta sieć szkolnictwa na poziomie podstawowym i gimnazjalnym
Słabe strony (Odniesienie do diagnozy: 3.1.2.Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem i ich problemów; 3.3.1. Poziom i struktura zatrudnienia; 3.4. Aktywność społeczna)	- Niski stopień ogólny wykształcenia mieszkańców - Niewielki ruch społeczeństwa obywatelskiego
Szanse (odniesienie do diagnozy: 3.4. Aktywność społeczna, 3.1.2. Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem i ich problemów)	- Edukacja społeczności lokalnej -Wykorzystanie istniejącej infrastruktury społecznej (np. świetlic wiejskich)
WYZWANIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE	**Wzmocnienie kapitału społecznego**
CEL OGÓLNY III ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD	

Cele szczegółowe	3.1. Integracja i aktywizacja mieszkańców obszaru LGD	3.2. Podniesienie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD

Przedsięwzięcia	Promocja obszaru oraz działania na rzecz krzewienia kultury i tradycji, w tym realizacja projektu współpracy	Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarze LGD	Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców

Tabela 45. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO III

3.0.	Cel ogólny III	Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD			
3.1.	Cele szczegółowe	Integracja i aktywizacja mieszkańców obszaru LGD			
3.2.	Cele szczegółowe	Podniesienie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD			
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jedn.miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 3.0.	Liczba inicjatyw zrealizowanych na rzecz rozwoju społeczności lokalnych		Szt.	0	8	dokumentacja własna, umowy z beneficjentami
Wskaźniki rezultatu dla celu szczegółowego			Jedn. miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
W 3.1.	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby		sztuka	0	3	LGD
W 3.1.	Liczba uczestników wyjazdów studyjnych		osoba	0	50	LGD
W 3.1.	Liczba uczestników imprez/targów/wystaw		osoba	0	2000	LGD
W.3.1.	Liczba udzielonych grantów dla organizacji pozarządowych i mieszkańców LGD promujących obszar LGD		Szt.	0	3	Umowy o dofinansowanie
W 3.2.	Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe lub umiejętności uniwersalne po opuszczeniu programu		osoba	0	245	Listy obecności, dzienniki zajęć
W.3.2.	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują doposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych		Szt.	0	10	Umowa o dofinansowanie
W 3.2.	liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego		osoba	0	4	Umowa o

	doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD			dofinansowanie
W 3.2.	Liczba nauczycieli, którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu	osoba	0	15	Umowa o dofinansowanie
W 3.2.	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych	Osoba	0	50	Beneficjent
W 3.2.	Liczba osób przeszkolonych, w tym liczba osób z grup de faworyzowanych	osoba	0	50	Listy obecności
W 3.2.	Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań	%	0	75%	Badania ankietowe

PRZEDSIĘWZIĘCIA		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, operacja parasolowa, operacja własna, projekt współpracy, animacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jedn. miary	Stan początkowy 2015 rok	Plan 2023	Źródło danych/ sposób pomiaru
3.1.1.	Promocja obszaru oraz działania na rzecz krzewienia kultury i tradycji, w tym realizacja projektu współpracy	LGD	Aktywizacja	Liczba imprez/wystaw/targów, w których LGD brała udział	Szt.	0	10	Dane LGD
				Liczba publikacji promujących obszar LGD	Szt.	0	1	
				Liczba zrealizowanych konkursów dla mieszkańców	Szt.	0	2	
				Liczba targów/ imprez kulturalnych, w których LGD brała udział	Szt.	0	8	
				liczba działań aktywizujących/promujących dobre praktyki	Szt.	0	10	
			Koszty bieżące	Liczba bieżących opłat utrzymania biura/ rok	Rok	0	8,5	
				Liczba lat realizacji	Lata	0	8,5	

				pozostałych działań bieżących LSR				
			projekt współpracy	liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	Szt.	0	2	
				Liczba działań zrealizowanych w ramach projektu współpracy	Szt.	0	12	
				Liczba publikacji wydanych w ramach projektu współpracy	Szt.	0	1	
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy obejmujących wymianę doświadczeń i dobrych praktyk	Szt.	0	4	
				Liczba wizyt studyjnych	Szt.	0	1	
		Organizacje pozarządowe, mieszkańcy LGD	Operacje grantowe	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	Szt.	0	3	Dokumentacja konkursowa, podpisane umowy o grant
				Liczba inicjatyw związanych z promocją obszaru LGD	Szt.	0	3	
3.2.1	Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarze LGD	JST, organizacje pozarządowe	Konkurs	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych lub umiejętności uniwersalnych w programie	osoby	0	245	Listy obecności, dzienniki zajęć
				Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie	Szt.	0	10	Umowa o dofinansowanie
				Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	osoba	0	15	Listy obecności, dzienniki zajęć

3.2.2.	Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców	Biuro i organy LGD	Aktywizacja	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	dzień	0	18	Listy obecności
				Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	dzień	0	18	Listy obecności
				Liczba podmiotów/osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa	osoby	0	45	Karty doradztwa
		Mieszkańcy LGD	Aktywizacja	Liczba spotkań informacyjno -konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	Szt.	0	15	Listy obecności

ROZDZIAŁ VI
SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI
ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

LSR przewiduje realizację dwóch podstawowych rodzajów operacji:

1. Operacje realizowane indywidualnie przez beneficjentów innych niż LGD;
2. Projekty grantowe

Tworząc procedury i kryteria wyboru projektów kierowano się przede wszystkim wymogami wyznaczonymi poprzez odpowiednie akty legislacyjne, które warunkowały chociażby dobór tzw. kryteriów centralnych oraz ustaleniami, które zostały wypracowane w czasie procesu tworzenia LSR. Opracowane kryteria są ściśle powiązane z celami i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjentów, z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy SWOT, określony został poziom maksymalnego dofinansowania. Z uwagi na charakter obszaru i problemy na nim zdiagnozowane przyjęto maksymalny poziom dofinansowania.

6.1. Procedury oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD i grantobiorców

Proces oceny i wyboru operacji odbywa się na podstawie Regulaminu Rady LGD oraz ww. procedur. Zastosowano w nich rozwiązania gwarantujące spełnienie następujących celów i założeń:

- zachowanie w poszczególnych głosowaniach odpowiedniego parytetu, tak aby przedstawiciele władzy publicznej ani żadnej pojedynczej grupy interesu nie mieli więcej niż 49 % praw głosu w podejmowaniu decyzji
- bezstronność członków Rady, poprzez składanie w toku procedury oceniania i wyboru operacji tzw. Deklaracji bezstronności i poufności, powodujących konieczność wyłączenia się członków Rady w przypadku zaistnienia ich powiązania z wnioskiem lub wnioskodawcą;
- jawność procesu wyboru poprzez udostępnianie procedur i protokołów z posiedzeń Rady do wiadomości publicznej (na stronie internetowej LGD, w wersji papierowej do wglądu w biurze LGD;
- poprzez doradztwo telefoniczne, drogą e-mail, osobiste, omawianie procedur w trakcie szkoleń czy warsztatów dla potencjalnych beneficjentów);
- możliwość odwołania się wnioskodawców od niekorzystnych dla nich decyzji Rady;
- wybór najlepszych operacji, w największym stopniu uwzględniających potrzeby grup szczególnie istotnych i grup defaworyzowanych poprzez zastosowanie odpowiednich lokalnych kryteriów wyboru oraz kryteriów premiujących.

Organem kluczowym w procesie oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD oraz grantobiorców jest organ decyzyjny LGD –Rada. W ramach Rady szczególne uprawnienia posiada Przewodniczący Rady, który organizuje jej pracę i podejmuje ważne decyzje proceduralne

Najważniejsze założenia wyboru operacji przedstawia poniższe zestawienie:

• **określono sposób organizacji naborów wniosków:** wskazano i opisano sposób ustalania terminu oraz podawania do publicznej wiadomości ogłoszenia o naborze, a także informacje dotyczące terminu i zakresu tematycznego operacji, kryteriów wyboru operacji, minimalnej liczbę punktów, będącą warunkiem wyboru operacji, **jak również informację o sposobie udostępnienia procedur naboru**).	• Projekt ogłoszenia o naborze przygotowywany jest przez **LGD Stowarzyszenia „Sąsiedzi"** • Wszystkie dokumenty dotyczące sposobu organizacji naboru wniosków dostępne są w **Biurze LGD**.

• określono zasady oraz sposób składania i wycofywania wniosków, • określono zasady oraz sposób rejestrowania wniosków,	• Wniosek składany jest **do LGD**, • Wycofanie wniosku odbywa się przez złożenie pisma **do LGD**.
• szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, w tym: -termin, zasady i sposób dokonywania oceny zgodności operacji z LSR ,	Ocenę zgodności operacji z LSR dokonują **pracownicy Biura LGD „Sąsiedzi"**
-zasady oraz sposób wyłączenia członków organu decyzyjnego z oceny i wyboru operacji, -termin i zasady przydziału wniosków, -określono termin, zasady i sposób dokonywania oceny merytorycznej i wyboru operacji -określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny	• Po dokonaniu oceny zgodności operacji z LSR, **Przewodniczący Rady LGD „Sąsiedzi"** udostępnia pozostałym członkom Rady rejestr wniosków jednocześnie wzywając ich do złożenia oświadczenia o bezstronności i poufności, które podpisywanie są podczas posiedzenia Rady. • **Przewodniczący Rady LGD „Sąsiedzi"** po zapoznaniu się ze złożonymi Deklaracjami bezstronności i poufności, wyznacza spośród członków Rady osoby, które będą dokonywać oceny poszczególnych przydzielonych im operacji, • Po dokonanej ocenie sporządza się listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych i niewybranych. **Biuro LGD** przekazuje Wnioskodawcy na piśmie informację o wyniku oceny zgodności operacji z LSR lub wyni**ku wyboru, w tym oc**eny w zakresie spełniania przez jego operację kryteriów wyboru operacji wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację, • **Biuro LGD** zamieszcza na stronie internetowej LGD listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych ze wskazaniem, które z operacji mieszczą się w limicie środków wskazanych w ogłoszeniu o naborze

Kryteria są przyjmowane przez Zarząd , wszelkie zmiany w kryteriach mogą być zgłaszane na wniosek grupy minimum 3 członków Rady bądź Zarządu, Komisji Rewizyjnej, grupy minimum 10 członków zwyczajnych lub mieszkańców LSR i przyjmowane według zapisów określonych w Statucie.

6.2. Kryteria wyboru operacji

Kryteria wyboru operacji zostały opracowane w oparciu o materiały uzyskane w trakcie konsultacji społecznych, opracowanej diagnozy i analizy SWOT z uwzględnieniem zdiagnozowanych problemów i potrzeb społeczności lokalnej. Kryteria były również konsultowane z lokalną społecznością za pośrednictwem strony internetowej LGD oraz na spotkaniu z przedstawicielami gmin należących do LGD „Sąsiedzi".

Kryteria wyboru operacji oraz procedura zostały opracowane z uwzględnieniem obowiązujących uregulowań prawnych dotyczących Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS)[18].

[18] Do tych uregulowań zalicza się:

Głównym celem opracowania kryteriów wyboru operacji we współpracy z lokalną społecznością było określenie, jakie typy operacji oraz z jakiego zakresu powinny być szczególnie premiowane w ramach przyznawanego wsparcia. Dzięki takiemu podejściu odpowiednio dobrane procedury i kryteria umożliwiają wybór operacji, których realizacja przełoży się bezpośrednio na osiągnięcie zawartych w strategii celów i wskaźników.

Kryteria zostały przygotowane w podziale na poszczególne cele uwzględniając kryteria dla:

1) operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD, a w ich ramach:
   a) operacje z zakresu podejmowania oraz rozwoju przedsiębiorczości;
   b) operacje z zakresu działań inwestycyjnych;
   c) operacje z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej, PAL i edukacji
2) projekty grantowe.

Dla operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD i dla grantobiorców opracowano, odrębnie dla każdej grupy:

- lokalne kryteria wyboru
- kryteria strategiczne (premiujące).

Składane w trakcie naboru wnioski będą badane według tych kryteriów za pomocą kart oceny wniosków, stanowiących załączniki do Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR. Opracowane kryteria spełniają warunki dotyczące ich obiektywności, niedyskryminującego charakteru, przejrzystości i mierzalności. Przy kryteriach określone zostały zasady punktowania, w tym maksymalne i minimalne wartości, jakie może uzyskać wniosek. Każde z kryteriów posiada opis, a tam, gdzie to konieczne – zamieszcza definicje pojęć. W zależności od rodzaju operacji, kryteria strategiczne (premiujące) przyznają dodatkowe punkty dla tych projektów, które:

- są innowacyjne;
- są ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb zdefiniowanych grup defaworyzowanych, w szczególności ich dostępu do rynku pracy.

Jednym z kryteriów premiujących jest innowacyjność. Podejście innowacyjne w ramach realizowanych przedsięwzięć będzie miało wielowymiarowy charakter. Innowacyjność będzie polegała na poszukiwanie nowych pomysłów rozwiązywania problemów na obszarach wiejskich. Jest to proces polegający na przekształcaniu istniejących możliwości w nowe cele oraz ich praktyczne zastosowanie.

Zatem innowacyjność w odniesieniu do operacji przewidzianych w LSR oznacza:

1) <u>dla operacji z zakresu podejmowania oraz rozwoju przedsiębiorczości</u>: wprowadzenie nowego produktu, usługi, procesu, metody marketingowej, modelu organizacyjnego. Udowodnienie innowacyjności leży po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z jego oświadczenia i opisu).
2) dla <u>operacji z zakresu inwestycji:</u> niestandardowe lub pro-ekologiczne rozwiązania konstrukcyjne, technologiczne, architektoniczne lub/i partycypacyjne wykorzystanie powstałej infrastruktury (współpraca międzysektorowa służąca realizacji celów inwestycji, wykorzystanie potencjału obiektu). Udowodnienie innowacyjności będzie leżeć po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z opisu projektu inwestycji; oceniany będzie brak lub istnienie innowacyjności;
3) <u>dla operacji z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej, projektów aktywności lokalnej i projektów dotyczących większej dostępności wysokiej jakości edukacji przedszkolnej i wsparcia małych szkół</u>: innowacyjność dotyczyć będzie m.in. zastosowania nowych metod współpracy z różnymi grupami społecznymi, na dotarciu do obecnie zamkniętych, nie

---

1. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020
2. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego PROW na lata 2014-2020
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS, FS, EFRROW, EFMR oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące EFRR, EFS, FS i EFMR
4. Ustawa z dnia 11 listopada 2014 roku o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (Dz. U. z 2014 roku, poz. 1146, z poźn.zm.)
5. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z dnia 18 marca 2015 roku, poz. 378).

zainteresowanych współpracą grup społecznych tj. osób pozostających bez pracy, kobiet, osób starszych i niepełnosprawnych. Innowacja będzie dotyczyła zarówno tematyki jak i techniki przeprowadzania szkoleń i warsztatów –dotychczas nie stosowanych w danej gminie/ powiecie. Udowodnienie innowacyjności będzie leżeć po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z opisu projektu; oceniany będzie brak lub istnienie innowacyjności;

Zmiany kryteriów może dokonać organ określony w statucie w drodze uchwały, zgodnie ze swoimi statutowymi kompetencjami, na wniosek grupy minimum 3 członków Rady LGD bądź Zarządu, Komisji Rewizyjnej, grupy minimum 10 członków zwyczajnych lub mieszkańców LSR. Wniosek o ustalenie lub zmianę kryteriów jest poddawany konsultacjom społecznym z mieszkańcami. Powyższa zmiana wymaga uzyskania zgody instytucji wdrażającej. Aktualny dokument zostaje zamieszczony na stronie internetowej LGD.

6.3. Informacja o realizacji projektów grantowych oraz projektów współpracy

Projekty grantowe - LGD planuje zrealizować projekty grantowe o łącznej wartości 70 tys. zł, przy czym wartość pojedynczego grantu (każdego zadania służącego osiągnięciu celu projektu grantowego, jakie ma być zrealizowane przez grantobiorcę) nie będzie wyższa niż 30 tys. złotych oraz nie niższa niż 5 tys. złotych.

Projekty grantowe będą mogły mieć m.in. następującą tematykę przewodnią:

1) lokalne dziedzictwo kulturowe;
2) mała infrastruktura rekreacyjno–turystyczna;
3) publikacje z obszaru historii, kultury i turystyki;
4) wernisaże, plenery malarskie, projekcje filmowe dla dzieci;
5) warsztaty przyrodnicze,
6) konkursy;
7) podnoszenie kompetencji społeczności lokalnych;
8) kształtowanie postaw i podnoszenie wiedzy lokalnych społeczności w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych.

Projekt współpracy będzie kontynuacją projektu współpracy zrealizowanego w latach 2013-2014. Nawiązana wtedy współpraca z LGD „Szlak Tatarski" przetrwała i zaowocowała kolejnym projektem wykorzystującym dotychczas wypracowane doświadczenia i zasoby.

Potwierdzeniem woli współpracy jest podpisane porozumienie w dniu 19 października 2019 roku w Sokółce przez partnerów projektu.

Partnerzy (LGD): LGD „Sąsiedzi", LGD „Szlak Tatarski"

Tematyka projektu współpracy „Smaki Łączą Regiony"

Cel ogólny:

- zachowanie dziedzictwa kulinarnego i promocja obszaru LGD

Podejmowane będą następujące działania merytoryczne:

1. Wydanie albumu promocyjnego obszaru LGD – album będzie zawierał zdjęcia przyrodnicze z krótkim opisem ciekawych miejsc - 300 szt.
2. Wyjazd studyjny połączony z warsztatami kulinarnymi 1 szt.
3. Piknik połączony z konkursem na wyłonienie produktu regionalnego. 1 szt.
4. Konkurs na spot reklamowy (filmiki) promujący obszar LGD – 1 szt.
5. Warsztaty z garncarstwa 1 szt. / liczba uczestników 15 osób
6. Promocja dań regionalnych, wystawy/ targi – 4 szt.

Projekt realizuje cel szczegółowy LSR: Integracja i aktywizacja mieszkańców obszaru LGD oraz następujące wskaźniki produktu:

a. liczba zrealizowanych projektów współpracy obejmujących wymianę doświadczeń i dobrych praktyk;
b. liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy
c. Liczba publikacji wydanych w ramach projektu współpracy
d. Liczba działań zrealizowanych w ramach projektu współpracy
e. Liczba wizyt studyjnych

W ramach zwiększenia środków na działanie 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania" planuje się zrealizowanie dodatkowych trzech projektów

współpracy. Projekty współpracy będą realizowały cel szczegółowy LSR 3.1 Integracja i aktywizacja mieszkańców obszaru LGD.

6.4. Warunki przyznawania pomocy finansowej

LGD planuje prowadzenie naborów na zakresy opisane w:

1. §2 ust. 1 pkt.1, pkt. 2 lit. a i c, pkt. 5, pkt. 6 i pkt. 8. Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r.
2. typach operacji: 7 (projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego), 8 (projekty z zakresu infrastruktury społecznej) i 9 (rewitalizacja małej skali) określonych w Szczegółowym Opisie Priorytetów dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego dla Osi Priorytetowej VIII Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej, Działania 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego
3. typach operacji: 1 (Programy podnoszące aktywność i mobilność zawodową oraz zdolności do zatrudnienia grupy osób biernych zawodowo), 3 (Bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej), 5 (Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego), 6 (Programy Aktywności Lokalnej), określonych Szczegółowym Opisie Priorytetów dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego dla Osi Priorytetowej IX Rozwój lokalny Działania 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego

Ustalono następujące poziomy wsparcia w ramach zakresu wskazanego w:

a) §2 ust. 1 pkt. 2 lit. a: pomoc przyznawana jest w wysokości 60 tys. zł na jedną operację. Pomoc będzie wypłacana w formie premii.

b) § 2 ust. 1 pkt. 2 lit. c: pomoc przyznawana jest w wysokości do 50% kosztów kwalifikowanych, a maksymalna kwota wsparcia wynosi 200 tys. zł, przy założeniu utworzenia 1 miejsca pracy, lub: pomoc przyznawana jest w wysokości do 70% kosztów kwalifikowanych, a maksymalna kwota wsparcia wynosi 200 tys. zł, przy założeniu utworzenia 2 lub więcej miejsc pracy, z zastrzeżeniem, że co najmniej na 1 miejscu pracy zostanie zatrudniona osoba z grup defaworyzowanych opisanych w LSR;

c) w zakresie innym niż wymieniony w §2 ust. 1 pkt. 2 lit. a, c: pomoc przyznawana jest w wysokości do 100% kosztów kwalifikowanych, a w przypadku jednostki samorządu terytorialnego pomoc przyznawana jest w wysokości nie więcej niż 63,63%;

d) Działaniu 8.6. RPO WP na lata 2014 – 2020: pomoc przyznawana jest w wysokości 85% kosztów kwalifikowanych, a maksymalna kwota wsparcia dla:
   - Typu operacji 7: do 250.000,00 zł
   - Typu operacji 8: do 800.000,00 zł
   - Typu operacji 9 do 250.000,00 zł

   Maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + ewentualne współfinansowanie z budżetu państwa lub innych źródeł przyznawane beneficjentowi przez właściwą instytucję) – 95% w przypadku projektów rewitalizacyjnych zgodnie z definicją określoną w Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych 2014-2020.

e) Działaniu 9.1. RPO WP na lata 2014-2020: pomoc przyznawana jest w wysokości 95% kosztów kwalifikowanych, a maksymalna kwota wsparcia dla:
   - Typu operacji 1: do 500.000,00 zł
   - Typu operacji 3: do 400.000,00zł,
   - Typu operacji 5: do 400.000,00 zł
   - Typu operacji 6: do 500.000,00 zł

ROZDZIAŁVII
PLAN DZIAŁANIA

Zaproponowany plan działania odpowiada na potrzeby społeczności lokalnej obszaru LGD szczególnie w zakresie realizowania poszczególnych celów zdefiniowanych w strategii. Wszelkie działania prowadzone przez LGD będą mieć na celu systematyczną realizację założeń LSR: celów i przedsięwzięć oraz przyporządkowanych im wskaźników. Intensywność prowadzenia naborów oraz

wybór typów operacji będą ustalane w taki sposób, aby LGD bezproblemowo uzyskiwała wymagane poziomy realizacji wskaźników w kluczowych momentach pomiaru.

Warto nadmienić iż na etapie konstruowania strategii społeczność lokalna (mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, a w szczególności samorządów) w ramach mechanizmu RLKS podkreślali konieczność uruchomienia jak największej ilości działań już na samym początku okresu wdrażania LSR w życie. Zaproponowany plan działania odzwierciedla te postulaty. Stale rosnące zainteresowanie potencjalnych wnioskodawców poszukujących źródeł finansowania dla swoich projektów oraz dotychczasowe doświadczenie LGD w prowadzonych wcześniej naborach pokazują, iż zainteresowanie środkami finansowymi skierowanymi na obszary wiejskie jest wciąż wysokie. Wsparcia poszukują zarówno potencjalni jak i obecni przedsiębiorcy, a także organizacje pozarządowe oraz JST. Aktywność wnioskodawców, połączona ze stałym wsparciem i doradztwem prowadzonym przez biuro LGD gwarantuje powodzenie realizacji celów LSR.

Przez cały okres trwania naborów prowadzone będzie systematyczne doradztwo oraz szkolenia dla beneficjentów. Ich intensywność oraz tematyka będą na bieżąco modyfikowane w zależności od potrzeb wnioskodawców oraz zakresu oczekiwanego wsparcia.

Plan działania w podziale na cele ogólne, przedstawia w jaki sposób osiągane będą wskaźniki dla celów ogólnych, celów szczegółowych i przedsięwzięć przedstawia załącznik nr 3 do LSR.

ROZDZIAŁ VIII
BUDŻET LSR

Budżet LSR został wyliczony w oparciu o Załącznik nr 6 do Regulaminu konkursu na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. **Wysokość środków przeznaczonych na realizację LSR wynosi 8.038.368,00 zł. oraz 2.396.620,00EURO,** z czego:

- 8.038.368,00 zł przeznaczono na realizację LSR, RPOWP
- 1.706.000,00 EURO przeznaczono na realizację LSR, PROW
- 130.000,00 EURO przeznaczono na współpracę
- 92.500,00 EURO przeznaczono na aktywizację
- 468.120,00 EURO przeznaczono na koszty bieżące.

Źródłem finansowania LSR jest:

- EFROW - na realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 LGD „Sąsiedzi" dysponuje 1.706.000,00 EURO. EFRR – na realizację Osi Priorytetowej VIII Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020 LGD „Sąsiedzi" dysponuje kwotą 3.677.652,00 zł (Działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego)
- EFS – na realizację Osi Priorytetowej IX Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020 LGD „Sąsiedzi" dysponuje kwotą 4.360.716,00 zł (Działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego)
- Budżet państwa,
- Wkład własny.

Tabela 46. Powiązanie budżetu z celami LSR

Cele główne	Cele szczegółowe	Typ operacji	Program finansu-jący	Sposób wyboru operacji	Budżet
I.Wzrost konkure-ncyjności gospo-darczej obszaru LGD i wsparcie włączeni a społe-	1.1. Wsparcie przedsiębiorczości na obszarze LGD	§2 ust. 1 pkt. 2 lit. a. i c. Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 (wsparcie przedsiębiorczości)	PROW (EFRROW)	Tryb konkursowy	876.357,58 EURO
		Typ operacji 3: Bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej	RPOWP (EFS)	Tryb konkursowy	1.319.102,37zł.
	1.2.Podniesien	Typ operacji 1: Programy podnoszące	RPOWP	Tryb	805.190,8

cznego	ie kompetencji zawodowych osób z obszaru LGD, szczególnie z grup defaworyzowanych	aktywność i mobilność zawodową oraz zdolności do zatrudnienia grupy osób biernych zawodowo	(EFS)	konkursowy	9zł.
		Typ operacji 6: Programy Aktywności Lokalnej	RPOWP (EFS)	Tryb konkur-sowy	882.332,60 zł.
PROW 19.2 - Wdrażanie LSR (wsparcie przedsiębiorczości)				876.357,58 **EURO**	
RPOWP (EFS)				**3.006.625,86 zł.**	
II. Wzrost atrakcyjności obszaru LGD	2.1.Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej oraz rewitalizacja i poprawa estetyki miejscowości na obszarze LGD	§ 2 ust. 1 pkt. 6 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 (rozwoju ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, lub kulturalnej)	PROW (EFRROW)	Tryb konkursowy	814.203,02 EURO
		Typ operacji 7: Projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego	RPOWP (EFRR)	Tryb konkur-sowy	665.175,00 zl.
		Typ operacji 8. Projekty z zakresu infrastruktury społecznej	RPOWP (EFRR)	Tryb konkur-sowy	810.086,53 zł.
		Typ operacji 9: Rewitalizacja małej skali	RPOWP (EFRR)	Tryb konkur-sowy	2.202.390,47 zł.
	2.2.Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców	Inicjatywy przyczyniające się do nabycia przez mieszkańców wiedzy o środowisku i zwiększenie ich świadomości ekologicznej, no. Szkolenia, warsztaty, publikacje, konkursy, akcje związane z zagospodarowaniem terenów wokół instytucji publicznych/ edukacyjnych (nasadzenia drzew, krzewów, kwiatów itp.)	PROW (EFRROW)	Aktywizacja	10.000,00 EURO
		Działania promocyjne, informacyjne przyczyniające się do zachowania i/lub upowszechniania dziedzictwa przyrodniczego/ środowiska naturalnego (np. szkolenia, warsztaty, wernisaże, konkursy, publikacje, imprezy itp.)	PROW (EFRROW)	Operacje grantowe	6.258,07 EURO
PROW 19.2– Wdrażanie LSR (rozwoju ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, lub kulturalnej)				814.203,02 **EURO**	
PROW 19.2 – Wdrażanie LSR (projekty grantowe)				**6.258,07 EURO**	
PROW 19.4 - Aktywizacja				**10.000,00 EURO**	
RPOWP (EFRR)				**3.677.652,00 zł.**	
III. Rozwój kapitału	3.1. Integracja i aktywizacja	Promocja obszaru oraz działania na rzecz krzewienia kultury i tradycji, w	PROW (EFRROW)	Operacje grantowe	9.181,33 EURO

społecznego obszaru LGD	mieszkańców obszaru LGD	tym realizacja projektu współpracy	PROW (EFRROW)	Aktywizacja	46.250,00 EURO
			PROW (EFRROW)	Koszty bieżące	468.120,00 EURO
			PROW (EFRROW)	Projekt współpracy	130.000,00 EURO
	3.2.Podniesienie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD	Typ operacji 5: Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarze LGD	RPOWP (EFS)	Tryb konkur-sowy	1.354.090,14zł.
		Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców	PROW (EFRROW)	Aktywizacja	36.250,00 EURO
PROW – Wdrażanie LSR 19.2 (projekty grantowe)					**9.181,33 EURO**
PROW 19.4 – Aktywizacja + koszty bieżące					**550.620,00 EURO**
PROW 19.3 - Współpraca					**130.000,00 EURO**
RPOWP (EFS)					**1.354.090,14zł.**

Szczegółowy budżet LSR znajduje się w Załącznik nr 4 do LSR.

ROZDZIAŁ IX
PLAN KOMUNIKACJI

Skuteczne i pełne zaangażowanie lokalnej społeczności we wdrażanie LSR wymaga zapewnienia odpowiednio dostosowanej do potrzeb komunikacji. Służy temu Plan Komunikacji będący załącznikiem do niniejszej Strategii. Plan ten określa główne cele działań komunikacyjnych, odpowiednie środki przekazu, a także identyfikuje grupy docelowe.

Głównym celem Planu jest dostarczanie aktualnej i przejrzystej informacji o LSR, promowanie LSR, a zwłaszcza rozpowszechnianie wśród potencjalnych beneficjentów informacji o możliwościach pozyskania wsparcia.

Cele określone w Planie będą realizowane za pomocą działań komunikacyjnych wyszczególnionych w poniższej tabeli. Zakładane wskaźniki realizacji poszczególnych działań komunikacyjnych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 47. Wskaźniki realizacji działań komunikacyjnych

Działania komunikacyjne	***Wskaźniki***
Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2016-2022	• Zamieszczenie 25 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub 5 gmin) • Liczba odwiedzin strony internetowej LGD – ok. 6 000 osób • Liczba ogłoszeń na tablicach informacyjnych w gminach należących do LGD – 30 szt. • Organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych (ok. 15 osób na każde spotkanie, badanie ankietowe po spotkaniu) • Informacje przekazywane do PUP w Łomży lub do Punktu Informacyjnego Funduszy Europejskich w Łomży – 1szt. • Eventy i imprezy – 1 szt.

	• Konkursy/działania edukacyjne dla mieszkańców – 2 szt.
Kampanie promocyjne dotyczące wdrażania LSR	• liczba wyjazdów studyjnych – 2 szt. • liczba publikacji promująca obszar LGD – 4 szt. • liczba imprez/wystaw/targów w , których LGD brała udział - 18 szt. • liczba szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych w których LGD brała udział – 20 szt. • liczba działań aktywizujących/promujących dobre praktyki - 13 szt.
Kampania informacyjna nt. zasad oceniania i wyboru operacji przez LGD	• zamieszczenie 6 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub5 gmin), • opublikowanie artykułów lub ogłoszeń w prasie - 5 • organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych (ok. 15 osób na każde spotkanie, badanie ankietowe po spotkaniu)
Informowanie na temat warunków i sposobów realizacji i rozliczania projektów	• przyjęcie 50 osób w punkcie konsultacyjnym w Biurze LGD, • organizacja 5 spotkań informacyjno – konsultacyjnych
Informacja na temat możliwości włączenia się do realizowanych projektów oraz potencjalnych korzyści Informacja na temat możliwości samozatrudnienia, bądź objęcia działaniem kwalifikacyjnym w ramach realizowanych projektów	• dotarcie z informacjami do 20 osób objętych wsparciem PUP lub OPS, • zamieszczenie 6 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub 5 gmin,), • ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, GOK) – 1 szt. • Organizacja 1 spotkania informacyjno-konsultacyjnego
Prezentacja projektów realizowanych i zrealizowanych	• publikacja 1 opracowania nt. dobrych praktyk realizacji projektów w ramach LSR, • liczba sfotografowanych zrealizowanych projektów i upublicznione na stronie internetowej LGD lub w formie ulotki – 20 szt • Organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych
Badanie opinii i satysfakcji beneficjentów	• liczba raportów ewaluacyjnych (ewaluacja on going – 6 raportów; ewaluacja ex-post – 1 raport) • zebranie łącznie 150 ankiet (online lub po doradztwie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Komunikacji Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi"

Aby zapewnić jak najszerszy udział społeczności lokalnej we wdrażaniu LSR zidentyfikowano konkretne grupy docelowe, do których zostaną skierowane odpowiednio do potrzeb dobrane działania komunikacyjne i środki przekazu.

Grupy docelowe, do których kierowane będą poszczególne działania komunikacyjne wynikają z LSR i zapisanych tam celów ogólnych i szczegółowych. ***Grupę docelową można zatem podzielić na trzy podstawowe poziomy:***

1. Beneficjenci/ projektodawcy (faktyczni i potencjalni)
2. Uczestnicy operacji
3. Odbiorcy rezultatów

Wskazano również specyficzne **grupy odbiorców** jakimi są osoby defaworyzowane z różnych przyczyn i przewidziano dla nich odrębne działania komunikacyjne.

Sektor społeczny (mieszkańcy)	Sektror społeczny (organizacje pozarządowe itp.)	Sektor gospodarczy	Sektor publiczny	Grupy defaworyzowane
• mieszkańcy obszaru •	• organizacje pozarządowe • kościoły i związki wyznaniowe	• przedsiębiorcy • rolnicy • podmioty ekonomii społecznej • jednostki otoczenia biznesu (organizacje zrzeszające przedsiębiorców, agencje rozwoju regionalnego, izby gospodarcze, przemysłowo – handlowe, jednostki sektora bankowego, fundusze poręczeń kredytowych i pożyczkowych)	• jednostki samorządu terytorialnego • jednostki organizacyjne jst (w tym szkoły, instytucje kultury i inne)	• osoby długotrwale bezrobotne • osoby do 35 r.ż. • osoby powyżej 50 r.ż. • osoby niepełnosprawne • kobiety, • osoby bez doświadczenia zawodowego • osoby korzystające z pomocy społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Komunikacji Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi”

ROZDZIAŁ X
ZINTEGROWANIE

10.1. Określenie powiązań LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR

LSR dla Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi” na lata 2016-2022, będąca wyrazem realnych potrzeb samorządów i społeczności lokalnych gmin: Łomża, Piątnica, Miastkowo, Śniadowo i Wizna, została poddana analizie oraz kompleksowej weryfikacji w zestawieniu z kluczowymi dokumentami strategicznymi i operacyjnymi o wymiarze ogólnoeuropejskim, krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Przedmiotowe opracowanie jest w pełni zgodne z głównymi kierunkami działań, wskazanych przez lokalną społeczność, tj. lokalna gospodarka i rolnictwo, turystyka, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze oraz kapitał ludzki i rozwój inicjatyw rozwojowych.

Zgodność pokazana jest na zasadzie opisania korelacji celów strategicznych określonych dla LSR Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi” z konkretnymi zapisami widniejącymi w analizowanych dokumentach:

Strategia Europa 2020

Europa 2020 to unijna strategia wzrostu na najbliższe dziesięciolecie. Kluczowe założenia zawarte w LSR na lata 2016-2022 są w pełni zgodne z założeniami Strategii Europa 2020. Poniżej przedstawiono zgodność poszczególnych celów strategicznych z rekomendacjami Komisji Europejskiej przedstawionymi w Strategii Europa 2020 w Polsce:

- Cel strategiczny 1: WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO wpisuje się w obszar: bezrobocie wśród młodzieży, poziom zatrudnienia kobiet i osób starszych, infrastruktura oraz środowisko dla rozwoju przedsiębiorczości
- Cel strategiczny 2: WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD wpisuje się w: obszar infrastruktura oraz środowisko dla rozwoju przedsiębiorczości
- Cel strategiczny 3: ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD wpisuje się w: obszar infrastruktura oraz środowisko dla rozwoju przedsiębiorczości.

Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020-Umowa Partnerstwa

Umowa Partnerstwa (UP) jest dokumentem określającym strategię interwencji funduszy europejskich w ramach polityk unijnych: polityki spójności i wspólnej polityki rolnej (WPR) w latach 2014-2020. Instrumentami realizacji UP są krajowe programy operacyjne (KPO) i regionalne programy operacyjne (RPO). Dokumenty te wraz z UP tworzą spójny system dokumentów strategicznych i programowych na nową perspektywę finansową. Poniżej zaprezentowano zgodność celów strategicznych sformułowanych dla LSR względem celów tematycznych Umowy Partnerstwa:

- Cel strategiczny 1: WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO zgodny jest z: celem tematycznym 3 i 8.
- Cel strategiczny 2: WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD zgodny jest z: *celem tematycznym 4 , 6 i 7.*
- Cel ogólny 3: ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD wpisuje się w: *cel tematyczny 9 i 10.*

Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo

Cele ogólne wskazane dla LSR w pełni korespondują z obszarami strategicznymi oraz celami zawartymi w Strategii Rozwoju Kraju 2020 –Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. Planowane działania wykazują zgodność z:

- Obszarem strategicznym II. Konkurencyjna gospodarka: cel II.2., cel II.4., II.4.2., II.6., II.6.4.
- Obszarem strategicznym III. Spójność społeczna i terytorialna: cel III.1., cel III.3.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR są zgodne z dokumentem KSRR 2010 –2020, określającym cele polityki regionalnej i instrumenty ich realizacji w kontekście przestrzennym. KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku, które znajdują odzwierciedlenie w celach ogólnych sformułowanych w LSR dla LGD „Sąsiedzi”:

- cel polityki regionalnej: wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów, cel znajduje odzwierciedlenie w Celu ogólnym 1,
- cel polityki regionalnej: Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych –zgodność z Celem ogólnym 2,
- cel polityki regionalnej: Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie - zgodność z Celem ogólnym 3

Logika interwencji w ramach LSR na lata 2016-2022, została zaprojektowana także w zgodności z dokumentami planistycznymi poszczególnych samorządów współpracujących w ramach LGD „Sąsiedzi".

Strategia jest niniejszym spójna z następującymi dokumentami szczebla lokalnego w zakresie:

1. ***Wykluczenia społecznego:*** Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Łomżyńskim na lata 2006-2015, Strategii Integracji i Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Łomża w latach 2007-2017, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Piątnica do 2015 roku, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Wizna na lata 2007- 2017, Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Śniadowo na lata 2010-2018, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Miastkowo na lata 2008-2020;
2. ***Rewitalizacji:*** Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Łomżyńskiego na lata 2012-2015 (Cel 1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, Cel 2. Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości), Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łomża na lata 2015-2018 (Cel 3. Rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, Cel 4. Eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, Cel 5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych); Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miastkowo na lata 2009-2014 (Cel 2. Oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych, Cel 3. Opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie); Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Piątnica na lata 2015-2018; Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Śniadowo 2010-2014 (Cel 3. Rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, Cel 4. Eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, Cel 5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych).

Analiza przeprowadzona na tym poziomie umożliwi zidentyfikowanie programów i działań komplementarnych w stosunku do tych, które są zaplanowane w LSR i które LGD będzie mogła realizować jako beneficjent i/lub uczestniczyć w ramach programów innych niż Oś 4. Leader PROW 2014-2020 oraz Działań 8.6. i 9.1. Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020.

Tabela 48. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi” z dokumentami szczebla krajowego

Cele LSR	***Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego do 2020 roku***	***Program Operacyjny „Wiedza-Edukacja-Rozwój”***	***Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”***	***Program Operacyjny „Polska Wschodnia”***	***Program Operacyjny „Inteligentny Rozwój”***	***Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020***
WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO	Cel szczegółowy 1. Cel szczegółowy 3: Cel szczegółowy 5:	Oś priorytetowa II. (Działanie 2.2., Działanie 2.3., Działanie 2.5., Działanie 2.6.; Działanie 2.9.) Oś priorytetowa IV. (Działanie 4.1.)	_____	Oś priorytetowa I.	Oś priorytetowa III. (Działanie 3.1.; Działanie 3.3.)	Cel główny 2. Cel szczegółowy 2.1., 2.2.
WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD	Cel szczegółowy 2:	Oś priorytetowa II. (Działanie 2.7., Działanie 2.9.)	Oś priorytetowa I. Oś priorytetowa II. Oś priorytetowa VIII. Oś priorytetowa IX.	Oś priorytetowa II.	Oś priorytetowa II. (Działanie 2.3.)	Cel główny 3. Cel szczegółowy 3.1
ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD	Cel szczegółowy 5:	Oś priorytetowa II. (Działanie 2.8., Działanie 2.10.)	_____	_____	Oś priorytetowa IV. (Działanie 4.2.)	Cel główny 1. Cel szczegółowy 1.3.

Tabela 49. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi” z dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego

Cele LSR	***Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku***	***Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020***	***Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego na lata 2010-2018***	***Podlaska Strategia Zatrudnienia do 2015 roku***	***Program Rozwoju Turystyki i Zagospodarowania Turystycznego Województwa Podlaskiego w latach 2010-2015***	***Program Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do 2020 roku***
WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO	*cel operacyjny 1.1.* *cel operacyjny 1.3.* *cel operacyjny 2.1.* *cel operacyjny 2.2.* *cel operacyjny 2.5.*	Działanie 1.4. Działanie 1.5. Działanie 2.1. Działanie 2.3. Działanie 2.4. Działanie 3.2. Działanie 7.3.	*Cel operacyjny 2:*	*Priorytet 1.* *Priorytet 2.* *Priorytet 6.*	*Priorytet Rozwojowy 1:*	*Cel strategiczny 1.* *Cel strategiczny 2.*

WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD	*cel operacyjny 1.5.* *cel operacyjny 1.6.* *cel operacyjny 2.3.* *cel operacyjny 3.4.*	Działanie 4.1. Działanie 5.1. Działanie 5.3. Działanie 5.4. Działanie 8.3. Działanie 8.4. Działanie 8.5.	Cel operacyjny 2: Cel operacyjny 3:	*Priorytet 3.*	*Priorytet Rozwojowy 2:* *Priorytet Rozwojowy 3:*	*Cel strategiczny 4: Cel strategiczny 5.*
ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD	*Cel operacyjny 1.4.* *Cel operacyjny 3.1. Cel operacyjny* 3.2.	Działanie 3.1. Działanie 3.2. Działanie 7.1. Działanie 7.2. Działanie 8.2.	Cel operacyjny 4.	*Priorytet 3.* *Priorytet 5.*	*Priorytet Rozwojowy 5.*	*Cel strategiczny 5.* *Cel strategiczny 6.*

Tabela 50. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi" z dokumentami strategicznymi szczebla lokalnego

Cele LSR	***Projekt Programu Rozwoju Powiatu Łomżyńskiego do 2020 roku***[19]	***Strategia Zrównoważonego Rozwoju Łomżyńskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014-2020***	***Strategia Rozwoju Gminy Łomża do 2025 roku***	***Strategia Rozwoju Gminy Piątnica do 2025 roku (projekt)***	***Strategia Rozwoju Gminy Śniadowo do 2015 roku***	***Strategia Rozwoju Gminy Wizna do 2015 roku***
WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO	Cel I.1. Cel I.2. Cel II.2.	*Cel strategiczny 1:*	*Cel strategiczny 5:*	*Cel operacyjny B.1.* *Cel operacyjny B.2.* *Cel operacyjny C.1.* *Cel operacyjny C.2.*	Cel główny 1: Cel szczegółowy 1.2.	Cel strategiczny 1: Cel strategiczny 2:
WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD	Cel I.3. Cel II.4. Cel III.1. Cel III.3.	Cel strategiczny 2:	*Cel strat. 1., 2 i 4*	*Cel operacyjny A.1.* *Cel operacyjny A.2.* *Cel operacyjny A.3.*	Cel główny 1: Cele szczegółowe: 1.1..,1.2.,1.3. Cel główny 2.Cel szczegółowy:2.1., 2.3.	Cel strategiczny 2:
ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD	*Cel II.1.* Cel II.3.	Cel strategiczny 3.	*Cel strategiczny 3 i 4*	*Cel operacyjny D.1.,D.2.* *Cel operacyjny E.1.,E2.*	Cel główny 3: Cele szczeg.:3.1. , 3.2., 3.3.	Cel strategiczny 2:

[19] Załącznik do Uchwały Nr 286/85/2015 Zarządu Powiatu Łomżyńskiego z dnia 27.10.2015 r. (www.powiatlomzynski.pl/bip)

10.2. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego do planowanych celów w ramach LSR

Zintegrowany charakter LSR przejawia się także w spójności i kompleksowości przedsięwzięć zaplanowanych w ramach poszczególnych celów szczegółowych dokumentu:

W ramach Celu głównego I. Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD i wsparcie włączenia społecznego przewiduję się:

- ***zintegrowanie metod stosowanych przy realizacji przedsięwzięć:*** proponowane w LSR przedsięwzięcia obejmują zarówno zakładanie działalności gospodarczej, jak i rozwijanie istniejących podmiotów gospodarczych. Zakładają także działania z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej, w tym szkolenia podnoszące kompetencje i dające nowe umiejętności zawodowe, zmierzające do wzrostu zatrudnienia osób objętych wsparciem;
- ***zaangażowanie różnych sektorów i partnerów*: w działania zaangażowani będą przede wszystkim przedstawiciele grup defaworyzowanych**, do których skierowane będą inicjatywy związane z zakładaniem działalności gospodarczej, a tym samym promowanie samozatrudnienia i tworzenia miejsc pracy – dotyczy to przede wszystkim osób bezrobotnych z obszaru LGD. Ponadto, przewiduje się premiowanie projektów, które zakładają rozwijanie działalności gospodarczej połączone z zatrudnianiem przedstawicieli grup defaworyzowanych. Przewiduje się ponadto powiązanie rozwoju przedsiębiorczości oraz zwiększania zatrudnienia z potencjałami i problemami obszaru LGD;
- ***zaangażowane branże działalności gospodarczej:*** sekcja G (handel hurtowy i detaliczny), sekcja I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi), sekcja F (budownictwo), sekcja R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją), sekcja A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo).

W ramach Celu głównego II. Wzrost atrakcyjności obszaru LGD

- **zintegrowanie metod stosowanych przy realizacji przedsięwzięć:** ***rozwój i przebudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej*** powiązany będzie bezpośrednio z przedsięwzięciami dotyczącymi infrastruktury społecznej. Tym samym zagwarantowane zostanie przemyślane lokowanie obiektów i kształtowanie przestrzeni, a także budowanie oraz modernizowanie zasobów w taki sposób, by wszystkie gminy obszaru LGD posiadały uzupełniające się atrakcje. Ponadto, przewiduje się ***działania z zakresu infrastruktury społecznej, mającej na celu szeroko rozumianą integrację społeczną oraz aktywizację zawodową***, m.in. poprzez adaptację oraz wyposażenie istniejących obiektów infrastruktury społecznej z przeznaczeniem na warsztaty, kluby i centra integracji społecznej służące przygotowaniu do wejścia na rynek pracy, świetlice środowiskowe, centra aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, świadczące usługi z zakresu aktywizacji dzieci i młodzieży ze środowisk najuboższych zagrożonych dziedziczeniem ubóstwa. W ramach tego celu zaplanowane zostały również przedsięwzięcia obejmujące ***rozwijanie świadomości ekologicznej mieszkańców obszaru LGD***. Zaplanowane metody przewidują działania związane z edukacją ekologiczną mieszkańców.

  Wykorzystanie infrastruktury dla promocji i rozwoju wydarzeń rekreacyjnych i sportowych przyczyni się to do zbudowania zintegrowanej oferty czasu wolnego i podniesie tym samym jakość życia na obszarze LGD. Odbiorcami nowych przestrzeni i wydarzeń (nie tylko kulturalnych, ale i z zakresu podnoszenia świadomości ekologicznej) będą wszyscy mieszkańcy, w tym także przedstawiciele grup defaworyzowanych).
- **zaangażowanie różnych sektorów i partnerów:** realizacja przedsięwzięć w ramach celu 2 zakłada współdziałanie sektorów publicznego, społecznego oraz gospodarczego. Realizatorami działań będą zarówno samorządy gmin, jak i organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru LGD.

W ramach Celu głównego III. Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD przewiduje się:

- **zintegrowanie metod stosowanych przy realizacji przedsięwzięć:** zaplanowane przedsięwzięcia obejmują wsparcie i rozwój kapitału społecznego na obszarze LGD, przede wszystkim poprzez rozwijanie współpracy oraz budowanie tożsamości, a także poprzez podniesienie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD. Zaplanowane metody przewidują działania „miękkie" (możliwość organizacji zajęć dodatkowych w małych szkołach wiejskich oraz doposażenie pracowni szkolnych).

- **zaangażowanie różnych sektorów i partnerów:** realizacja przedsięwzięć w ramach celu szczegółowego 3 przewiduje zaangażowanie zarówno samorządów gminnych (oraz jednostek im podległych), jak i organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych.

Cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia zawarte w Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Sąsiedzi" na lata 2016-2022 są zintegrowane z celami przekrojowymi PROW na lata 2014-2020, dotyczącymi innowacyjności, zmian klimatu oraz ochrony środowiska a także RPO WP na lata 2016-2022, dotyczącymi integracji lokalnych społeczności (w tym osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, redukcją ubóstwa i dysproporcji w dostępie do usług publicznych i zatrudnienia), aktywizacji społeczności do podejmowania działań sprzyjających rewitalizacji społecznej i kształtowaniu kapitału społecznego oraz odbudowywania i wzmacniania więzi społecznych.

ROZDZIAŁ XI
MONITORING I EWALUACJA

Prowadzenie monitoringu i ewaluacji LSR w całym okresie jej wdrażania oraz funkcjonowania LGD jest niezbędne do sprawdzenia, czy uda się osiągnąć założone cele oraz czy LGD prowadzi działalność w sposób właściwy.

Funkcjonowanie LGD będzie na bieżąco monitorowane i poddawane badaniom ewaluacyjnym, po to aby zapewnić stałe podnoszenie jakości i efektywności podejmowanych działań. Ocena umożliwi określenie czy LSR jest wdrażana w sposób prawidłowy, a jej realizacja przebiega zgodnie z przyjętymi założeniami oraz czy sposób działania LGD zapewnia wypełnianie wszystkie nałożonych na nie zadań. Monitoring i ewaluacja są niezbędne do zapewnienia prawidłowego wydatkowania środków publicznych i odpowiedniego reagowania na zmieniające się realia społeczno – gospodarcze.

Schemat prowadzenia ewaluacji oraz monitoringu został wypracowany w ramach konsultacji społecznych. Efektem zebranych danych w społeczności lokalnej jest wysokie zróżnicowanie metod i technik, dzięki którym w przyszłości mieszkańcy będą mogli włączyć się w proces oceny wdrażania LSR i funkcjonowania LGD. Zebrane dane w ramach uspołecznienia LSR LGD „Sąsiedzi" wskazały na relatywnie dużą chęć wzięcia udziału w spotkaniach warsztatowych w przyszłości, a także w badaniach w gminach.

Podmiotem odpowiedzialnym za monitoring i ewaluację będzie Zarząd LGD. Do zadań Zarządu należeć będzie akceptacja wszystkich raportów wynikających z monitoringu. W zależności od rodzaju potrzebnych zmian do prowadzenia w LSR oraz w działalności LGD, wynikających z przeprowadzonych ewaluacji, zajmować się tym będzie Zarząd, Rada LGD bądź Walne Zebranie Członków.

Szczegółowe informacje na temat sposobu prowadzenia monitoringu i ewaluacji, w tym elementy podlegające badania, sposoby pozyskiwania danych oraz czas i okres pomiaru zostały określone w załączniku nr 2.

ROZDZIAŁ XII
STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

12.1. Podstawy prawne

Przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko LSR na lata 2016-2022 obejmującej 5 gmin wiejskich powiatu łomżyńskiego, tj. gminy Łomża, Miastkowo, Piątnica, Śniadowo i Wizna (zwanej dalej Prognozą) wynika z przepisów Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235 z późn. zm.). Dodatkowo jest spełnieniem obowiązku prawnego wynikającego z Dyrektywy 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko. Zgodnie z wymogami ww. Ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko do LSR na lata 2016-2022 załącza się pisemne podsumowanie z przebiegu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko w zakresie wynikającym z art. 55 ust. 3 zawierającej m. in. informacje, w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione:

- ustalenia zawarte w Prognozie Oddziaływania na Środowisko;
- opinie właściwych organów, o których mowa w art. 57 i 58;
- zgłoszone uwagi i wnioski;
- wyniki postępowania transgranicznego oddziaływania na środowisko, jeżeli zostało przeprowadzone;
- propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzenia monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu

12.2. Przebieg strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

Przeprowadzone zostało uzgodnienie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w Prognozie Oddziaływania na Środowisko LSR na lata 2016-2022 dla 5 gmin obszaru LGD „Sąsiedzi" z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Białymstoku Wydziałem Spraw Terenowych w Łomży piśmie z dnia 17.11.2015 sygn. WST.II.411.12.2015.EM oraz z Podlaskim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w piśmie z dnia 27.11.2015 r. sygn. NZ.0523.209.2015

Sporządzona została Prognoza Oddziaływania na Środowisko, której głównym celem była analiza i ocena ewentualnych skutków środowiskowych związanych z wdrażaniem zadań LSR oraz określenie ich wpływu na poszczególne komponenty środowiska, a także stwierdzenie, czy w należyty sposób został uwzględniony w ocenianym dokumencie interes środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zdrowie i życie ludzi.

Przeprowadzone zostało opiniowanie dokumentu Prognozy przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, Wydział Spraw Terenowych w Łomży (pismo z dnia 09.12.2015 r. o sygn. WSTII.410.26.2015) oraz Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Białymstoku (pismo z dnia 10.12.2015 r. o sygn. NZ.0523.223.2015). Wynikiem procesu opiniowania było uzyskanie pozytywnej opinii od PWIS oraz RDOŚ, co skutkuje brakiem konieczności wprowadzenia zmian do opracowanych dokumentów.

Prognoza poddana została konsultacjom społecznym, które trwały od 01.12.2015-07.12.2015 zamieszczono na stronie internetowej LGD „Sąsiedzi" (www.lgd-sasiedzi.pl). Dokument dostępny był do wglądu w wersji elektronicznej na ww. stronie internetowej, a także w wersji papierowej w siedzibie LGD „Sąsiedzi". Uwagi do Prognozy mogły być składane poprzez wypełnienie formularza i wysłanie go listownie na adres Lokalnej Grupy Działania „Sąsiedzi", ul. Szosa Zambrowska 1/27, 18-400 Łomża oraz drogą mailową na adres: lgdsasiedzi@gmail.com.

12.3. Najważniejsze ustalenia wynikające z przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

12.3.1. Ustalenia zawarte w Prognozie Oddziaływania na Środowisko

W Prognozie omówiono potencjalne zmiany na środowisko oraz skutki gospodarcze i społeczne w przypadku realizacji, jak również braku realizacji celów zawartych w projekcie LSR na lata 2016-2022. Wyznaczone w dokumencie cele i kierunki działań wpisują się w cele w zakresie ochrony środowiska ustalone na szczeblu międzynarodowym, krajowym i lokalnym. W Prognozie dokonano analizy przewidywanych oddziaływań na środowisko związanych z realizacją zadań rozwojowych. Omówiono wpływ tych działań na następujące elementy środowiska: różnorodność biologiczną, ludność, zwierzęta, rośliny, wodę, powietrze, powierzchnię ziemi, klimat, krajobraz, zasoby naturalne, zabytki, dobra materialne oraz obszary chronione. Przeprowadzona analiza wykazała, że przewidywane w ramach LSR działania oddziaływać będą pozytywnie bądź neutralnie na analizowane aspekty. Tylko w pojedynczych przypadkach na etapie realizacji dostrzega się możliwość występowania negatywnych skutków środowiskowych. Realizacja LSR w głównej mierze wpłynie pozytywne na:

- lokalny krajobraz -ze względu na poprawę wizerunku poszczególnych gmin należących do obszaru LGD „Sąsiedzi"
- klimat i powietrze - ze względu na działania ograniczające emisję pyłów i zanieczyszczeń do atmosfery;
- mieszkańców i turystów –ze względu na realizację działań mających na celu rozwój społeczny i gospodarczy oraz poprawę jakości życia;

- dobra materialne –ze względu na uporządkowanie, zagospodarowanie i estetyzację terenów.

Negatywne oddziaływania, związane głównie z emisją gazów i pyłów do atmosfery oraz emisją hałasu, będą miały charakter krótkotrwały, chwilowy i nie wpłyną w znaczący sposób na pogorszenie się stanu środowiska. W pojedynczych przypadkach zmiany w środowisku będą trwałe, np. nastąpi zanik bioróżnorodności w miejscu budowy nowych obiektów budowlanych. Oddziaływania te mogą być w znacznym stopniu ograniczone, w zależności od poprawności wykonania projektu, trzymania się harmonogramu robót i przestrzegania podstawowych zasad dotyczących bezpieczeństwa i jakości robót budowlanych.

Mając na uwadze potrzebę minimalizacji negatywnego oddziaływania niektórych przedsięwzięć i wynikających z nich projektów inwestycyjnych, przedstawiono najważniejsze propozycje zapobiegania, łagodzenia i kompensacji negatywnego wpływu na środowisko, który
może być wywołany ich realizacją.

Podsumowując, LSR zarówno w kontekście oddziaływań bezpośrednich, jak i pośrednich –nie wpłynie negatywnie na środowisko

12.3.2. Zgłoszone uwagi i wnioski w ramach konsultacji społecznych

Mieszkańcy gmin należących do obszaru LGD „Sąsiedzi", tj. gminy: Łomża, Miastkowo, Piątnica, Śniadowo i Wizna mieli możliwość zapoznania się z dokumentem projektu LSR na lata 2016-2022 oraz Prognozą Oddziaływania na Środowisko. W ramach konsultacji społecznych mieszkańcy ww. gmin nie wnieśli uwag i wniosków do wyłożonej Prognozy Oddziaływania na Środowisko, które wymagałyby uwzględnienia w niniejszym podsumowaniu.

12.3.3. Opinie właściwych organów: Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska i Podlaskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego

Na podstawie art. 57 i 58 Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235 z późn. zm.) projekt LSR wraz z Prognozą Oddziaływania na Środowisko zostały zaopiniowane przez:

- Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku
- Podlaskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Białymstoku

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku w nadesłanym piśmie opiniuje pozytywnie przedłożony dokument projektu LSR wraz z Prognozą Oddziaływania na Środowisko. Ustalono, że prognoza zawiera ocenę stanu środowiska obszaru LGD „Sąsiedzi" z uwzględnieniem danych oraz wskaźników ilościowych charakteryzujących poszczególne komponenty środowiska. W Prognozie poddano analizie i ocenie oddziaływania na środowisko planowane działania oraz dokonano identyfikacji zagrożeń i problemów wynikających z realizacji dokumentu, uwzględniając aspekty ochrony środowiska. W zależności od prognozowanych skutków oddziaływań zaproponowano stosowne działania minimalizujące i ograniczające negatywne oddziaływania. Oceniono, że nie przewiduje się znaczącego negatywnego oddziaływania na środowisko, w tym na przyrodę.

Po zapoznaniu się z dokumentami również Podlaski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Białymstoku nie wniósł żadnych zastrzeżeń do realizacji działań w ramach LSR.W Prognozie Oddziaływania na Środowisko zawarto informacje, że w dokumencie Strategii nie planuje się zadań, które w znaczący sposób negatywnie oddziaływałyby na środowisko i życie ludzi. W poszczególnych rozdziałach przeanalizowano i oceniono wpływ planowanych przedsięwzięć na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego stwierdzając, że część zadań będzie miała pozytywny, a pozostała neutralny wpływ na środowisko. Biorąc pod uwagę charakter planowanych działań, jak również konieczność zastosowania się do wskazanych w Prognozie Oddziaływania na Środowisko rozwiązań i zapisów, można przyjąć, że realizacja ustaleń dokumentu Strategii nie spowoduje negatywnego oddziaływania na zdrowie i życie ludzi.

12.3.4. Wyniki postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko

W przypadku realizacji strategicznej oceny oddziaływania na środowisko LSR na lata 2016-2022 nie było wymagane postępowanie w sprawie transgranicznego oddziaływania na środowisko. Transgraniczne oddziaływanie na środowisko nie będzie miało miejsca, ze względu na znaczą odległość od granicy

Państwa. Wobec powyższego zastrzeżeń nie wniósł zarówno Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku, jak i Podlaski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny.

12.4. Uzasadnienie wyboru wariantu przyjętego dokumentu

LSR na lata 2016-2022 dla 5 gmin obszaru LGD „Sąsiedzi" jest nadrzędnym dokumentem wyznaczającym cele i główne kierunki rozwoju. Zgodnie z art. 4 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U z 2014 r. poz. 1649) politykę rozwoju prowadzi się m.in. na podstawie strategii rozwoju. Podjęta inicjatywa sporządzania LSR wynika przede wszystkim z potrzeby sprostania LGD „Sąsiedzi" nowym wyzwaniom rozwojowym, zarówno w skali lokalnej, jaki i w wymiarze regionalnym, czy też krajowym lub wspólnotowym.

W świetle wniosków z przeprowadzonych w trakcie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko analiz, w tym analizy wariantowej, rekomenduje się przyjęcie LSR w formie uzgodnionej w trakcie konsultacji społecznych odbywających się w ramach procedury. W obecnym kształcie LSR w wysokim stopniu uwzględnia zasady zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska, a także stanowi gwarancję ich realnego wdrażania w polityce rozwoju jednostki terytorialnej. W związku z powyższym realizacja założeń i celów Strategii nie spowoduje znaczącego negatywnego wpływu na środowisko regionu, w szczególności na sieć obszarów chronionych, w tym Natura 2000 oraz nie zagrozi ich integralności.

WYKAZ LITERATURY

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Lokalizacja obszaru LGD w latach 2016-2022 ……. 6
Rysunek 2. Cele główne i szczegółowe – schemat ogólny …….. 57
Rysunek 3. Powiązanie celu ogólnego I i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT ……. 58
Rysunek 4. Powiązanie celu ogólnego II i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT ……. 61
Rysunek 5. Powiązanie celu ogólnego III i przypisanym przedsięwzięciom z diagnozą i analizą SWOT ……. 64

SPIS TABEL

Tabela 1. Gminy wchodzące w skład LGD „Sąsiedzi, stan na 2013 rok ……... 5
Tabela 2. Główne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD „Sąsiedzi" ……. 10
Tabela 3. Zastosowane metody partycypacji w zależności od etapu opracowywania LSR …….. 12
Tabela 4. Liczba ludności w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2009-2013 ……... 14
Tabela 5. Gęstość zaludnienia w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2009-2013 …… 15
Tabela 6. Przyrost naturalny w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2009-2013 …… 15
Tabela 7. Saldo migracji w gminach obszaru LGD w latach 2009-2013 ……. 16
Tabela 8. Struktura wieku osób zamieszkałych na terenie obszaru LGD w latach 2009-2013 …. 16
Tabela 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarze LGD „Sąsiedzi" w okresie 2007-2013 …… 17
Tabela 10. Osoby długotrwale bezrobotne na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 roku ….. 18
Tabela 11. Osoby bezrobotne bez stażu pracy na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 r. ….. 19
Tabela 12. Bezrobocie wśród osób młodych na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 roku … 19
Tabela 13. Osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2007 i 2013 20
Tabela 14. Grupy defaworyzowane i ich problemy na rynku pracy …… 21
Tabela 15. Podmioty gospodarki narodowej na obszarze LGD w latach 2009-2013 ……. 22
Tabela 16. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2009-2013……. 22
Tabela 17. Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD na obszarze LGD ……. 23
Tabela 18. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2013r. ……... 25
Tabela 19. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w rejestrze REGON na 1 000 mieszkańców w 2013 r. …….. 26
Tabela 20. Dochód podatkowy gminy od osób fizycznych na 1 mieszkańca dla obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2014 …….. 27
Tabela 21. Dochody podatkowe ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw na 1 mieszkańca dla obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013 …….. 27
Tabela 22. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w 2013 r. ……. 28
Tabela 23 Liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców ……. 29
Tabela 24 Charakterystyka rynku pracy obszaru LGD „Sąsiedzi" w 2013 r. …… 30
Tabela 25 Liczba bezrobotnych na obszarze LGD w latach 2007-2013 …… 31
Tabela 26. Udział poszczególnych grup wiekowych osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2007 i 2013 roku …….. 32
Tabela 27. Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2013 roku …….….. 32

Tabela 28 Organizacje pozarządowe na obszarze LGD w 2014 r. na 1000 mieszkańców ……. 34
Tabela 29 Organizacje pozarządowe na obszarze LGD w 2013 roku ……. 34
Tabela 30 Odsetek osób, które w 2013 roku skorzystały z pomocy i wsparcia ……. 36
Tabela 31. Ludność LGD korzystająca z różnych form pomocy społecznej (w%) w latach 2009-2013 …… 36
Tabela 32. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na obszarze LGD „Sąsiedzi" . 39
Tabela 33 Szkolnictwo podstawowe w gminach obszaru LGD w latach 2007-2013……. 40
Tabela 34 Szkolnictwo gimnazjalne w gminach LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013 ……. 40
Tabela 35 Udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem gmin w latach 2007-2013 ……... 42
Tabela 36. Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km) …… 43
Tabela 37. Długość czynnej sieci kanalizacji w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km) 43
Tabela 38 Długość czynnej sieci gazowej w latach 2007-2013 w gminach obszaru LGD (km) … 44
Tabela 39 Korzystający z instalacji w % ogółu ludności w gminach obszaru LGD „Sąsiedzi" w latach 2007-2013 …….. 44
Tabela 40 Zasoby mieszkaniowe gmin wraz z ich wyposażeniem na obszarze LSR w 2013 r. … 45
Tabela 41. Obszary prawnie chronione na terenie poszczególnych gmin należących do LGD „Sąsiedzi" (wg powierzchni) w 2013 roku ……. 45
Tabela 42. Rezerwaty przyrody na obszarze LGD „Sąsiedzi"……. 46
Tabela 43. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO I. ……... 59
Tabela 44. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO II ……... 62
Tabela 45. Wskaźniki dla CELU OGÓLNEGO III ……. 65
Tabela 46. Powiązanie budżetu z celami LSR ……. 74
Tabela 47. Wskaźniki realizacji działań komunikacyjnych ……. 76
Tabela 48. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi" z dokumentami szczebla krajowego …….. 80
Tabela 49. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi" z dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego …… 80
Tabela 50. Zgodność celów LSR dla LGD „Sąsiedzi" z dokumentami strategicznymi szczebla lokalnego …… 81

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2014r 22
Wykres 2. Zatrudnienie na obszarze LGD „Sąsiedzi" w 2013 roku ……. 30

Załącznik nr 1 do LSR

PROCEDURA
Aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju

Cel procedury: Celem procedury jest sformalizowanie procesu dokonywanie korekt w Lokalnej Strategii Rozwoju, by zapewnić jak najszerszy udział partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru.

Zakres procedury: Procedura obejmuje czynności, formularze i schemat działań związanych ze zgłaszaniem, analizowaniem i w końcu przyjmowaniem uchwałą Zarządu zmian w zapisach LSR.

Założenia ogólne:

- Proces wdrażania i aktualizacji odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru
- Wszystkie działania LGD dotyczące wdrażania LSR są jawne
- LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR
- Aktualizacja LSR nie powinna być dokonywana częściej niż raz w roku przez Zarząd, ale dopuszcza się nadzwyczajne okoliczności wprowadzania dodatkowych korekt. Niezależnie od działań inicjowanych przez LGD LSR podlega aktualizacji każdorazowo w celu dostosowania do Wytycznych IZ wydawanymi w celu zapewnienia zgodności sposobu realizacji LSR z przepisami UE w zakresie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, a także w celu zapewnienia jednolitego i prawidłowego wykonywania przez LGD zadań związanych z realizacją LSR określonych w tych przepisach oraz w przepisach o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.
- Działania logistyczne zapewnia Biuro LGD

Przebieg procedury:

1. Aktualizacja Lokalnej Strategii Rozwoju, zwanej dalej LSR, może nastąpić w związku z:
    - Zmianą danych dotyczących obszaru LGD
    - Zmianą przepisów dotyczących LSR
    - Potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/LGD
2. Aktualizacja może nastąpić na wniosek:
    - Rady LGD
    - Komisji Rewizyjnej LGD
    - Zarządu LGD
    - Grupy liczącej powyżej 10% wszystkich członków LGD
3. Organem LGD uprawnionym do aktualizacji LSR jest Zarząd.
4. Wniosek o aktualizację LSR składa się do Zarządu LGD.
   W terminie 30 dni Zarząd LGD przyjmuje stanowisko w sprawie zgłoszonego wniosku o aktualizację LSR oraz określa zakres i harmonogram dalszych działań. Projekt zmian LSR przedstawiany jest na posiedzeniu Zarządu i poddany jest pod konsultacje w szczególności za pośrednictwem strony internetowej.
   W momencie gdy LGD wystąpi z wnioskiem o zmianę LSR a IZ uzna, iż dokument wymaga dalszych zmian/uzupełnień w takiej sytuacji powyższy dokument nie jest poddawany pod konsultacje społeczne

PROCEDURA
Monitoringu i Ewaluacji (oceny) Własnej

Cel procedury: jest monitorowanie i ewaluacja wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju oraz pracy i oddziaływania na obszar Lokalnej Grupy Działania „Sąsiedzi" poprzez ocenę wskaźników produktu, rezultatu, zakresu planowanych przedsięwzięć oraz weryfikację założonych w LSR celów.
Zakres procedury: procedura monitoringu i ewaluacji obejmuje czynności od powołania zespołu/ wyłonienia eksperta do opracowania dokumentu „Raport z wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju"

Założenia monitorowania i ewaluacji LSR i LGD

Ewaluacja przyjęta przez LGD „Sąsiedzi" została podzielona na ewaluacje:, on going i ewaluacje ex post.
Ewaluacja on-going to badanie przeprowadzone w czasie trwania jakiejś interwencji społecznej np: programu. Celem ewaluacji on-going jest bieżąca ocena przebiegu interwencji, aktualnych oczekiwań osób lub instytucji nią objętych oraz identyfikacja tych elementów interwencji, które wymagają modyfikacji lub usprawnienia.
Ewaluacja ex-post jest oceną działań, które zostały zrealizowane w minionym okresie.

Poniżej zaprezentowano schemat prowadzenia badań ewaluacyjnych. Podział nastąpił wg momentu prowadzenia ewaluacji, co ma merytoryczne uzasadnienie. Taki podział pozwala na oszacowanie prowadzonych działań i bierze pod uwagę zróżnicowanie tych działań w ramach procesu wdrażania.. Ze względu na różne funkcje ewaluacji i monitoringu, ustalono, że będzie prowadzone na bieżąco, w trakcie wdrażania LSR.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ewaluacja	On-going					Ex post	On-going

Zaznaczyć należy, że realizacja badań ewaluacyjnych odbywać się będzie z zastosowaniem podstawowych kryteriów ewaluacji, które są opisane w Poradniku dla LGD w zakresie opracowania LSR na lata 2014-2020, tj. trafność, efektywność, skuteczność, użyteczność oraz trwałość.

Kryterium	Opis
Trafność	Związek pomiędzy przyjętymi rozwiązaniami (w zakresie celów, przedsięwzięć, sposobu funkcjonowania LGD), a realnymi potrzebami społeczności lokalnej
Efektywność	Stosunek uzyskanych efektów do poniesionych nakładów finansowych
Skuteczność	Ocena stopnia, w jakim osiągnięto zaplanowane cele i przedsięwzięcia
Użyteczność	Planowane i nieplanowane efekty realizacji LSR, stopień zaspokojenia potrzeb beneficjentów
Trwałość	Ocena stopnia utrzymania się pozytywnych (zakładanych i niezakładanych) efektów realizacji Strategii po zakończeniu wdrażania

Wnioski z prowadzonych badań i analiz będą przedmiotem oceny organów LGD. Decyzją Zarządu będą przygotowane projekty zmian w LSR lub innych dokumentach związanych z zagadnieniami, które wymagać będą aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach. Wszelkie zmiany dotyczące terminu, czy zakresu procedury ewaluacyjnej i/lub monitorowania będą każdorazowo zgłaszane i uzasadniane przed SW i wymagać będą pozytywnej zgody.

Przebieg procedury:

1. Zarząd Stowarzyszenia „Sąsiedzi'' powołuje eksperta zewnętrznego.
2. Ocena (ewaluacja) dokonywana jest co najmniej raz w roku i zawiera m.in.:
   - realizację założonych wskaźników produktu, rezultatu przedsięwzięć;
   - realizację celów szczegółowych na podstawie wskaźników oddziaływania;
   - ilościowe i jakościowe zestawienia przeprowadzonych konkursów;
   - aktualności analizy SWOT

- aktualności i adekwatności procedur;
- adekwatności wskaźników;
- postrzeganie LGD w otoczeniu;
- inne zjawiska, zdarzenia, dokumenty itd.

3. Ocena (ewaluacja) kończy się **„Raportem z wdrożenia LSR”**.
4. Raport może zawierać wnioski dotyczące:
   a/ przeprowadzenia zmian w organizacji pracy Biura LGD
   b/ przeprowadzenia zmian w systemie informowania o LSR
   c/ przeprowadzenia zmian w LSR - Aktualizacji LSR
5. Obsługę logistyczną Zespołu zapewniają pracownicy Biura LGD.
6. „Raport **z wdrożenia LSR**” prezentowany jest dla Zarządu Stowarzyszenia „Sąsiedzi’’.

Tabela 2. Realizacja badań ewaluacyjnych wdrażania LSR

Etap	Przedmiot badania	Wykonawca	Metodologia (źródło danych)	Okres pomiaru	Wskaźniki
Ewaluacja on going	• cele określone w LSR • procedura wyboru, kryteria • harmonogram • budżet • stopień oddziaływania na społeczeństwo wdrażania LSR • innowacyjność, kryteria wyboru	• zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna) • ocena pracowników i przedstawicieli organów LGD (ocena własna) • ewaluacja z udziałem społeczności lokalne)	Analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie badań: a) IDI i/lub FGI z pracownikami i przedstawicielami organów LGD b) ankiet wśród mieszkańców obszaru LGD c) ankiet i/lub IDI/FGI wśród beneficjentów i wnioskodawców d)danych zastanych e) ankieta w formie elektronicznej – na stronie LGD Stosowane kryteria ewaluacji: trafność, efektywność, skuteczność, użyteczność, Źródło: dane własne, dane GUS, dane z prowadzonych badań	okres objęty pomiarem: każdy rok kalendarzowy wdrażania LSR (lata 2017-2023)	•powszechność dokumentu na obszarze LGD •stopień realizacji poszczególnych celów •stopień wykorzystania budżetu •zgodność z harmonogramem •opinia społeczności lokalnej na temat •wdrażania LSR i realizowanych operacji •opinia pracowników i przedstawicieli organów LGD o skuteczności, jakości wdrażania LSR i realizowanych operacji, a także kryteriów wyboru i innowacyjności •ocena kapitału społecznego mieszkańców (oszacowanie wskaźników: zmiany społeczne w zakresie realizowanych celów, np. zaufanie, więzi społeczne, aktywność i integracja)

Etap	Przedmiot badania	Wykonawca	Metodologia (źródło danych)	Czas i okres pomiaru	Wskaźniki
Ewaluacja ex post	• cele określone w LSR • procedura wyboru, kryteria • harmonogram • budżet • stopień oddziaływania na społeczeństwo wdrażania LSR • innowacyjność, kryteria wyboru	• zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna) • ocena pracowników i przedstawicieli organów LGD (ocena własna) • ewaluacja z udziałem społeczności lokalne)	Analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie badań: a) IDI/FGI z pracownikami i przedstawicielami organów LGD b) ankiet wśród mieszkańców obszaru LGD c) ankiet i/lub IDI/FGI wśród beneficjentów i wnioskodawców d)danych zastanych e) ankieta w formie elektronicznej – na stronie LGD Stosowane kryteria ewaluacji: trafność, efektywność, skuteczność, użyteczność, Źródło: dane własne, dane GUS, dane z prowadzonych badań	czas pomiaru:. 2022 r. okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR 2016-2022	•powszechność dokumentu na obszarze LGD •stopień realizacji poszczególnych celów •stopień wykorzystania budżetu •zgodność z harmonogramem •opinia społeczności lokalnej na temat •wdrażania LSR i realizowanych operacji •ocena mieszkańców, pracowników i przedstawicieli organów LGD nt. długotrwałych efektów, skuteczności i efektywności pomocy •opinia pracowników i przedstawicieli organów LGD o skuteczności, jakości wdrażania LSR i realizowanych operacji; ocena kapitału społecznego mieszkańców (oszacowanie wskaźników: zmiany społeczne w zakresie realizowanych celów, np. zaufanie, więzi społeczne, aktywność i integracja)

Tabela 3. Realizacja badań ewaluacyjnych funkcjonowania LSR

Etap	Przedmiot badania	Wykonawca	Metodologia (źródło danych)	Okres pomiaru	Wskaźniki
Ewaluacja on going	-pracownicy biura LGD -organ decyzyjny -podwykonawcy -działalność komunikacyjna i promocyjna LGD -konsultacje i nabory wniosków -doradztwo i szkolenia -zadowolenie beneficjentów ze świadczonego doradztwa -współpraca pomiędzy organami i biurem LGD -współpraca pomiędzy LGD (projekty współpracy) -ocena przebiegu konkursów -ocena aktywizacji lokalne	• zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna) • ocena pracowników i przedstawicieli organów LGD (ocena własna) • ewaluacja z udziałem społeczności lokalne)	Analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie badań: a) IDI i/lub FGI z pracownikami i przedstawicielami organów LGD b) ankiet wśród mieszkańców obszaru LGD c) ankiet i/lub IDI i/lub FGI wśród beneficjentów i wnioskodawców d)danych zastanych e) ankieta w formie elektronicznej – na stronie LGD Stosowane kryteria ewaluacji: trafność, efektywność, skuteczność, użyteczność, Źródło: dane własne, dane GUS, dane z prowadzonych badań	okres objęty pomiarem: każdy rok kalendarzowy wdrażania LSR (lata 2017-2023)	• rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie • realizacja LSR zgodna z harmonogramem • uczestnictwo w posiedzeniach • przestrzeganie regulaminu • jakość świadczonych usług • rozpoznawalność LGD wśród mieszkańców • podnoszenie kompetencji przez pracowników LGD • jakość współpracy organów LGD i biura • skuteczność działań komunikacyjnych i promocyjnych

Etap	Przedmiot badania	Wykonawca	Metodologia (źródło danych)	Czas i okres pomiaru	Wskaźniki
Ewaluacja ex post	-pracownicy biura LGD -organ decyzyjny -podwykonawcy -działalność komunikacyjna i promocyjna LGD -konsultacje i nabory wniosków -doradztwo i szkolenia -zadowolenie beneficjentów ze świadczonego doradztwa -współpraca pomiędzy organami i biurem LGD -współpraca pomiędzy LGD (projekty współpracy) -ocena przebiegu konkursów -ocena aktywizacji lokalne	• zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna) • ocena pracowników i przedstawicieli organów LGD (ocena własna) • ewaluacja z udziałem społeczności lokalne)	Analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie badań: a) IDI i/lub FGI z pracownikami i przedstawicielami organów LGD b) ankiet wśród mieszkańców obszaru LGD c) ankiet i/lub IDI i/lub FGI wśród beneficjentów i wnioskodawców d)danych zastanych e) ankieta w formie elektronicznej – na stronie LGD Stosowane kryteria ewaluacji: trafność, efektywność, skuteczność, użyteczność, Źródło: dane własne, dane GUS, dane z prowadzonych badań	czas pomiaru: 2022 rok okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR 2016-2022	-rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie -realizacja LSR zgodna z harmonogramem -uczestnictwo w posiedzeniach -przestrzeganie regulaminu -jakość świadczonych usług -rozpoznawalność LGD wśród mieszkańców -podnoszenie kompetencji przez pracowników LGD -jakość współpracy organów LGD i biura -skuteczność działań komunikacyjnych i promocyjnych -ocena długotrwałych efektów pracy LGD -skuteczność i efektywność pracy Stowarzyszenia

Załącznik Nr 3 do LSR

PLAN DZIAŁANIA

CEL / nazwa przedsię-wzięcia	**Lata 2016-2023**			**Program/Fundusz**	**Poddzia-łanie/ zakres Programu**
	Wskaźnik produktu	Wartość wskaźnika z jednostką miary	Planowane wsparcie (zł./EURO)		
CEL OGÓLNY I. Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD i wsparcie włączenia społecznego					
Cel szczegółowy 1.1. Wsparcie przedsiębiorczości na obszarze LGD					
P.1.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości – nowe miejsca pracy	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	51 szt.	876.357,58 EURO	PROW (EFRROW)	19.2. Wdrażanie LSR
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	2 szt.			
P 1.1.2. Tworzenie mikroprzedsiębiorstw (EFS)	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	23 os.	1.319.102,37zł.	RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 3)
Razem cel szczegółowy 1.1.	**PROW**		876.357,58 **EURO**		
	EFS		**1.319.102,37zł.**		
Wskaźnik rezultatu 1.1.1.	Liczba utworzonych miejsc pracy	53 szt.		PROW (EFRROW)	19.2 Wdrażanie LSR

Wskaźnik rezultatu 1.1.2.	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych ze EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej	23 os.		RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 3)
Cel szczegółowy 1.2. Podniesienie kompetencji zawodowych osób z obszaru LGD, szczególnie z grup de faworyzowanych					
P.1.2.1 Aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców obszaru LGD	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	8 os.	805.190,89zł. .	RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 1.)
	Liczba osób o niskich kwalifikacjach objętych wsparciem w programie	18 os.			
P 1.2.2 Rozwój usług społecznych	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	120 os.	882.332,60 zł.	RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 6)
Razem cel szczegółowy 1.2.	**EFS**		**1.687.523,49 zł.**		
Wskaźnik rezultatu 1.2.1	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	8 os.		RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 1)
Wskaźnik rezultatu 1.2.1	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu	18 os.			
Wskaźnik rezultatu 1.2.2	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu	120 os.			Działanie 9.1. (Typ operacji 6)
Wskaźnik	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, pracujących po	11 os.			

rezultatu 1.2.2	opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)				
Wskaźnik rezultatu 1.2.2	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu	2 os.			
RAZEM CEL OGÓLNY I	**PROW 19.2**		876.357,58 **EURO**		
	EFS		**3.006.625,86 zł.**		
CEL OGÓLNY II. Wzrost atrakcyjności obszaru LGD					
Cel szczegółowy 2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej oraz rewitalizacja i poprawa estetyki miejscowości na obszarze LGD					
P.2.1.1. Budowa, przebudowa ogólnodostępnej (niekomercyjnej) infrastr. turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej, techn. na obszarze LGD (leader)	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów	36 szt.	814.203,02 EURO	PROW (EFRROW)	19.2. Wdrażanie LSR
P 2.1.2. Rewitalizacja małej skali	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	0,75 ha	2.202.390,47 zł.	RPOWP (EFRR)	Działanie 8.6. Typ projektu 9
P.2.1.3. Inwestycje	Liczba zabytków nieruchomych / ruchomych objętych wsparciem	2 szt.	665.175,00 zł.	RPOWP (EFRR)	Działanie 8.6. Typ projektu

kierunkowe w zakresie funkcji turystycznych i kulturalnych obiektów z wyłączeniem funkcji jedynie sakralnej	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	1szt.			7
P 2.1.4. Inwestycje z zakresu infrastruktury społecznej	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	1 szt.	810.086,53 zł.	RPOWP (EFRR)	Działanie 8.6. Typ projektu 8
	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawn.	1 obiekt			
Razem Cel szczegółowy 2.1.	**PROW 19.2**		**814.203,02 EURO**		
	EFRR		**3.677.652,00 zł.**		
Wskaźnik rezultatu 2.1.1.	Liczba osób korzystających z nowopowstałych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury rekreacyjnej, sportowej, turystycznej, kulturalnej, technicznej	3000 os.		PROW (EFRROW)	19.2. Wdrażanie LSR
Wskaźnik rezultatu 2.1.2.	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach wiejskich (RPO)	7 500 m^2		RPOWP (EFRR)	Działanie 8.6.(Typ projektu 9)
Wskaźnik rezultatu 2.1.3.	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne	1000 odwiedziny/rok		RPOWP (EFRR)	Działanie 8.6. (Typ projektu 7)
Cel szczegółowy 2.2. Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców					
P.2.2.1 Podniesienie świadomości	Liczba inicjatyw/ działań/ warsztatów z zakresu ochrony środowiska/ ekologii	3 szt.	7.500,00 EURO	PROW (EFRROW)	Aktywizacja

mieszkańców w zakresie ochrony środowiska/ ekologii	Liczba publikacji związanych z ochroną środowiska obszaru LGD	2 szt.	2.500,00 EURO	PROW (EFRROW)	Aktywizacja
	Liczba inicjatyw/ działań/ warsztatów z zakresu ochrony środowiska/ ekologii zrealizowanych przez organizacje pozarządowe	3 szt.	6.258,07 EURO	PROW (EFRROW) (grant)	19.2. Wdrażanie LSR
	Liczba inicjatyw związanych z promocją obszaru LGD	3szt.			
Razem cel szczegółowy 2.2	**PROW 19.4**		**10.000,00 EURO**		
	PROW 19.2 (grant)		**6.258,07 EURO**		
Wskaźnik rezultatu 2.2.1.	Liczba inicjatyw/ działań związanych z ekologią i ochroną lokalnego środowiska przyrodniczego	3szt.		PROW (EFRROW)	Aktywizacja
Wskaźnik rezultatu 2.2.1	Liczba wydanych publikacji związanych ze środowiskiem przyrodniczym LGD	2 szt.		PROW (EFRROW)	Aktywizacja
Wskaźnik rezultatu 2.2.1	Liczba uczestników przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska/ ekologii realizowanych przez organizacje pozarządowe z terenu LGD	50 os..		PROW (EFRROW) (grant)	19.2. Wdrażanie LSR
RAZEM CEL OGÓLNY II	**PROW 19.2**		**814.203,02 EURO**		
	PROW 19.4		**10.000,00 EURO**		
	PROW 19.2 (grant)		**6.258,07 EURO**		
	EFRR		**3.677.652,00 zł.**		
CEL OGÓLNY III. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD					
Cel szczegółowy 3.1. Integracja i aktywizacja mieszkańców obszaru LGD					
P. 3.1.1.	Liczba imprez/wystaw/ targów, w których LGD brała udział	10 szt.	46.250,00	PROW	Aktywizacja

Promocja obszaru oraz działania na rzecz krzewienia kultury i tradycji, w tym realizacja projektu współpracy	Liczba publikacji promujących obszar LGD	1szt.	EURO	(EFRROW)	
	Liczba zrealizowanych konkursów dla mieszkańców	2 szt.			
	Liczba targów/imprez kulturalnych, w których LGD brała udział	8 szt.			
	liczba działań aktywizujących/promujących dobre praktyki	10 szt.			
	Liczba bieżących opłat utrzymania biura/rok	8,5 lat	468.120,00 EURO	PROW (EFRROW)	Koszty bieżące
	Liczba lat realizacji pozostałych działań bieżących LSR	8,5 lat			
	liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	2 szt.	130.000,00 EURO .	PROW (EFRROW)	Projekt współpracy
	Liczba działań zrealizowanych w ramach projektu współpracy	12 szt.			
	Liczba publikacji wydanych w ramach projektu współpracy	1szt.			
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy obejmujących wymianę doświadczeń i dobrych praktyk	4 szt.			
	Liczba wizyt studyjnych	1 szt.			
	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	3 szt.	9.181,33 EURO	PROW (EFRROW) (grant)	19.2. Wdrażanie LSR
	Liczba inicjatyw związanych z promocją obszaru LGD	3 szt.			
Razem cel szczegółowy 3.1	**PROW 19.2 (grant)**		**9.181,33 EURO**		
	PROW 19.4		**514.370,00 EURO**		
	PROW 19.3		**130.000,00**		

			EURO		
Wskaźnik rezultatu 3.1.1.	Liczba uczestników imprez/targów/wystaw .	2000 os.		PROW (EFRROW)	Aktywizacja
Wskaźnik rezultatu 3.1.1.	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	4 szt.		PROW (EFRROW)	Projekt współpracy
Wskaźnik rezultatu 3.1.1.	Liczba uczestników wyjazdów studyjnych	50 os.			
Wskaźnik rezultatu 3.1.1.	Liczba udzielonych grantów dla organizacji pozarządowych i mieszkańców LGD promujących obszar LGD	3 szt.		PROW (EFRROW) (grant)	19.2. Wdrażanie LSR
Cel szczegółowy 3.2. Podniesienie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD					
P. 3.2.1 Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarze LGD	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji lub umiejętności uniwersalnych w programie	245 os.	1.354.090,14 zł.	RPOWP (EFS)	Działanie 9.1. (Typ operacji 5)
	Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie	10 szt.			
	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	15 os.			
P.3.2.2. Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	Liczba dni:18	36.250,00 EURO	PROW (EFRROW)	Aktywizacja
	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	Liczba dni:18			
	Liczba podmiotów/osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa	45 os.			
	Liczba spotkań inf.- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	15 szt.			
Razem Cel szczegółowy 3.2.	**PROW 19.4**		**36.250,00 EURO**		
	EFS		**1.354.090,14 zł.**		
Wskaźnik rezultatu 3.2.1.	Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe lub umiejętności uniwersalne po opuszczeniu programu	245 os.		RPOWP (EFS)	Działanie 9.1.

					(Typ operacji 5)
Wskaźnik rezultatu 3.2.1.	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują doposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych	10 szt.			
Wskaźnik rezultatu 3.2.1.	Liczba nauczycieli, którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu	15 os.			
Wskaźnik rezultatu 3.2.2.	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	4 os.		PROW (EFRROW)	Aktywizacja
Wskaźnik rezultatu 3.2.2.	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych	50 os.			
Wskaźnik rezultatu 3.2.2.	Liczba osób przeszkolonych, w tym liczba z grup de faworyzowanych	50 os.			
Wskaźnik rezultatu 3.2.2.	Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań	75%			
RAZEM CEL OGÓLNY III	**PROW 19.2 (grant)**		**9.181,33 EURO**		
	PROW 19.4		**550.620,00 EURO**		
	PROW 19.3		**130.000,00 EURO**		
	EFS		**1.354.090,14 zł.**		
Razem LSR	**EFS**		**4.360.716,00 zł.**		
	EFRR		**3.677.652,00 zł.**		
	PROW 19.3 (projekt współpracy)		**130.000,00 EURO**		
	PROW 19.2		**1.690.560,60 EURO**		

	PROW 19.2 (grant)	**15.439,40 EURO**	
	PROW 19.4 (koszty bieżące i aktywizacja)	**560.620,00 EURO**	

Załącznik nr 4 do LSR

BUDŻET LSR

Tabela 1. Wysokość wsparcia finansowego EFSI w ramach LSR w ramach poszczególnych poddziałań**.**

Zakres wsparcia	**Wsparcie finansowe (PLN/EURO)**					
	PROW	**RPO WP**		**PO RYBY**	**Fundusz Wiodący**	**Razem EFSI**
		EFS	**EFRR**			
Realizacja LSR	1.706.000,00 EURO	4.360.716,00 zł.	3.677.652,00 zł.	X	X	**EURO - 1.706.000,00** **Zł.- 8.038.368,00**
Współpraca	130.000,00 EURO	X	X	X	X	**130.000,00 EURO**
Koszty bieżące	468.120,00 EURO	X	X	X	468.120,00 EURO	**468.120,00 EURO**
Aktywizacja	92.500,00 EURO	X	X		92.500,00 EURO	**92.500,00 EURO**
RAZEM	**PROW EURO- 2.396.620,00**	**4.360.716,00 zł.**	**3.677.652,00 zł.**	**0**	**560.620,00 EURO**	**EURO - 2.396.620,00** **Zł. - 8.038.368,00**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 6 „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR" do Regulaminu naboru na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność

Tabela 2. Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2. PROW 2014-2020

	Wkład EFFROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	Razem
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	567.450,42 EURO	324.346,56 EURO	X	891.796,98 EURO
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	518.077,38 EURO	X	296.125,64 EURO	814.203,02 EURO
RAZEM	**1.085.527,80 EURO**	**324.346,56 EURO**	**296.125,64 EURO**	**1.706.000,00 EURO**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 6 „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR" do Regulaminu naboru na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność

Załącznik nr 5 do LSR

PLAN KOMUNIKACJI STOWARZYSZENIA LGD „SĄSIEDZI”

Komunikacja w procesie tworzenia i wdrażania lokalnej strategii rozwoju jest warunkiem nieodzownym w osiąganiu założonych efektów. Podstawowym warunkiem w planowaniu skutecznej komunikacji jest jej obustronność, a więc stały kontakt z lokalną społecznością. Takie podejście pozwala na pozyskanie informacji zwrotnej i służy transparentności działań LGD.

Niniejszy Pan ma zapewnić nie tylko odpowiednie narzędzia komunikacyjne, ale również identyfikację bieżących problemów komunikacyjnych oraz zwiększyć zakres współpracy partnerskiej i poziom zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD.

I. Cele działań komunikacyjnych

1.1. Wyniki przeprowadzonej analizy:

Podczas prowadzenia badań ewaluacyjnych uzyskano opinie mieszkańców oraz pracowników Biura LGD w zakresie stosowanych dotychczas rozwiązań w zakresie komunikowania się LGD z mieszkańcami obszaru. Poproszono o opinie czy stosowane rozwiązania były skuteczne i odpowiednie. Temat ten był również dyskutowany podczas otwartych spotkań konsultacyjno-informacyjnych organizowanych w I etapie prac nad LSR (na etapie opracowywania analizy SWOT i określenia celów LSR). W oparciu o zebrane w ten sposób informacje przygotowano wstępną propozycję zapisów planu komunikacyjnego, uwzględniając nowe uregulowania prawne dla okresu wdrażania LSR 2016-2022. Projekt tych treści skonsultowany został następnie z mieszkańcami poprzez umieszczenie propozycji na stronie internetowej LGD, przesłanie pocztą e-mail do członków Stowarzyszenia oraz beneficjentów wsparcia LSR z okresu wdrażania 2007-2013, wg posiadanej bazy adresowej posiadanej przez LGD. Jednocześnie przygotowano formularz, w którym wskazano metody komunikacji oraz etapy wdrażania LSR na lata 2016-2022. Mieszkańcy mogli ten formularz wypełnić i zgłosić swoje propozycje jakie metody komunikacji LGD powinno uwzględnić przy poszczególnych etapach wdrażania LSR. Ponadto mieszkańcy mieli wgląd do projektu Planu Komunikacji, który był w całości udostępniony w Biurze LGD. Każdy z nich mógł zgłosić swoje uwagi i sugestie do treści dokumentu. Na tym etapie konsultacje przeprowadzono również z sektorem publicznym, któremu drogą e-mail został przekazany projekt Planu komunikacji wraz z formularzem, w którym wskazano metody komunikacji. Zebrane uwagi poddane zostały analizie, a następnie wskazano jakie uwagi i zmiany zostały uwzględnione, a jakie nie i dlaczego. Informacja taka została opublikowana na stronie internetowej LGD.

Konsultacje nad projektem planu komunikacji trwały od 12.11 do 24 listopada 2015 r. Następnie dokonano przeanalizowania uwag i przygotowano wersję treści w tym zakresie do umieszczenia w projekcie LSR, który został całościowo poddany konsultacjom.

Z informacji przekazanych przez mieszkańców na etapie prac nad LSR, za najskuteczniejsze sposoby/ formy informowania, uważają, m.in.:

- Informacje/ artykuły na stronach internetowych urzędów gmin z linkiem do www LGD - 68,6%
- Spotkania informacyjne dla potencjalnych beneficjentów (grupy docelowej) konkursu w każdej gminie LGD - 49,8%
- Szkolenia dla potencjalnych beneficjentów – 41,5%
- Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej -35,2%
- Informacje wysyłaną drogą email do potencjalnych wnioskodawców – 24,9%
- Broszury/ ulotki dostarczane bezpośrednio do mieszkańców – 24,7%

- Prezentacja informacji podczas wydarzeń na obszarze LGD – 23,9%

Dlatego w działaniach zapewniających udział społeczności we wdrażaniu LSR wykorzystywane będą różne formy komunikowania zróżnicowane w zależności od odbiorców.

Podczas opracowywania niniejszego Planu wzięto pod uwagę również wyniki „Raportu z badania ewaluacyjnego ex-post obszaru objętego LSR Stowarzyszenia LGD „Sąsiedzi". Analiza ta pokazała, że:

- Szczegółowe informacje dotyczące możliwości wsparcia oraz warunkach ubiegania się o dofinansowanie planowanych przedsięwzięć powinny być przekazywane przynajmniej z 2-tygodniowym wyprzedzeniem czasowym jeszcze przed ogłoszeniem konkursu;
- Na obszarze każdej z gmin powinny być prowadzone spotkania informacyjne i szkoleniowe z udziałem specjalistów w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych. Na tych spotkaniach specjaliści powinni krok po kroku tłumaczyć jak powinien być wypełniany wniosek o dofinansowanie projektu wraz z załącznikami;
- Spotkania szkoleniowe powinny być organizowane w formie warsztatów;
- Informacje w zakresie zasad realizacji i rozliczania wniosków, które uzyskały wsparcie, powinny być przekazywane przynajmniej raz w roku;
- Informacje dotyczące wdrażania LSR powinny być przekazywane z wykorzystaniem technik informacyjno-komunikacyjnych;
- Przed planowanymi spotkaniami informacyjnymi/ szkoleniami na stronie LGD i/lub gmin wchodzących w jego skład powinny ukazywać się informacje związane z harmonogramem i zakresem merytorycznym spotkań;
- Mieszkańcy sugerują, iż tematyka spotkań informacyjnych i szkoleniowych nie powinna się ograniczać jedynie do naborów prowadzonych przez LGD, ale także do organizacji takich spotkań na temat wsparcia nieformalnych grup funkcjonujących na obszarze LGD, w tym do nawiązywania współpracy między mieszkańcami w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć.

W oparciu o przeprowadzone analizy przygotowano niniejszy Plan Komunikacyjny.

1.2.Najważniejsze cele:

Celem strategicznym w strategii komunikacji opracowanej przez LGD „Sąsiedzi" jest zbudowanie spójnego i pozytywnego wizerunku LGD, będącej realizatorem wielofunduszowej LSR na lata 2016-2022. Takie podejście do konstrukcji strategii komunikacji sprawia, iż pośrednio realizowane są cele zawarte w PROW 2014-2020, RPO Województwa Podlaskiego 2014-2020 oraz cele zawarte we Wspólnych Ramach Strategicznych i Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku. Takie podejście służy też maksymalnemu i efektywnemu wykorzystaniu środków finansowych pochodzących z Unii Europejskiej.

Poza tworzeniem trwałego i pozytywnego wizerunku LGD, zadaniem postawionym w celach działań promocyjnych i informacyjnych jest:

- Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach operacji, które będą miały największe szanse wsparcia z funduszy UE dostępnych w ramach budżetu LSR;
- Udzielanie profesjonalnych informacji w zakresie wyjaśnienia kryteriów oceny operacji do dofinansowania oraz odnoszące się do procedur i kryteriów związanych z danym naborem;
- Aktywizacja oraz współpraca lokalnych środowisk poprzez bezpłatne doradztwo świadczone w Biurze LGD w zakresie zasad ubiegania się o dofinansowanie,
- Wspieranie beneficjentów w realizacji operacji;
- Zapewnienie mieszkańcom obszaru działania LGD informacji na temat operacji współfinansowanych ze środków UE dostępnych w ramach budżetu LSR;
- Uzyskanie informacji zwrotnej na temat oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD;
- Popularyzowanie i promocja efektów realizacji projektów innowacyjnych, prezentacja sukcesów z wdrażania LSR.

Działania komunikacyjne prowadzone są przez zastosowanie odpowiednich metod i narzędzi komunikacji dobranych stosownie do określonych grup docelowych.

Powyższe cele zostaną osiągnięte poprzez intensywne, różnorodne i długofalowe działania informacyjno-promocyjne, których ważnym elementem będą kampanie:

- promocyjno – wizerunkowe, skierowane do mediów, ogółu społeczeństwa oraz dotychczasowych i potencjalnych Beneficjentów,
- informacyjne – adresowane do konkretnych grup potencjalnych Beneficjentów, uprawnionych do korzystania ze środków Unii Europejskiej przed każdym z planowanych naborów.

Wybrane metody komunikacyjne zakładają aktywny udział wnioskodawców i mieszkańców obszaru LSR oraz przekazywanie przez nich istotnych wskazówek na temat zmian, jakie przeprowadzić powinno Stowarzyszenie w swoich dokumentach, procedurach i kryteriach. Podobny cel będą miały działania przeprowadzane w związku z procesem ewaluacji i aktualizacji LSR. W ich trakcie Stowarzyszenie będzie również zachęcać osoby zainteresowane rozwojem obszaru do przystąpienia do Stowarzyszenia.

II. Rodzaje działań komunikacyjnych i środków przekazu

2.1. Rodzaje działań informacyjno-promocyjnych

Każda forma komunikacji powinna być dostosowana do poszczególnych grup docelowych. Dlatego też w ramach zapewnienia szerokiego, wielokanałowego i użytecznego dostępu do informacji i pomocy spełnione muszą być pewne zasady realizacji komunikacji, szczególnie w zakresie dostępu do informacji, która będzie pomocna potencjalnym wnioskodawcom i beneficjentom.

Spośród wielu środków w planie komunikacji uwzględniono kilka narzędzi odpowiadającym celom LSR i określonym grupom docelowym. Wśród tych działań informacyjno-promocyjnych są:

- ***kampanie informacyjne*** – kierowane do ogółu społeczności lokalnej, a wśród niej potencjalnych beneficjentów. Celem kampanii będzie szeroka informacja i promocja samej LSR, zaplanowanych w niej przedsięwzięć i kryteriów oceny wniosków aplikacyjnych. W kampaniach zostaną wykorzystane przede wszystkim środki masowego przekazu i spotkania bezpośrednie;
- ***materiały informacyjne, promocyjne i szkoleniowe*** (w formie drukowanej i elektronicznej) – będą wykorzystywane częściowo w kampanii informacyjnej, a częściowo w realizowanych programach edukacyjnych;
- ***okazjonalne imprezy masowe*** – organizowane przez LGD w partnerstwie z podmiotami społecznymi, publicznymi i gospodarczymi oraz uczestnictwo LGD w tego typu imprezach organizowanych przez inne podmioty.
- ***Seminaria, konferencje, spotkania informacyjno-konsultacyjne*** - będą zastosowane głównie celem informacji i wsparcia ściśle wyselekcjonowanej grupy potencjalnych beneficjentów w postaci informacji i doradztwa merytorycznego;
- ***Portal internetowy www.lgd-sasiedzi.pl*** oraz portale gmin leżących na obszarze LGD – ten środek komunikacji posłuży do prezentacji wszystkich dokumentów związanych z wdrażaniem LSR, a także do bieżącego informowania, np. o terminach naboru wniosków, planowanych konkursach itp. Wszystkie informacje udostępniane na portalach internetowych będą miały formę przejrzystą i zrozumiałą dla beneficjenta. Będą także zawierały adresy kontaktowe do osób odpowiedzialnych za wdrażanie LSR.
- ***Przekazywanie informacji pocztą elektroniczną.***

W odniesieniu do komunikacji wewnętrznej ustalono, iż komunikację tę definiują podstawowe dokumenty pracy biura (np. zakresy czynności, umowy, regulamin pracy Biura) i działalności organów LGD, które zapewnią prawidłowość procesu komunikowania, w tym także prowadzenie odpowiedniej dokumentacji związanej z procesem, jego monitorowaniem i ewaluacją działań komunikacyjnych.

Za całokształt działań informacyjno-komunikacyjnych odpowiedzialne będzie Biuro LGD. Dodatkowo, w każdym Urzędzie Gminy wchodzącej w skład LGD udostępniona zostanie tablica informacyjna, na której będą umieszczane aktualne informacje dotyczące spraw LGD i LSR. Ponadto każda z gmin dysponować będzie materiałami informacyjno-promocyjnymi (ulotki, foldery, broszury itp.) dotyczące LGD „Sąsiedzi". Celem tych działań jest dotarcie z informacją, promocją i pomocą merytoryczną do jak największej liczby beneficjentów Lokalnej Strategii Rozwoju. Gminy będą także wspomagać działania związane z rekrutacją uczestników seminariów, szkoleń i konferencji.

Treść komunikatów dostosowana będzie do prowadzonych działań promocyjnych:

- informacyjne– tj. treści pozbawione emocji, czyli czysto fachowe i informacyjne – narzędzia: biuletyn, ulotki, dokumenty programowe,

- wizerunkowe – reklama na materiałach promocyjnych spójna z Systemem Identyfikacji Wizualnej, promująca styl, elegancję i profesjonalizm,
- perswazyjne – wszelkie reklamy: radiowe, prasowe, na plakatach, roll-up`ie, podczas wystaw, targów i własnych przedsięwzięć.

Środki przekazu pozwalają na realizację komunikacji z poszczególnymi grupami docelowymi. Poniższe zestawienie przedstawia środki przekazu, jakie będą wykorzystywane na każdym etapie komunikacji w zależności od zakładanych potrzeb określonych segmentów grup docelowych.

Dotarcie bezpośrednie (obejmuje sposoby komunikacji z docelowymi odbiorcami bez pośrednictwa zewnętrznych mediów):

- imprezy i wydarzenia promocyjne
- strona internetowa LGD: www.lgd-sasiedzi.pl
- strony internetowe gmin wchodzących w skład LGD
- konkursy
- ogłoszenia na tablicach urzędowych w Urzędach Gmin należących do LGD
- poczta elektroniczna
- szkolenia, spotkania informacyjne, warsztaty, wizyty studyjne
- drukowane materiały informacyjne, ulotki, broszury

2.2. Działania komunikacyjne skierowane do grup defaworyzowanych

Podstawowym wymogiem komunikacji jest zapewnienie równego dostępu do informacji na temat LSR. Należy dążyć do tego, aby skuteczność komunikacji z osobami z grup defaworyzowanych była taka sama, jak w przypadku komunikacji z pozostałymi grupami docelowymi. Wypełnienie tych wymogów wiąże się z zastosowanie w komunikacji z tymi osobami następujących zasad:

1. Przewidywanie potrzeb grup defaworyzowanych i uwzględnienie ich na etapie planowanego danego działania informacyjnego, promocyjnego lub edukacyjnego.
2. Dopasowanie zastosowanych środków oraz kontekstu komunikacji do potrzeb grup defaworyzowanych.

W stosunku do grup defaworyzowanych, wykluczonych ze względu na dostęp do rynku pracy zamierza się zastosować następujące działania komunikacyjne:

- informacja na stronie internetowej LGD
- przekazywanie informacji do Powiatowego Urzędu Pracy w Łomży lub do Lokalnego Punktu Informacyjnego Funduszy Europejskich w Łomży
- udział w Targach Pracy na obszarze LGD
- informacje na gminnych spotkaniach z sołtysami, na sesjach Rady Gmin
- ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, GOKi)
- artykuły na stronach internetowych (LGD, gmin itp.)
- szkolenia dedykowane osobom z grupy defaworyzowanej
- poczta elektroniczna
- doradztwo indywidualne pracowników Biura LGD

Przy realizacji Planu Komunikacji będą przestrzegane Wytyczne Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy Unii Europejskiej na lata 2014-2020.

III. Grupy docelowe poszczególnych działań komunikacyjnych

Odbiorcą komunikacji o LSR jest każdy mieszkaniec obszaru działania LGD „Sąsiedzi". To nie oznacza jednakowej komunikacji do wszystkich odbiorców. Ich zróżnicowane potrzeby informacyjne narzucają konieczność prowadzenia zróżnicowanej komunikacji.

Grupy docelowe, do których kierowane będą poszczególne działania komunikacyjne wynikają z LSR i zapisanych tam celów ogólnych i szczegółowych. Grupę docelową można zatem podzielić na trzy podstawowe poziomy:

1. **BENEFICJENCI/ PROJEKTODAWCY (FAKTYCZNI I POTENCJALNI)** to segment bezpośrednio zaangażowany we wprowadzenie zmian, osoby i organizacje ubiegające się lub mogące się ubiegać o współfinansowanie operacji – są to liderzy zmian.

Potrzeby komunikacyjne dotyczyć będą kwestii ściśle merytorycznych związanych bezpośrednio z realizowaną operacją. Tę grupę należy motywować do promowania własnej operacji i funduszy europejskich, do dzielenia się pozytywnymi doświadczeniami w realizacji przedsięwzięć.

Potencjalni beneficjenci z kolei, wymagają motywacji do podjęcia konkretnych działań. Aktywnie poszukują rozwiązań. Komunikat powinien być dostosowany do ich potrzeb i oczekiwań. Powinien wskazywać szanse jakie daje możliwość finansowania ze środków unijnych ich pomysłów.

LGD udostępni beneficjentom informacje ważne dla nich z punktu widzenia realizacji projektów. Przede wszystkim LGD zapewni niezbędne dokumenty określające warunki uzyskania wsparcia. Wszelkie informacje o konkursach będą zamieszczone na stronie LGD. W miarę zapotrzebowania będą organizowane dla beneficjentów szkolenia specjalistyczne. Na każdym etapie realizacji projektów beneficjenci będą mieli możliwość konsultacji z pracownikiem Biura LGD.

2. **UCZESTNICY OPERACJI** – to osoby aktywnie uczestniczące w operacjach, wśród których szczególne znaczenie mają członkowie grup społecznych stojących przed wyzwaniami/ problemami mogącymi ograniczać ich udział w życiu społecznym i gospodarczym, osoby te mogą skorzystać lub korzystają z efektów operacji realizowanych przez liderów zmian.

Komunikaty do faktycznych i potencjalnych uczestników projektu powinny obudzić w nich zainteresowanie możliwościami zmian dzięki środkom przewidzianym w budżecie LSR oraz przekonać o ich dostępności. Komunikaty powinny wskazywać szanse jakie niesie wsparcie środków przewidzianych w LSR.
Przy budowaniu komunikatów należy pamiętać o ich personalizacji, powinny zawierać informacje dotyczące rzeczywistej potrzeby potencjalnego uczestnika przedsięwzięć. Grupa ta oczekuje także wsparcia merytorycznego w rozwiązaniu bieżących problemów, najczęściej dotykanych ich samych, ich sytuacji społecznej i zawodowej. Istotnym oczekiwaniem członków tej grupy jest chęć wykorzystywania ich wiedzy i doświadczenia, po realizacji operacji.

3. **ODBIORCY REZULTATÓW** – rozumiani jako ogół społeczności lokalnej (mieszkańcy), ale i turyści, inwestorzy jako osoby korzystające bezpośrednio i pośrednio z efektów przedsięwzięć realizowanych z udziałem środków przewidzianych w LSR.

Odbiorcom rezultatów w komunikatach należy uświadomić, że są „konsumentami" efektów pracy beneficjentów, przez upowszechnianie informacji o korzyściach jakie, dla nich z tego tytułu wynikają.
Do tej grupy kierować należy komunikaty kształtujące obraz korzyści wynikających z efektywnego wykorzystania środków przewidzianych w budżecie LSR. Tworzyć należy jednak ogólne zainteresowanie społeczeństwa szansą, jaką jest efektywne wykorzystanie wsparcia z UE.

WAŻNE: Komunikacja obejmuje wszystkie trzy segmenty. Liderzy zmian są grupą priorytetową z punktu widzenia realizacji LSR. Udział lokalnej społeczności i wyodrębnionych z niej poszczególnych interesariuszy w procesie komunikacji będzie możliwie szeroki i otwarty.

Specyficzną grupą docelową są również media lokalne i grupy opiniotwórcze (w tym m.in. eksperci z dziedziny gospodarki, polityki regionalnej, decydenci). W opracowanym planie komunikacji nie wyodrębniona została jednak ta grupa z uwagi, iż jest ona jednocześnie kanałem komunikacji. Mimo to, zaznaczona została ich rola w tym procesie. Dla każdej z ww. grup zidentyfikowano następujące tło przekazu komunikacyjnego.

Tabela 1. Rodzaje grupy docelowej i przypisany im zalecany przekaz komunikacyjny

Lp.	Rodzaj grupy docelowej	Charakterystyka grupy	Zalecany przekaz	Rola grupy docelowej

1	Beneficjenci (projektodawcy)	tę grupę można podzielić na dwie części: -potencjalnych beneficjentów (potencjalnych projektodawców) -beneficjentów (projektodawców), którzy już realizują projekty dofinansowane ze środków Funduszy Europejskich Potencjalnymi beneficjentami (projektodawcami) są: • Jednostki samorządu terytorialnego, w tym jednostki organizacyjne jst, • Sektor pozarządowy • Przedsiębiorcy (mikro, mali, średni), • Jednostki turystyki, w tym hotele, • Placówki edukacyjne; szkoły i inne placówki, • Kościoły i związki wyznaniowe, • Spółdzielnie socjalne, • Jednostki otoczenia biznesu (organizacje zrzeszające przedsiębiorców, agencje rozwoju regionalnego, izby gospodarcze, przemysłowo – handlowe, jednostki sektora bankowego, fundusze poręczeń kredytowych i pożyczkowych), • Sołtysi • Organizacje rolnicze • Inne.	Komunikat najbardziej rozbudowany i specjalistyczny, a jednocześnie istotnie aktywizujący, motywujący, pobudzający do działania	Opinia tej grupy na temat LSR będzie się kształtowała m.in. na podstawie kontaktów z punktami informacyjnymi stanowiąc kryterium skuteczności i trwałości całego systemu informacji.
2	Uczestnicy operacji	•Pracownicy wszystkich instytucji, organizacji i przedsiębiorstw wymienionych w segmencie dotyczącym beneficjentów •Dzieci i młodzież •Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym •Osoby bezrobotne i zagrożone bezrobociem •Osoby zależne, w tym starsze i niepełnosprawne •Przedszkola i szkoły prowadzące kształcenie ogólne, i ich uczniowie •Wychowankowie, nauczyciele	Komunikaty kształtujące obraz korzyści wynikających z efektywnego wykorzystania środków unijnych, m.in. podczas: festynów, spotkań, szkoleń, informacji na stronach internetowych itp.	Wizerunek LSR w oczach społeczeństwa, wspierany przez media, decyduje o pozytywnym lub nieprzychylnym klimacie społecznym wokół środków unijnych, polityki rozwojowej gmin, czy wreszcie samej Unii Europejskiej
3	Odbiorcy	Mieszkańcy, lokalni liderzy,	Podczas spotkań	Wizerunek LSR w

	rezultatów	grupy nieformalne/ samopomocowe, osoby zaangażowane w działaniach organizacji społecznych W tej grupie docelowej kumulują się efekty komunikacyjne działań i zachowań wszystkich grup interesariuszy Funduszy Europejskich	konsultacyjnych, informacyjnych, szkoleniowych, w trakcie imprez, festynów, media (w szczególności prasa bezpłatna, internet)	oczach społeczeństwa, wspierany przez media, decyduje o pozytywnym lub nieprzychylnym klimacie społecznym wokół środków unijnych, polityki rozwojowej gmin, czy wreszcie samej Unii Europejskiej

Źródło: opracowanie własne

Ponadto działania komunikacyjne adresowane będą również do:

- mediów,
- partnerów społecznych i gospodarczych,
- instytucji zaangażowanych we wdrażanie LSR
- decydentów i liderów,
- środowisk opiniotwórczych (artyści, kościoły, sportowcy, branża reklamowa itp.).

IV. Plan komunikacyjny

Cele główne strategii komunikacji wpisują się w cel strategiczny – nadrzędny, ale uwzględniają przede wszystkim cele ogólne LSR i realizacji tych celów podporządkowane są działania komunikacyjne. W przypadku LGD „Sąsiedzi", działania komunikacyjne związane są z trzema celami ogólnymi. Opis planu komunikacji prezentuje więc układ: cel ogólny LSR, podporządkowany mu cel komunikacyjny, adresaci działań komunikacyjnych, środki i działania komunikacyjne, efekty tych działań i wskaźniki. Założono, że wskaźniki będą kompatybilne ze wskaźnikami produktu określonymi w planie działania i podane w formie mierzalnej, ale także są tam wskaźniki, których zmierzyć nie można. Zakłada się, że nastąpią korzystne zmiany w postawach obywatelskich i wpłyną one na wzrost potencjału kapitału społecznego.

Plan komunikacyjny w odniesieniu do poszczególnych celów ogólnych, zapisanych w LSR, przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Plan komunikacyjny – powiązane celów LSR z grupą docelową, środkami komunikacji i efektami

Lp.	Cel komunikacyjny	Grupa docelowa	Środki/ narzędzia komunikacji	Efekty, jakie LGD chce uzyskać dzięki środkom komunikacji
dla Celu ogólnego I. WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO				
1.	Podniesienie świadomości społecznej znaczenia przedsiębiorczości w rozwoju gospodarczym obszaru i sprzyjającemu włączeniu społecznemu	Istniejący przedsiębiorcy, potencjalni przedsiębiorcy, grupy osób defaworyzowanych (w szczególności osoby długotrwale bezrobotne, osoby młode do 35 r.ż, powyżej 50 r.ż., korzystające z pomocy społecznej, niepełnosprawne), rolnicy zamierzający otworzyć działalność gospodarczą Wytwórcy produktów rolnych Podmioty gospodarcze zajmujące się produkcją lokalną i usługową	Kampanie informacyjne Spotkania bezpośrednie Warsztaty tematyczne Szkolenia Informacja publiczna Doradztwo indywidualne	***Gospodarcze:*** wzrost liczby przedsięwzięć gospodarczych, w tym turystycznych, rozwój już istniejących przedsiębiorstw, zwiększenie poziomu zatrudnienia; zwiększenie liczby podmiotów zaangażowanych w tworzenie produktów i usług lokalnych; ***Społeczne:*** aktywizacja społeczności lokalnej w podejmowaniu przedsięwzięć, zwiększanie umiejętności aplikowania o środki zewnętrzne, włączenie społeczne grup defaworyzowanych
dla celu ogólnego II. WZROST ATRAKCYJNOŚCI OBSZARU LGD				
2.	Podnoszenie świadomości społeczności lokalnej o walorach kulturowych, historycznych, turystycznych, przyrodniczych obszaru oraz podejmowanie działań na rzecz rewitalizacji obszaru LGD oraz budowy/ przebudowy infrastruktury związanej z integracją społeczną i aktywizacją zawodową	Sformalizowane grupy społeczne Organizacje pozarządowe Podmioty sektora publicznego	Kampanie informacyjne Spotkania bezpośrednie Warsztaty tematyczne Szkolenia Informacja publiczna Doradztwo indywidualne	***Gospodarcze***: rewitalizacja małej infrastruktury na obszarze LGD „Sąsiedzi" (lokalna infrastruktura techniczna, świetlice, mała architektura, renowacja zabytków itp.); Utworzenie CIS ***Społeczne:*** zwiększenie umiejętności przygotowania wniosków aplikacyjnych; organizacja wydarzeń/ imprez markowych, promocja obszaru; zwiększenie wartości kapitału
dla celu ogólnego III. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD				
3.	Doskonalenie kapitału społecznego, budowanie świadomości tożsamości lokalnej i aktywizacja społeczności	Sformalizowane grupy zainteresowań Zdefiniowane grupy defaworyzowane	Kampanie informacyjne Szkolenia Warsztaty tematyczne Animacja różnych grup	***Społeczne:*** aktywizacja społeczności lokalnej w podejmowaniu przedsięwzięć dla dobra ogółu; zwiększenie współpracy i integracji społeczności lokalnych, włączenie społeczne grup

	lokalnej, animacja społeczna, podniesienie kompetencji kluczowych wśród dzieci i młodzieży	Organizacje pozarządowe Potencjalni inwestorzy z sektora publicznego	społecznych, w tym grup defaworyzowanych (osoby długotrwale bezrobotne, osoby młode do 35 r.ż., powyżej 50 r.ż., osoby korzystające z pomocy społecznej, niepełnosprawne) Doradztwo	defaworyzowanych; zwiększona oferta zajęć dodatkowych w szkołach publicznych; zwiększenie umiejętności przygotowania wniosków aplikacyjnych; ***Gospodarcze:*** pełne wykorzystanie obiektów publicznych; prowadzenie m.in. świetlic środowiskowych i/lub klubów młodzieżowych

Źródło: opracowanie własne

V. Zakładane wskaźniki w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych

Każdemu z celów komunikacyjnych przypisano wskaźniki, których osiągnięcie będzie stanowiło podstawę do oceny stopnia realizacji danego celu. Wskaźniki dobrano w taki sposób, aby pokazywały postęp w realizacji celów Planu Komunikacyjnego.

Realizacja celów nie jest zależna wyłącznie od działań komunikacyjnych, a stanowi wypadkową innych elementów wdrażania Funduszy Strukturalnych.

Tabela 3. Powiązanie wskaźników z poszczególnymi celami wraz z informacją na temat sposobu ich pomiaru (finansowanych w ramach poddziałania Koszty bieżące i aktywizacji)

Nazwa działania komunikacyjnego	Zakładane wskaźniki	Planowane efekty
Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2016-2022	• zamieszczenie 25 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub5 gmin), • organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych (ok. 15 osób na każde spotkanie, badanie ankietowe po spotkaniu) • Liczba odwiedzin strony internetowej LGD – ok. 6 000 osób • Liczba ogłoszeń na tablicach informacyjnych w gminach należących do LGD – 30 szt. • Informacje przekazywane do PUP w Łomży lub do Punktu Informacyjnego Funduszy Europejskich w Łomży – 1szt. • Eventy i imprezy – 1 szt. • Konkursy/ działania edukacyjne dla mieszkańców – 2 szt.	• dotarcie do co najmniej 300 osób z informacjami o LSR na lata 2016-2022, • podniesienie poziomu wiedzy mieszkańców o głównych założeniach LSR (wyniki ankiet po spotkaniach), • liczba składanych wniosków konkursowych
Kampanie promocyjne dotyczące wdrażania LSR	• liczba wyjazdów studyjnych – 2 szt. • liczba publikacji promująca obszar LGD – 4 szt. • liczba imprez/wystaw/targów w , których LGD brała udział - 18	liczba uczestników wyjazdów studyjnych – 50 os. liczba wydanych i rozprowadzonych publikacji – 2000 szt. liczba uczestników imprez/targów/wystaw – 2 tys. obco

	szt. • liczba szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych w których LGD brała udział – 20 szt. • liczba działań aktywizujących/promujących dobre praktyki - 13 szt.	liczba osób zaangażowanych we wdrażanie LSR uczestniczących w szkoleniach wewnętrznych i zewnętrznych którzy podniesie wiedzę i kwalifikacje liczba uczestników warsztatów/projektów – 50 os.
Kampania informacyjna nt. zasad oceniania i wyboru operacji przez LGD	• zamieszczenie 6 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub 5 gmin), • opublikowanie artykułów lub ogłoszeń w prasie - 5 • organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych (ok. 15 osób na każde spotkanie, badanie ankietowe po spotkaniu)	• dotarcie do co najmniej 300 osób z informacjami o kryteriach wyboru operacji, • podniesienie poziomu wiedzy potencjalnych beneficjentów (wyniki ankiet po spotkaniach)
Informowanie na temat warunków i sposobów realizacji i rozliczania projektów	• przyjęcie 50 osób w punkcie konsultacyjnym w Biurze LGD, • organizacja 5 spotkań informacyjno – konsultacyjnych	• podniesienie poziomu wiedzy potencjalnych beneficjentów (wyniki ankiet po spotkaniach szkoleniowych i doradczych)
Informacja na temat możliwości włączenia się do realizowanych projektów oraz potencjalnych korzyści Informacja na temat możliwości samozatrudnienia, bądź objęcia działaniem kwalifikacyjnym w ramach realizowanych projektów	• dotarcie z informacjami do 20 osób objętych wsparciem PUP lub OPS, • zamieszczenie 6 artykułów (informacji) na stronach internetowych (LGD lub5 gmin), • ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, GOK) – 1 szt. • organizacja 1 spotkania informacyjno-konsultacyjnego	• podniesienie poziomu wiedzy o propozycjach zawartych w LSR wśród osób z grup defaworyzowanych, • liczba przedstawicieli grup defaworyzowanych w realizowanych projektach, • liczba projektów realizowanych w ramach celu głównego I (wskaźnik zatrudnienia)
Prezentacja projektów realizowanych i zrealizowanych	• publikacja 1 opracowania nt. dobrych praktyk realizacji projektów w ramach LSR, • liczba sfotografowanych zrealizowanych projektów i upublicznione na stronie internetowej LGD lub w formie ulotki – 20 szt. • organizacja 5 spotkań informacyjno-konsultacyjnych	• dotarcie do co najmniej 350 osób z przykładami zrealizowanych projektów, • podniesienie poziomu wiedzy mieszkańców o efektach realizacji LSR),
Badanie opinii i satysfakcji beneficjentów	• zebranie łącznie 150 ankiet (online lub po doradztwie,) • liczba raportów ewaluacyjnych (ewaluacja on going – 6 raportów; ewaluacja ex-post – 1 raport)	• pozyskanie informacji o koniecznych zmianach w procesie świadczenia pomocy przez LGD oraz możliwość podniesienia jego jakości

VI. Ramowy harmonogram realizacji poszczególnych działań komunikacyjnych

W budowie planu komunikacji związanej z wdrażaniem LSR 2016-2022, te najmniej skuteczne metody w niektórych przypadkach pominięte, lub zastosowane w ograniczonej formie, lub wyłącznie w stosunku do wybranych grup docelowych. Szczegółowy plan komunikacji w procesie realizacji LSR 2016-2022 dla LGD „Sąsiedzi" znajduje się w tabeli 4. Podjęto decyzję, iż na początku każdego roku kalendarzowego przeprowadzana będzie rewizja harmonogramu działań komunikacyjnych i w przypadku jakichkolwiek zmian, np. aktualizacji terminów naborów wniosków wprowadzanych przez UMWP w Białymstoku, czy wniosków wynikających z okresowych ewaluacji, plan ten będzie podlegał niezbędnym korektom.

Tabela 4. Ramowy harmonogram dla poszczególnych działań komunikacyjnych (finansowanych w ramach Kosztów bieżących i aktywizacji)

Termin	***Cel komunikacji***	***Nazwa działania komunikacyjnego***	***Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)***	***Środki przekazu***
I/II połowa 2016 r. lub w kolejnych latach	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR na lata 2016-2022 (głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach operacji, które będą miały największe szanse wsparcia z budżetu LSR)	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2016-2022	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru i grupy Defaworyzowane	•informacje na oficjalnej stronie internetowej LGD, lub informacje na oficjalnych stronach internetowych gmin obszaru LGD, • ogłoszenia na tablicach informacyjnych w gminach należących do LGD •organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych na obszarze LGD, •informacje przekazywane do PUP w Łomży lub do Punktu Informacyjnego Funduszy Europejskich w Łomży •odwiedziny strony internetowej LGD
I/II połowa 2016 r. i w kolejnych latach	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez Radę LGD (zwłaszcza kryteriów jakościowych)	Kampania informacyjna nt. zasad oceniania i wyboru operacji przez LGD	wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	• informacje na oficjalnej stronie internetowej LGD, lub informacje na oficjalnych stronach internetowych gmin obszaru LGD, • organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych w każdej z gmin obszaru LGD, • opublikowanie artykułów lub ogłoszeń w prasie
I połowa 2016 r./ do końca realizacji	Wspieranie beneficjentów LSR w realizacji projektów.	Informowanie na temat warunków i sposobów realizacji i rozliczania projektów	Beneficjenci oraz projektodawcy	• organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych, • przyjęcie osób w punkcie konsultacyjnym w

LSR				biurze LGD
II połowa 2016 r./ do końca realizacji LSR	Pozyskanie informacji zwrotnej dotyczącej oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem przeprowadzenia ew. korekt w tym zakresie, np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, doskonalenia umiejętności komunikacyjnych	Badanie opinii i satysfakcji beneficjentów	-odbiorcy rezultatów czyli mieszkańcy, -beneficjenci (faktyczni i potencjalni) m.in. organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa, -faktyczni i potencjalni uczestnicy projektów m.in. dzieci i młodzież, rodziny dysfunkcyjne, osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, osoby bezrobotne i zagrożone bezrobociem, osoby poniżej 35 r.ż., osoby o niskich kwalifikacjach, przedszkola i szkoły prowadzące kształcenie ogólne, ich uczniowie, lokalni przedsiębiorcy	Ankieta dla mieszkańców, W przypadku beneficjentów operacji – ankieta kierowana drogą elektroniczną na adresy e-mail wnioskodawców
I połowa 2017 r. (i w każdym kolejnym roku)	Aktywizacja potencjalnych uczestników projektów (odbiorców projektów), w tym przedstawicieli grup defaworyzowanych	Informacja na temat możliwości włączenia się do realizowanych projektów oraz potencjalnych korzyści Informacja na temat możliwości samozatrudnienia, bądź objęcia działaniem kwalifikacyjnym w ramach realizowanych projektów	mieszkańcy obszaru, przedstawiciele grup defaworyzowanych, wskazanych w LSR (m.in. długotrwale bezrobotni, osoby młode oraz osoby w wieku 55+ pozostające bez pracy, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym)	**Do mieszkańców:** • informacje na oficjalnej stronie internetowej LGD, lub informacje na oficjalnych stronach internetowych gmin obszaru LGD, • ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, GOK), • organizacja spotkania informacyjno-konsultacyjnego, **Grupy defaworyzowane:** • dotarcie z informacjami do osób objętych wsparciem OPS lub PUP, • informacje na oficjalnej stronie internetowej LGD, lub informacje na oficjalnych stronach internetowych gmin obszaru LGD, • ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (urzędy, GOKi)
II połowa	Uzyskanie informacji zwrotnej nt.	Badanie opinii i	Beneficjenci	• Ankieta na oficjalnej stronie LGD,

2017 r. (i w kolejnych latach zgodnie z planem działania)	oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie	satysfakcji beneficjentów		• Ankiety po doradztwie, • Raport ewaluacyjny on going
I/II poł. 2017 r. (i w każdym kolejnym roku)	Zapewnienie mieszkańcom obszaru działania LGD informacji na temat operacji współfinansowanych z Funduszy Europejskich dostępnych w ramach budżetu LSR	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020	Mieszkańcy obszaru LGD (w tym potencjalni wnioskodawcy i beneficjenci)	• eventy i imprezy • informacje na oficjalnej stronie internetowej LGD lub stronach internetowych gmin obszaru LGD • odwiedziny strony internetowej LGD • konkursy/ działania edukacyjne dla mieszkańców • liczba ogłoszeń na tablicach informacyjnych należących do LGD
I połowa 2018 r. (i w kolejnych latach)	Zapewnianie szerokiej akceptacji społecznej dla działań rozwojowych i kierunków rozwojowych realizowanych przy pomocy LSR.	Prezentacja projektów realizowanych i zrealizowanych	Mieszkańcy obszaru LGD (w tym potencjalni wnioskodawcy i beneficjenci)	• sfotografowanie zrealizowanych projektów i upublicznienie na stronie internetowej LGD lub w formie ulotki • organizacja spotkań informacyjno-konsultacyjnych • publikacja opracowania nt. dobrych praktyk realizacji projektów w ramach LSR
I/II połowa 2018 r. lub w kolejnych latach	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o założeniach LSR oraz podnoszenie wiedzy osób zaangażowanych we wdrażanie LSR	Kampanie promocyjne dotyczące wdrażania LSR	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy oraz osoby zaangażowane we wdrażanie LSR	• wyjazdy studyjne • publikacje promujące obszar LGD • imprezy/wystawy/targi w , których LGD brała udział • szkolenia wewnętrzne i zewnętrzne w których LGD brała udział • działania aktywizujące/promujące dobre praktyki

I/II poł. 2022 r.	Pozyskanie informacji zwrotnej dotyczącej oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem przeprowadzenia ew. korekt w tym zakresie, np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, doskonalenia umiejętności komunikacyjnych	Badanie opinii i satysfakcji beneficjentów	-odbiorcy rezultatów czyli mieszkańcy, -beneficjenci (faktyczni i potencjalni) m.in. organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa, -faktyczni i potencjalni uczestnicy projektów m.in. dzieci i młodzież, rodziny dysfunkcyjne, osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, osoby bezrobotne i zagrożone bezrobociem, osoby poniżej 35 r.ż., osoby o niskich kwalifikacjach, przedszkola i szkoły prowadzące kształcenie ogólne, ich uczniowie, lokalni przedsiębiorcy	Ankiety, Raport ewaluacyjny ex-post Zebrane dane zostaną poddane analizie podczas prowadzonej ewaluacji ex-post LSR za lata 2016-2022

VII. Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu

Zastosowane działania komunikacyjne, jak i cały Plan Komunikacji poddany zostanie ewaluacji. Prowadzona będzie również sprawozdawczość z działań informacyjno-promocyjnych. Instytucje zaangażowane we wdrażanie LSR są zobligowane do cyklicznego prowadzenia badań ewaluacyjnych i oceny skuteczności prowadzonych działań. W związku z tym na stronie LGD publikowane będą informacje w oparciu o wskaźniki określone w Planie Komunikacji.

Jeśli w wyniku monitoringu lub ewaluacji stwierdzi się, iż któreś z działań komunikacyjnych nie przynosi pożądanych efektów, zostanie zastosowany plan naprawczy. Plan ten polegać będzie na modyfikacji dotychczasowych praktyk komunikacyjnych i ich udoskonaleniu lub wprowadzeniu innych, które w ocenie LGD będą bardziej odpowiednie w drodze do celu. Każde bowiem działanie ma swe atuty, ale nosi także w sobie pewną dozę ryzyka. Oczywiście trudno jest przewidzieć zakres takiego ryzyka, szczególnie, jeśli spowodowane jest ono barierami zewnętrznymi. Ale może istnieć także ryzyko po stronie LGD. Dlatego bardzo ważne jest, by już na etapie budowania planu komunikacji być świadomym tego ryzyka.

Komunikacja dotycząca informowania o funduszach europejskich odbywa się na wielu poziomach. Aby zapewnić przejrzystość i efektywność prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych przyjęto następujące zasady, które będą regulowały zakres oraz przedmiot komunikacji, w tym kryteria wyboru narzędzi.

1. Zasada zgodności komunikacyjnej grupy docelowej z grupą docelową programu, działania albo projektu – grupa docelowa przyjęta do działań komunikacyjnych powinna jak najwierniej odzwierciedlać grupę docelową programu, działania albo projektu, który jest przedmiotem komunikacji. W szczególności należy unikać poszerzania komunikacyjnej grupy docelowej w celu zastosowania mediów masowych o szerokim zasięgu, które są zarezerwowane dla działań informacyjno-promocyjnych adresowanych do masowego odbiorcy.
2. Zasada zgodności zasięgu projektu z zasięgiem narzędzia komunikacji – narzędzia komunikacji powinny odpowiadać zasięgowi promowanego działania albo projektu
3. Zasada najniższego kosztu dotarcia do grupy docelowej projektu – wybierając spośród wielu alternatywnych narzędzi komunikacji należy wybierać te o możliwie najniższym koszcie dotarcia do grupy docelowej.
4. Zasada uzupełniania się komunikatów – komunikaty nie mogą się powielać, nawet jeśli pochodzą z różnych instytucji. Powinny się one wzajemnie uzupełniać, aby odbiorca otrzymywał spójny przekaz i miał spójną wizję efektywnego wykorzystania środków europejskich.
5. Zasada odpowiedzialności działań komunikacyjnych - określenie zakresu odpowiedzialności osób odpowiedzialnych za proces komunikowania z otoczeniem, na linii LGD –szeroko rozumiana społeczność lokalna – LGD. W proces ten oprócz osób zatrudnionych będą włączeni członkowie organów LGD oraz członkowie LGD, w zależności od rodzaju i charakteru informacji. Natomiast do obowiązków biura LGD należy m.in. monitorowanie efektów komunikacji, ewaluacja procesu komunikacji, sporządzanie ocen i wniosków oraz generowanie propozycji ewentualnych zmian w planie komunikacji, nad którymi będzie sprawować nadzór Kierownik biura.

Wraz z procesem monitorowania i ewaluacji realizacji planu komunikacji zaplanowano równoległe działania mające na celu bieżącą ocenę realizacji LSR. Informacje uzyskane dzięki tym działaniom, w przypadkach problemów z wdrażaniem poszczególnych operacji (np. z uwagi na brak akceptacji społecznej) mogą stać się podstawą wdrożenia programu naprawczego.

Zasadnicze zmiany, które wynikłe z realizacji procesu komunikacji ze społecznością lokalną będą konsultowane z tą społecznością, przy użyciu takich narzędzi jak portal internetowy, jak i spotkań bezpośrednich z zainteresowanymi grupami.

VIII. Opis wniosków/opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobu ich wykorzystania w procesie realizacji LSR

W planie komunikacji przewidziane są działania mające na celu pozyskanie informacji o funkcjonowaniu LGD i realizacji LSR. Dane będą zbierane w formie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie (np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, np. w zakresie komunikacji interpersonalnej). Dodatkowe informacje zbierane będą podczas działań informacyjnych o zasadach i efektach LSR skierowane do potencjalnych wnioskodawców oraz mieszkańców. Pozyskane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane do aktualizacji LSR, procedur oraz ewentualnej zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura. W sytuacji zaistnienia problemów z wdrażaniem LSR, a także potencjalnego pojawienia się sytuacji niesatysfakcjonującej akceptacji społecznej wdrożone zostaną następujące środki zaradcze:

Zagrożenia	*Środki zaradcze*
Znaczne zaangażowanie gmin w działania informacyjno-promocyjne, co może prowadzić do trudności w komunikacji	Wprowadzenie jasnych zasad podziału pomiędzy działaniami typowo promocyjnymi a informacyjnymi
Przekonanie potencjalnych beneficjentów (w szczególności mieszkańców, organizacje społeczne) o ich niedostępności	Bezpośrednie kontakty mieszkańców z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za LSR Szkolenia/ spotkania dla beneficjentów Bezpłatne doradztwo dla beneficjentów
Brak zrozumienia przekazu przez mieszkańców, beneficjentów i potencjalnych beneficjentów	Formułowanie komunikatów w sposób spójny i przejrzysty. Bezpłatne doradztwo dla beneficjentów

Wyniki działań realizowanych w ramach planu komunikacji będą upubliczniane za pomocą internetowych środków przekazu. Sporządzane raporty i zestawienia będą na bieżąco pojawiały się na stronie internetowej LGD.

IX. Budżet

Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne wynosi **92.500,00 EURO.** Jego uszczegółowienie zostało zawarte w LSR w Załączniku Nr 4 i 5 do LSR. W Budżecie LSR mają odniesienie wszystkie zaplanowane i zaprezentowane działania z tabeli 3 i 4 (rozdział VII Planu Komunikacyjnego).